

YLIVELKAANTUNEITTEN SELVIITYMINEN

kriisiin joutuneen ihmisen selviytymismekanismit 1990-luvun lamasta

Pentti-Nikolai Petroff

Opinnäytetyö, syksy 2010

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Etelä, Järvenpää

Sosiaalialan koulutusohjelma

Diakonia ja nuorisotyö

Sosionomi (ylempi AMK)

TIIVISTELMÄ

Petroff, Pentti-Nikolai. Ylivelkaantuneitten selviytyminen. Kriisiin joutuneen ihmisen selviytymismekanismit 1990-luvun lamasta. Diak Etelä, Järvenpää, syksy 2010, 79 s. 1 liite. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonia ja nuorisotyö, sosionomi (ylempi AMK)

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia ylivelkaantuneitten elämänhallintaa ja selviytymistä 1990-luvun taloudellisesta lamasta ja sekä millaisia selviytymisen eri keinot olivat ja miten ylivelkaantuneet kokivat selviytymisen.

Aineistona on Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön KDY:n Katakombi-projektille lähetetyt kirjeet.

Analyysimenetelmänä on kirjallisten dokumenttien analysointiin soveltuva kvalitatiivinen sisällön erittely. Analyysiyksikkönä on ajatuskokonaisuus, jossa kirjeen kirjoittaja kertoo velkaantumisesta selviytymisestään.

Lisäksi opinnäytetyössä selvitetään Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toimia lamatilanteessa ylivelkaantuneitten auttamiseksi sekä pyrkimyksiä vaikuttaa velkaantuneitten aseman parantamiseksi. Kirkon toimintaa ja pyrkimyksiä on arvioitu kommunikaatioteorian perusteilla.

Ylivelkaantuneitten aseman parantamisessa ovat keskeisellä sijalla valtion harjoittama sosiaalipolitiikka ja lainsäädäntötyö. Yksilön oma toiminta elämäntilanteensa korjaamiseksi vaatii tuekseen valtion politiikkaa. Yhteisöjen harjoittama toiminta täydentää valtion toimia ja tukee yksilön elämänhallintaa.

Yhteiskunnalliset selviytymiskeinot vaikuttavat eniten ylivelkaantuneitten aseman parantumiseen ja ulkoisen elämänhallinnan palautumiseen. Yhteisölliset selviytymiskeinot vaikuttavat sisäiseen elämänhallintaan tukemalla sopeutumista voimaantumisella ja osallisuudella. Yksilölliset selviytymiskeinot ovat riippuvaisia yhteiskunnan ja yhteisöjen tarjoamasta tuesta ja avusta.

Kirkko onnistui yhdessä yhteistyökumppaniensa kanssa vaikuttamaan Katakombi-projekteilla lainsäädäntöön ylivelkaantuneitten aseman parantamiseksi. Seurakunnat ja niiden toiminta ilmenivät tutkimusaineiston mukaan velkaantuneitten voimaantumisessa tärkeiksi tekijöiksi.

Tutkimuksen luotettavuutta on arvioitu vertaamalla sen tuloksia taustateorian ja aikaisemman tutkimuksen suhteen, mikä on todettavissa jokaisessa tulosluvun alaluvussa.

Luotettavuutta on myös arvioitu sen perusteella, miten se vastaa ulkoisen maailman tosiasioiden tilaa.

Asiasanat: elämänhallinta, empowerment, diakonia, kansalaisyhteiskunta, sosiaalityö, sosiaalipolitiikka, syrjäytyminen, velkajärjestely, velkaantuminen

ABSTRACT

Petroff, Pentti-Nikolai.

Ability of over-indebted people to overcome critical situations. Study of people in crisis and their means of overcoming the recession of the 1990s.

79 p., 1 appendix. Language: Finnish. Järvenpää, Autumn 2010.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work. Degree: Master of Social Services

The aim in this study was to study the life management of over-indebted people, how they overcame the recession of the 1990s, what their means of overcoming were, and how they experienced their overcoming of these situations.

The material and data used were comprised of letters sent to the Katakombi project implemented by Finland's Evangelical Church's in the form of diaconal and social work.

The analysis method used was the qualitative content analysis, which is appropriate for analysing written documents. The unit of the analysis was a thought entity in which the person writing the letter recounts how he/she managed to overcome over-indebtedness.

In addition, this study looks into the actions taken by Finland's Evangelical Lutheran Church towards helping over-indebted people during the recession and the endeavours of the Church to improve their status. These actions and endeavours are assessed with communication theory as the basis.

The government's social policy and legislative work play pivotal roles in improving the status of over-indebted people. Individuals' own actions to improve their lives need the support of government policy. The government's actions are supplemented by the work done by various organisations and these support individuals as they endeavour to manage their life situations.

Social means of overcoming crises are the most effective in improving the status of over-indebted people and in helping them to regain their external life management skills. Collaborative means of overcoming crises impact on the individual's internal life management by supporting adaptation through empowerment and participation. Individual means of overcoming are dependent on the support and assistance provided by society and various organisations.

Together with its partners, the Church succeeded, through the Katakombi projects, in influencing legislation for improving the status of over-indebted people. The results of the study showed that congregations proved to be significant factors in the empowerment of over-indebted people.

The reliability of the results of this study has been assessed by comparing its results with respect to the background theory and previous research; this is shown in each sub-section of the Results section.

Moreover, the reliability of the results was assessed in terms of how accurately they reflect real-life situations.

Key words: life management, empowerment, diaconia, civil society, social welfare work, social policy, marginalisation, debt reorganisation, over-indebtedness

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 1990-LUVUN TALOUDELLINEN LAMA JA KIRKKO	10
2.1 Suljetusta taloudesta avoimeksi	10
2.2 Hallitun rakennemuutoksen epäonnistuminen	11
2.3 Kirkko köyhän puolustajana	13
2.4 Katakombi-projektit	15
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	19
3.1 Aikaisempi tutkimus	19
3.2 Tutkimuksessa käytettävät käsitteet	23
3.2.1 Elämänhallintateoria	23
3.2.2 Suhteellisen deprivaaation teoria	24
3.2.3 Voimaantuminen	25
3.2.4 Kansalaisyhteiskunnan toimintakenttä	28
3.2.5 Elämänhallinta kuviona – ”Elämän puu”	29
3.2.6 Kirjetutkimus	30
3.3 Tutkimustehtävä	31
3.4 Aineiston esittely ja käsittely	31
3.5 Aineiston analyysi ja luotettavuus	32
4 SELVIITYMISEN YHTEISKUNNALLISET KEINOT	34
4.1 Sosiaalipolitiikka, sosiaalityö ja lainsäädäntö	34
4.2 Toimeentulotuki	35
4.3 Velkajärjestely	36
4.3.1 Velkajärjestelylain säätäminen	36
4.3.2 Velkajärjestelyn hakeminen	37
4.3.3 Kokemuksia velkajärjestelystä	40
4.3.4 Vapaaehtoinen velkajärjestely	43
4.3.5 Velkajärjestelyn päättymisen	43
5 SELVIITYMISEN YHTEISÖLLISET MUODOT	45
5.1 Ahdistus, häpeä ja katkeruus yhteisöllisyyden esteinä	45
5.2 Vertaistuki	47
5.3 Seurakunnan toiminta	49
5.4 Perhe velkaantuneen tukijana	54
6 SELVIITYMISEN YKSILÖLLISET RATKAISUT	57
6.1 Työ velkaantumisesta pelastajana	57
6.2 Opiskelulla uuteen alkuun	58
6.3 Elämänmuutos velkaantuneen auttajana	58
6.4 Usko toivon tuojana	60
7 JOHTOPÄÄTÖS SELVIITYMISKEINOISTA	62
7.1 Yhteiskunnalliset selviytymiskeinot ja elämänhallinta	62
7.2 Yhteisölliset selviytymismuodot ja sisäinen elämänhallinta	63
7.3 Yksilölliset selviytymisratkaisut ja elämänhallinta	64
7.4 Veloista selviytyminen kuviona – ”Elämän puun hedelmät”	66

8 POHDINTA	67
8.1 Tutkimuksen merkitys ja luotettavuus	67
8.2 Kirkon toiminta ja velkaantuneen aseman muutos	68
8.3 Ylivelkaantuminen edelleen ajankohtaista	70
 LÄHTEET	 72
Kirjalliset lähteet.....	72
Internet-lähteet.....	76
 LIITE	 78

1 JOHDANTO

Suomi koki 1990-luvun alussa syvän taloudellisen laman, joka kosketti satojatuhansia suomalaisia varsinkin työttömyytenä. Lisäksi kymmenettuhannet velkaantuivat ja menettivät kaiken omaisuutensa pankkien ja muiden velkojien periessä saataviaan. Konkurssit ja ulosotot tulivat tutuiksi suurelle joukolle suomalaisia. Monet kokivat joutuvansa elämään syrjässä normaalista elämästä, ikään kuin velkavankeudessa. Heidän selviytymiskeinonsa ovat tämän tutkimuksen kohteita. Aineistona ovat velkaantuneitten lähettämät kirjeet Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskuksen kristikunnan Riemuvuonna 2000 järjestämälle Katakombi-projektille.

Velkaantuminen ja konkurssit eivät ole uusi ilmiö. Ruotsin valtiopäivät säätivät jo vuonna 1734 kauppakaaren, jossa oli säädökset myös veloista ja konkurseista. Tämä ankara laki oli tietenkin voimassa myös Suomessa. Kauppakaareissa muun muassa todetaan: ”Jos welallisen köyhyys hawaitaan tulleen tuhlaamisesta, pelistä, laiskuudesta tahi huolimattomuudesta, niin wastatkoon hän kaiken welan, ja palkitkoon sen työllänsä, taikka istukoon wankeudessa, joll’ei welkojat muuten tyydy; ja luettakoon silloin welan maksoksi kaksikymmentä ja neljä äyriä päivältä...” Velkavankeuden lisäksi velallista saatettiin rangaista häpeärangaistuksella: ”Jos welallinen on petollisesti saattanut welkojansa uskomaan tawaraansa hänelle, ja hän on sen tuhlannut ja kätkenyt, taikka hawaitaan jollakulla tawalla käyttäneen petosta ja kawaluutta welkojiansa kohtaan, niin ajettakoon sellainen petturi kaakin juureen torilla tahi yhteisestä käräjäpaikasta kahdeksi tiimaksi häpeämään, ja pantakoon lisäksi wedelle ja leivälle wankeuteen taikka työhön johonkuhun kuninkaan linnaan...” (Kauppakaari 1734, 16 L 3 §, 4 §, 5 §.)

Velkavankeus poistui, kun Suomen suuriruhtinaskunnan säädyt säätivät vuonna 1868 konkurssisäännön, joka korvasi Ruotsista perityn kauppakaaren, mutta lain henki ei muuttunut, häpäisy jäi uudenkin lain osaksi. Tämä leimasi velallisen, joka vastoinkäymisensä lisäksi joutui häpeämään kohtaloaan. Konkurssisääntö toteaa muun muassa: ”Kun velallinen on tehnyt hakemuksen omaisuu-

tensa luovuttamisesta, älköön hän kotopaikastaan lähtekö muussa tilaisuudessa, kuin milloin menee julkiseen jumalanpalvelukseen...”, ja edelleen, ”Jos velallinen lähtee kotopaikastansa, noudattamatta sitä, mihin hän on velvollinen 37 ja 39 §:n mukaan; pidettäköön vankeudessa, kunnes on sen velvollisuutensa täyttänyt.” Velvollisuudella tarkoitetaan tässä konkurssipesän omaisuus- ja velkaluettelon oikeaksi vannomista. Sama velvollisuus koski myös velallisen vaimoa, lapsia ja palkollisia. (Konkurssisääntö 1868, 3 L 37 §, 41 §, 17 §.)

Suomen säätyjen vuonna 1895 säätämä ulosottolaki ei ollut sen suopeampi velalliselle kuin konkurssisääntökään. Veloilla ei ollut ulosotossa vanhentumisrajaa. (Ulosottolaki 1895, 2 L 24 §, 25 §, 26 §.) Velka saattoi olla voimassa tietyin edellytyksin koko velallisen elämän ajan ja myös velallisen kuolinpesä saattoi olla siitä vastuussa. 1990-luvun lamavuosina ei ollut harvinaista, että jopa velalliselta ennakkoperintöä saanut alaikäinen lapsi oli ulosoton asiakkaana. Eräs äiti kirjoittaa pienen velkaantuneen tyttärensä puolesta:

Edesmennyt mieheni oli taannut ensimmäisestä avioliitosta olevan pojan autoliikkeen lainoja v. 93...V. 91 mieheni muutti testamentin, nyt tyttäreemme saisi kodin, jossa asumme... Vääryys kohdallamme alkoi perunkirjoituksesta... Lapselleni laskettiin myös lainat 100.000 mk, jossa mieheni ja hänen poikansa takaamassa... Vain Suomessa onnistutaan tekemään 9-vuotiaasta vastuunkantaja ja oikeus antaa sille luvan... Kotimme on ulosmitattu ja menossa pakkohuutokauppaan, jos en saa apua mistään. (T178)

Ruotsin valtiopäivät säätivät myös luottotietotiedoista ja niiden julkisuudesta. Vuoden 1734 Kauppakaareissa todetaan, että maksukyvytön velallinen ”tuomitakoon poissa ollessansa niin kuin petturi, ja hänen nimensä pantakoon paa-luun, jota pettureita warten on jokaiseen kauppakaupunkiin asetettu.” (Kauppakaari 1734, 5 §.) Vuoden 1895 ulosottolain lisäyksellä annettiin luottotietotointia harjoittaville oikeus saada ulosottovelallisista tietoja. (Ulosottolaki 1895, 1 L 32 §, lisäys 27.6.2003/679.) Tällä perusteella luotonantajat ja perintäyhtiöt ovat keränneet tietoja julkisista lähteistä kuten esimerkiksi käräjäoikeuksissa käsiteltyjen velkomisasioiden päätöksistä ja ovat sitten muodostaneet niistä erityisiä luottotietorekisterejä.

Kielteiset luottotiedot lisäävät velallisen ahdistusta ja vähentävät entisestään hänen mahdollisuuksiaan selviytyä vaikeasta tilanteestaan. Huonot luottotiedot saattavat estää uuden luoton saamisen, asunnon vuokraamisen, puhelin- tai sähköpostiliittymän avaamisen ja jopa työllistymisen, koska monet työnantajat edellyttävät työntekijöiltä työhönotossa hyviä luottotietoja. Luottotiedot eivät ilmaise velkaantumisen ja maksukyvyttömyyden syitä. Tämän monet velalliset ovat kokeneet nykyaikaisena velkavankeutena. Eräs velkaantunut kirjoittaa:

Murhasta saa Suomessa lyhyemmän tuomion kuin asunovelasta. Moni murhaaja olisi jo kakkunsa istunut. Ylivelkainen allekirjoittanut ei vielä kukaan ole päässyt velkajärjestelyyn. Vaikka en ole yhdeksään vuoteen ottanut lisälainaa, pankit uusivat vuosittain luottohäiriömerkintäni... (T231)

Vanha lainsäädäntö oli Suomessa vielä 1990-luvun lamavuosina voimassa. Luottohäiriömerkintöjen voimassaolon aikarajoista ei ollut säännöstä, joten tiedot olivat ”ikuisia”. Tämä saattoi osaltaan vaikuttaa velkaantumiseen liittyvään voimakkaaseen stigmaan, leimaamiseen ja häpeään, joista tutkimusten mukaan monet velalliset kärsivät. Ne voivat estää velkaantunutta pääsemästä henkisesti irti vaikeasta elämäntilanteestaan. (Lampela-Kivistö 2000, 285.) Vanhat lait olivat siis kohtuuttomia velalliselle ja niitä oli muutettava. Toteaahan jo Olaus Petrin laatima ja vuonna 1616 julkaistu, vieläkin voimassa oleva tuomarin ohje: ”Kaikki lait pitää olla sellaiset, että ne ovat yhteiseksi hyödyksi, ja sen tähden, kun laki tulee vahingolliseksi, ei se enää ole laki, vaan väärä, ja on hylättävä.” (Tuomarinohje 1616, kohta 7.)

Veloistaan kärsivät, epätoivoiset suomalaiset kääntyivät seurakuntiansa ja kirkkonsa puoleen ja pyysivät apua. Eräs velkaantunut isä kirjoittaa:

... Suomen kirkon on nyt otettava ratkaiseva askel ja puututtava maassamme vallitsevaan vallanpitäjien omavaltaiseen diktatuuriin. Jumalan Sana, Raamattu, käskää suojelemaan heikkoja, sairaita, vanhuksia ja raajarikkoja. Jeesus sanoo: ”Minkä teitte yhdelle näistä minun vähimmistä veljistäni, sen te teitte Minulle.” (T126)

Suomen evankelis-luterilainen kirkko ryhtyikin tukemaan vaikeassa 1990-luvun lamatilanteessa velkaantuneita sekä ajamaan lainmuutoksia, jotta velkaantuneet voisivat vapautua raskaista veloistaan, leimaamisestaan ja häpeästään. Tässä tutkimuksessa selvitetään myös, miten kirkko onnistui pyrkimyksessään.

2 1990-LUVUN TALOUDELLINEN LAMA JA KIRKKO

2.1 Suljetusta taloudesta avoimeksi

Taloustutkijoiden kesken on ollut erimielisyyttä siitä, mikä vaikutti eniten 1990-luvun taloudellisen laman syntyyn: Suomen siirtyminen 1980-luvun puolivälissä suljetusta taloudesta vapaaseen vai tuon siirtymisen aiheuttamat sosiaaliset ongelmat. Ehkä kyse oli monien syiden summasta. Viime aikojen taloustutkimus on korostanut laman kansainvälisiä syitä. Tutkijat Lars Jonung, Jaakko Kiander ja Pentti Vartia tuovat esille toimittamassaan tutkimuksessa *The Nordic Experience of Financial Liberalization* (2009) Suomen ja Ruotsin talouskehityksen samankaltaisuuden. Suomi oli vielä 1980-luvun puoliväliin asti rahataloudeltaan hyvin suljettu maa. Suomen Pankki määräsi markan ulkoisen arvon ja siitä maksettavat korot. Koska Suomi oli viennistä riippuvainen maa, devalvointia käytettiin monesti inflaation, kustannusten ja vientihintojen nousun taltuttamiseksi. Ruotsin rahapolitiikka noudatti samanlaisia periaatteita, jotka erottivat nämä kaksi naapurimaata muun maailman taloudesta. (Jonung, Kiander & Vartia 2009, 27–29.) Siksi Suomi ja Ruotsi pyrkivät liittämään omat taloutensa kansainvälisen talouden kehitykseen, jossa oli tapahtumassa suuria muutoksia avoimempaan suuntaan.

Suomessa pääministeri Harri Holkerin hallitus aloitti 1980-luvun puolivälissä ohjelmansa mukaisesti hallitun taloudellisen rakennemuutoksen toteuttamisen, josta todetaan: ”Hallituksen toimien keskeisenä lähtökohtana on pyrkimys omalta kansalliselta pohjalta uudenaikaiseen ja tasa-arvoiseen hyvinvointiyhteiskuntaan. Rakennemuutoksen hallittu toteuttaminen edellyttää erityistoimia talouden ja työelämän, tieteen, tutkimuksen ja koulutuksen sekä kulttuurin saroilla.” (Hallitusohjelma 1987.) Tämä ohjelmakohta herätti arvostelua. Muun muassa professori Matti Kortteinen katsoi, että hallitusohjelmassa ei eritelty riittävästi Suomen kansainvälistymisen tarvetta ja tapaa, tietoyhteiskunnan esiinmarssia, tuotannon ja työvoiman rakennemuutosta, työelämän ja työkultuurin muutoksia eikä pienyritysten perustamistarvetta. Kortteinen myös varoitti, että rakenne-muutos aiheuttaa suurta työttömyyttä. (Kortteinen 1988, 120–125.)

Huolimatta varoituksista Holkerin hallitus vapautti rahapolitiikkaa ja asetti talouden päämääräksi kansainvälistymisen. (Vihriälä 2002, 16.) Keinoina olivat Suomen Pankin säätelemien rahamarkkinoiden purkaminen ja vaihtoarvoltaan vahva markka, jonka ulkoisen arvon määritteli kuitenkin edelleen Suomen Pankki. Markan vahva arvo ei siis perustunut talouden tehokkuuteen tai tuottavuuteen, vaan Suomen Pankin omaan päätökseen. Tarkoituksena oli vahvalla markalla edistää suomalaisten yritysten laajentumista kansainvälisille markkinoille muun muassa ulkomaisia yrityksiä ostamalla. Valuuttaluotot tulivat kaikkien yritysten ulottuville ja monet yritykset käyttivätkin tarjoutunutta mahdollisuutta hyväkseen. Luottokanta kasvoi voimakkaasti, kun yksityisten kansalaisten lainaehtoja myös höllennettiin. Monet ottivat suuria luottoja pankkien niitä avokätisesti tarjotessa ostaakseen arvopapereita ja asuntoja, joiden hinnat nousivat kovan kysynnän vuoksi voimakkaasti. Talous kuumeni, joten Suomen Pankki piti markan arvoa ja peruskorkoa korkeina ja samalla torjui inflaatiota, jotta tuotteiden ja palvelujen hinnat eivät nousisi. Markka myös revalvoitiin 1989 sen kansainvälisen arvon vahvistamiseksi. Se myös liitettiin 1991 korkealla kurssilla eurooppalaiseen valuuttajärjestelmään, jonka olivat luoneet European Currency Union -sopimukseen liittyneet maat. (Jonung ym. 2009, 29–34.)

2.2 Hallitun rakennemuutoksen epäonnistuminen

Hallitus ei ollut varautunut taloudellisiin vaikeuksiin. Suomen lamaan ajautumisen laukaisi Neuvostoliiton nopea ja suomalaisille yllättävä romahtaminen elokuussa 1991. Suomalaiset yritykset menettivät luotettavan asiakkaansa markkinat, mitä ei osattu odottaa. Neuvostoliiton ja muiden Itä-Euroopan maiden romahdettua ja sen myötä itäviennin pudottua Suomen bruttokansantuote aleni 5,9 prosentilla. Korvaava länsivienti edellytti vahvan markan arvon alentamista ja Suomi joutui 14.11.1991 devalvoimaan markkansa 14 prosentilla. Lisäksi markka devalvoitui 8.9.1992 vielä 16–18 prosenttia, kun se irrotettiin eurooppalaisesta valuuttajärjestelmästä. (Jonung ym. 2009, 20, 40–42.)

Devalvaatioissa markan arvo aleni valuutasta riippuen yhteensä 40–50 prosenttia. Samalla valuuttaluottojen pääomat ja korot nousivat devalvaation

määrällä. Tuhannet yritykset ja yrittäjät ajautuivat vaikeuksiin. Konkurssit yleistyivät ja työttömyys kasvoi nopeasti lähes 500 000 työttömään. Kymmenet tuhannet velalliset eivät pystyneet hoitamaan lainojaan. Pankkien oli realistisempaa antamiensa lainojen vakuudeksi ottamiaan arvopapereita ja asuntoja. Suomen pankkikeskeiset arvopaperimarkkinat osoittautuivat niin sanotuksi pörssikuplaksi, kun pankkien osakkeiden arvot romahtivat. Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki (SKOP) joutui syksyllä 1992 Suomen Pankin haltuun ja lähes kaikki muut pankit valtion pääomatuen piiriin. (Jonung ym. 2009, 37–42.)

Asuntomarkkinoilla vallitsi deflaatio. Asuntojen hinnat laskivat voimakkaasti, kun lainojen vakuutena olleita asuntoja realisoitiin ja niiden tarjonta lisääntyi. (Jonung ym., 2009, 31.) Hinnat eivät vastanneet niitä vastaan otettuja lainoja ja monet velalliset jäivät vielä vakuuksien myynnin jälkeenkin velkaa pankeille. Tämän seurauksena syntyi uusi ongelmaisten ryhmä, ylivelkaantuneet. Eräs heistä kirjoittaa ja tiivistää samalla koko laman problematiikan:

Kun sitten valmistuin hoitajaksi niin lama oli pahimmillaan. Sitä niin ”luvattua” työtä ei sitten saanutkaan ja velkaa oli roppakaupalla. Taloutemme oli todella tiukalla. Sitten tuli avioero ja asunto piti myydä. Asuntojen hinnat olivat pudonneet roimasti siitä mitä oli ostohetkellä, joten velkaa jäi siitäkin. (T36)

Koska valtio ei ollut varautunut taloudelliseen taantumaan, sen oli otettava velkaa ennätysmäiset yli 65 miljardia euroa kattaakseen työttömyys- ja pankkituet. Taantuma syveni lamaksi osaltaan pääministeri Esko Ahon vuonna 1991 muodostaman hallituksen toimien vuoksi. Hallitus pyrki alentamaan inflaatiota ja lainakorkoja markan devalvoitumisen jälkeen. Siksi se korotti laskusuhdanteessa veroja ja säästi julkisen sektorin menoissa. (Vihriälä 2002, 16, 18.) Kohteeksi joutui erityisesti sosiaali- ja terveysala. Siten valtio ei kyennyt vastaamaan kaikista laman seurauksista ja kansalaisten kasvavista ongelmista, jotka ilmenivät työttömyytenä, konkurssina, ylivelkaantumisena, asunnottomuutena, sairauksina ja kärjistyivät jopa näläksi. Pohjoismaiseen tapaan valtio ja kunnat olivat selkeästi yksin vastuussa sosiaalista ja terveydenhoidollista tukea tarvitsevista. Taloudellinen lama pakotti kuitenkin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ottamaan vastuuta suuressa määrin etenkin köyhistä ja velkaantuneista.

2.3 Kirkko köyhän puolustajana

Suomalaisista noin 80 prosenttia kuuluu luterilaiseen kirkkoon, joten sitä voidaan syystä nimittää kansankirkoksi. Suomalainen uskonnollisuus on luonteeltaan hiljaista ja yksityistä ja sitä ilmentää varsin ahkera rukouselämä. Suomalaisista kolmannes rukoilee päivittäin tai viikoittain. Vain 20 prosenttia ei rukoile koskaan. Kirkossa käynti on kuitenkin vähäistä. Jumalanpalveluksiin osallistuu kerran kuukaudessa vain noin kahdeksan prosenttia ja kerran vuodessa vain noin 40 prosenttia suomalaisista. (Niemelä 2003, 165–167, 174–176.) Monet suomalaiset sanovatkin, että ”metsä on kirkkoni”. Se kuvastaa suomalaisen läheistä suhdetta luontoon ja siellä koettua pyhyttä.

Suomalaisen julkisen uskonnollisuuden suosituin muoto on elämän käännekohtiin kuuluvat kirkolliset tavat ja toimitukset kuten kaste, rippikoulu, avioliittoon vihkiminen ja vainajan hautaan siunaaminen. Ne ovat suomalaisille tärkeitä perhettä vahvistavia juhlia. Sama merkitys on joulunajalla ja pyhäinpäivällä vainajien muisteluineen. Noiden aikojen jumalanpalveluksilla on eniten kävijöitä. Sen lisäksi suomalaisia kansana ja kansakunnan yhteistä muistia korostetaan itsenäisyyspäivänä ja jouluaattona kauniilla tavalla muun muassa soihtukulkueilla hautausmaille sekä vartioilla ja seppeleiden laskuilla sotaveteraanien haudoilla. (Niemelä 2003, 167–169.)

Luterilaisuuteen kuuluu käsitys, että Jumala hallitsee ja toteuttaa tahtoaan luomassaan maailmassa kirkon kautta sanallaan ja sakramenteillaan sekä laillisen esivallan, yhteiskunnan lakien, virkojen ja tehtävien kautta. Molemmat hallintovallat, regimentit, pyrkivät Jumalan tahdon toteuttamiseen. (Arffman 2009, 167.) Suomen evankelis-luterilainen kirkko ei perinteisesti ole puuttunut maallisen hallinnon alueeseen kuuluviin asioihin, mutta on tukenut yhteiskuntaa sen tehtävässä huolehtia lähimmäisen hyvinvoinnista. (Malkavaara 2000, 18–19.) Kuitenkin edellytyksenä on ollut, että yhteiskunnan toiminta ei ole ollut ristiriidassa kirkon opetuksen kanssa. Pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin on nykyisin omaksuttu sellaisia markkinatalouden piirteitä, joista luterilainen kirkko on halunnut sanoutua irti. (Raunio 1999, 83–84.) Postmodernin ajan tulkki Zygmunt Bauman varoittaa kritiikissään, että markkinoistaminen voi tulla yhteis-

kuntapolitiikan sisältöä ja hyvän elämän tuottamista määrääväksi tekijäksi. (Karristo 1998, 63.) Juuri tähän kirkko ja sen diakonia halusivat puuttua kannanotoillaan laman ja markkinoiden armoille jääneiden puolesta. Näitä kannanottoja olivat myös piispa Eero Huovisen johtaman Nälkärühmän mietintö Köyhyysongelman ratkaisua hakemassa (1998) ja piispojen puheenvuoro Kohti yhteistä hyvää (1999). Kirkko on vaatinut valtion sosiaalisen vastuun säilyttämistä. Vaatimukset perustuivat luterilaisen sosiaalietiikan periaatteille, joille pohjoismainen hyvinvointivaltio on osaltaan rakentunut. (Arffman 2008, 309–320.)

Suomen evankelis-luterilainen kirkko pystyi perustelemaan uskottavasti yhteiskunnallisia vaatimuksiaan, koska kirkko oli ryhtynyt hoitamaan ja ajamaan velkaantuneitten asioita jo vuoden 1991 Yhteisvastuu-keräyksen varoilla. Niillä perustettiin Takuu-Säätiö lähinnä laitostaustaisten velkaneuvontaa ja -avustamista varten. Säätiön asiakkaina olivat muun muassa vapautuneet vangit, jotka oli tuomittu vapausrangaistuksen lisäksi vahingonkorvauksiin. Vapautuneilla vankeilla on vaarana juuri suurien velka- ja korvausvastuiden vuoksi joutua rikoskierteeseen. Ehkä tämän vuoksi aloitteen säätiön perustamiseksi tekivätkin vankeilapapit. Säätiön periaatteena oli selvittää ja sovittaa velallisen velka- tai korvausvastuut ja sitten taata esimerkiksi laina niiden maksamiseksi. (Takuu-Säätiö 2010a.)

Suomen evankelis-luterilainen kirkko valtioon kohdistamien vaatimustensa lisäksi arvioi ja tarkensi omaa tehtäväänsä uudella kirkkolailla, jonka eduskunta hyväksyi 26.11.1993. Kirkon tehtäviin lisättiin sanan julistamisen ja sakramenttien jakamisen lisäksi lähimmäisen rakkauden toteuttaminen. Nyt kirkon tehtäviksi kuvataan: ”Tunnustuksensa mukaisesti kirkko julistaa Jumalan sanaa ja jakaa sakramenteja sekä toimii muutenkin kristillisen sanoman levittämiseksi ja lähimmäisenrakkauden toteuttamiseksi.” (Kirkkolaki 1993, 1 L 2 §.) Tähän lain kohtaan perustuvan kirkkojärjestyksen mukaan seurakuntien diakonian tehtävänä on auttaa niitä, joiden hätä on suurin ja joita muut tahot eivät auta. (Kirkkojärjestys 1993, 4 L 3 §.)

Koska kirkko joutui auttamaan suurta laman keskellä kamppailevaa jäsentensä joukkoa, Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus KDYK, nykyisin Kirkon

diakonia- ja yhteiskuntatyö KDY, asetti työryhmän valmistelemaan diakonia- ja yhteiskuntatyön kehittämissuunnitelmaa, joka hyväksyttiin 28.9.1995. Sen painopistealueita olivat arvokeskustelu ja yhteiskuntavastuun lujittaminen, diakonias seurakunnan kehittäminen, osallisuuden vahvistaminen, yhteistyöverkostojen rakentaminen ja kestävän kehityksen tukeminen. Kehittämissuunnitelman erityisalueeksi valittiin köyhät ja velkaantuneet, joiden aseman parantamiseksi kirkko pyrkii yhteistyöhön eri viranomaisten, säätiöiden ja rahastojen kanssa. Suunnitelman mukaan seurakunnat alkoivat järjestää talous- ja velkaneuvontaa taloudellisiin vaikeuksiin joutuneille. Seurakunnat, kirkko ja hiippakunnat alkoivat myös kartuttaa diakoniarahastojaan. Tarkoituksena oli auttaa niitä, jotka ovat yhteiskunnan avun ulkopuolella. (Kirkkohallitus 1995, 5, 41–43, 51.)

Kirkon uudistamistoimet olivat osoitus uudesta yhteiskunnallisesta diakoniasta, johon kuuluu myös yhteiskuntakriittisyys. (Kettunen 2001, 206; Malkavaara 2002, 292.) Ajatus ei sinällään ole uusi, koska jo sodan jälkeen 1940-luvulla silloiseen diakoniakeskusteluun liittyen asevelipapit, joista Erkki Niinivaara on ehkä tunnetuin, vaativat sitä kirkolta. Heidän näkemyksensä mukaan kirkko herättää juuri diakoniallaan maallista hallintoa ihmisten väliseen huolenpitoon. (Niinivaara 1982, 7, 46.) Kirkko on kantamalla vastuuta lamasta kärsineistä oikeuttanut itsensä vaatimaan yhteiskunnalta vastuunkantoa köyhistä ja sairaista. Näin kirkot puolustavat yksilöitä ja heidän universaalisia oikeuksiaan ja ovat siten muuttumassa José Casanovan mukaan valtio-orientoituneista kirkkoista yhteiskuntaorientoituneiksi instituutioiksi. (Casanova 1994, 220–223.)

2.4 Katakombi-projektit

Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus käynnisti vuonna 1999 ylivelkaantuneitten tukiprojektin, Katakombi-projektin, jonka tavoitteena oli kiinnittää kristikunnan Riemuvuonna 2000 suuren yleisön ja päättäjien huomiota velkaantumisen velkaantuneiden ongelmiin. Vanhassa Testamentissa on säädetty joka 50. vuosi juutalaisille yleiseksi vapautuksen vuodeksi, riemuvuodeksi. (3. Moos. 25:10.) Myös kristityt ovat viettäneet sitä aina puolivuosisadan vaihtuessa. Li-

säksi erityiseksi velallisten vapautusvuodeksi, heidän riemuvuodekseen, on säädetty joka seitsemäs vuosi. (5. Moos. 15:2.)

Katakombi-projektilla haluttiin tuoda esille etenkin velkaantuneiden perheiden lapset, joiden pysyvää syrjäytymistä köyhyyden vuoksi pelättiin. Suomessa oli 1990-luvun syvien lamavuosien jälkeen 180 000 varatonta ihmistä ja 350 000 luottohäiriömerkinnän saanutta ihmistä. (Leinonen 2003, 6.) Ylivelkaantuneitten elämä oli huonontunut huolimatta heidän tilanteensa helpottamiseksi säädetystä velkajärjestelylaista. Ongelmat olivat alkaneet kasautua moniongelmaisuuksi ja velkasyrjäytymiseksi. (Nykänen, Kontula, Palonen & Liukkonen 1995, 55; Kokkonen 2000, 77–112.)

Katakombi-projekti perustui KDY:lle 28.9.1995 hyväksytyyn kehittämissuunnitelmaan sekä sen pohjalta vuodelle 1999 laadittuun toimintasuunnitelmaan. Sen tavoitteiksi asetettiin muun muassa nostaa yleiseen tietoisuuteen syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat ylivelkaantuneet. KDY määritteli ylivelkaantuneen henkilöksi, jonka velat kasvavat, koska hän ei kykene maksamaan velkojensa korkoja ja lyhennyksiä, ja velkasyrjäytyneen henkilöksi, joka on velkojensa vuoksi joutunut elämäänsä vuosia syrjässä normaalista yhteiskunnallisesta elämästä. Nimenomaan velkasyrjäytyneet olivat jäämässä yhteiskunnan velkaantumiseen tarjoaman avun, velkajärjestelyn ja sosiaalisen luototuksen ulkopuolelle. Velkasyrjäytyneet elivät näkymättömissä, katakombeissa, yhteiskunnan vallanpitäjiltä. Tämä havainto oli perusteena koko projektin nimelle. Velkasyrjäytyneitä arvioitiin olevan noin 180 000. (Leinonen 2003, 6.)

KDY asetti Katakombi-projektin tavoitteiksi muun muassa turvata velkasyrjäytyneitten ihmisarvo ja osallisuus yhteisössä sekä vaikuttaa lainsäädäntöön siten, että saataisiin aikaan pahimmin syrjäytyneiden velkojen armahdusmenettely. Tavoitteena oli myös kehittää toimintatapoja ja käytäntöjä velkasyrjäytyneitten elinolosuhteitten ja elämänlaadun parantamiseksi. (Leinonen 2003, 8.)

KDY päätti toimia Katakombi-projektin tavoitteiden saavuttamiseksi yhteistyössä eri tahojen kanssa. Projektin työ käynnistettiin 7.12.1998 neuvottelulla, jossa muodostettiin sen koordinoimiseksi neuvottelukunta. Siihen osallistuivat KDY,

Takuu-Säätiö, Stakes, Vankeinhoitolaitos, Suomen Punainen Risti, Hämeenlinnan seurakunta, Espoon seurakuntayhtymä ja Kirkon diakoniarahasto sekä velallisten edustajina Teemu ja Virve Ojanen, S.U.L.U.T. ry ja Ylivelkaantuneiden vapautusrintama YVR. KDY:n taholta Katakombi-projektista vastuullisiksi nimettiin johtava sihteeri Juhani Veikkola sekä toimialasihteerit Pekka Viirre ja Kaarina Lappalainen. Katakombi-projektin Riemuvuoden 2000 tavoitteeksi asetettiin, että kirkko nostaisi esille erityisesti velkasyrjäytyneet ja heidän ongelmansa. Lisäksi tavoitteeksi asetettiin vaikuttaminen siihen, että hallitus ja eduskunta tekisivät Riemuvuoden aikana päätöksiä velkaantuneitten tilanteen helpottamiseksi. (Leinonen 2003, 7, 9.)

Katakombi-projekti jaettiin alaprojekteiksi, Katakombi-projekteiksi. Niistä ensimmäisenä tuotettiin Illallisvieras katakombissa -näytelmä, jonka ensiesitys oli Porin kirkkopäivillä 13.–15.5.1999. Sen tarkoituksena oli paitsi herättää huomiota myös rohkaista ylivelkaantuneita tuomaan itse esille ongelmiaan. Erityisesti haluttiin tuoda esille lapset velkasyrjäytymisen uhreina. Siksi lapset esittivät näytelmän musiikin, millä haluttiin myös korostaa lasten roolia toivon tuojina myös velkasyrjäytyneisiin perheisiin. (Leinonen 2003, 11.)

Toisena alaprojektina toteutettiin kirjeprojekti, joka herätti laajimmin huomiota. KDY pyysi helmikuussa 2000 ylivelkaantuneita kirjoittamaan Katakombi-projektille kokemuksistaan velkaantumisen eri vaiheissa. Kirjoituspyynnössä Onko velkataakka pilannut elämäsi? pyydettiin velkaantuneilta ihmisiltä kertomuksia heidän velkaantumisensa syistä sekä nykyisestä velka- ja elämäntilanteestaan. (Kirkon tiedotuskeskus 2000. Liite.) Kirjoituspyyntö levitettiin Kirkon tiedotuskeskuksen toimesta lehdistötiedotteena Ylivelkaantuneitten ja velkasyrjäytyneitten kertomukset päättäjien tietoon. Projekti sai 278 kirjettä ja niistä laadittiin koosteet Velkasyrjäytyneiden kertomuksia 1–3. (Kirkkohallitus 2000a.) Kirjeet luettiin julkisesti Riemuvuoden 2000 piinaviikolla Helsingissä Tuomiokirkon portailla. Luenta sai runsaasti huomiota ulkomaita myöten. (Leinonen 2003, 12.)

Kolmantena Katakombi-alaprojektina oli vedota päättäjiin ylivelkaantuneitten puolesta. Kirkkohallitus laati asiasta julkisen kirjelmän otsikolla: Velkasyrjäytyneille on saatava pikaisesti ratkaisu. Se jätettiin 25.9.2000 valtioneuvostolle.

Kirjelmän allekirjoittajina olivat arkkipiispa Jukka Paarma ja Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön johtava sihteerä Juhani Veikkola. Vetoomus perustui ylivelkaantuneitten kirjeisiin, joiden koosteet myös luovutettiin valtioneuvostolle ja presidentti Tarja Haloselle. (Kirkkohallitus 2000b.)

Neljäntenä Katakombi-projektina voidaan pitää akordirahastoa, jonka Kirkon diakoniarahasto perusti 31.10.2000 pilottihankkeena velkasyrjäytymisen haittojen ehkäisyyn. Sen pääomaksi varattiin 673 000 €. Näillä ja yksityisten tahojen lahjoittamilla varoilla perustettiin keväällä 2002 Oulun hiippakuntaan Pohjoinen akordirahasto ja Kuopion hiippakuntaan Itäinen akordirahasto. Rahastojen varoilla maksettiin osa akordi- eli velkasovinto-ohjelmaan valittujen velallisten veloista ja loput he saivat anteeksi. (Leinonen 2003, 17–19, 40–41.)

Katakombi-projekteihin osallistuneiden KDY:n ja sen yhteistyötahojen toimien seurauksena valtioneuvosto pyrki saamaan aikaan pitkäaikaistyöttömien, toimeentulotukiasiakkaiden ja pientä eläkettä saavien ylivelkaantuneiden ja heitä luotottaneiden rahoituslaitosten kesken vapaaehtoisia velkasovintoja. Tarkoitus oli, että vuosikausia kestäneet velkojen perintätoimet voitaisiin lopettaa. Oikeusministeriö ja Suomen Pankkiyhdistys solmivat 2.5.2002 kaksivuotisen sopimuksen pankkien toimista ylivelkaongelman omaehtoiseksi ratkaisemiseksi. Vapaaehtoisia velkasovintoja solmittiin noin 7000 kappaletta sopimuskautena 2003–2004. (Leinonen 2003, 38–39; Oikeuslaitos 2005.) Lisäksi kirkon ja hiippakuntien akordirahastojen varojen turvin sai 210 perhettä velkoja anteeksi yli 24 miljoonan euron edestä. (Gothoni 2006, 5.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Aikaisempi tutkimus

Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan kirkkososiologian professori Eila Helanderin johtama Uskonnolliset yhteisöt ja lamassa selviäminen -tutkimusprojekti kuului osana Suomen Akatemian laman syitä ja seurauksia tutkivaan Laman opetukset, Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset -tutkimusohjelmaan, joka toteutettiin vuosina 1998–2001. Projektin tuloksena syntyivät seuraavat tutkimukset: Liisa Lampela-Kivistön Yrittäjä konkurssin pyörteissä (2000), Paavo Kettusen Leipää vai läsnäoloa (2001), Hannu Sorrin Lama ja ahdinko (2001), Jouko Kiisken Rakkaus lamassa (2002) ja Sari Kokkosen Työttömänä isänä perheessä ja yhteiskunnassa (2003).

Liisa Lampela-Kivistö tutki Yrittäjä konkurssin pyörteissä -tutkimuksessa yrittäjäidentiteetin muutosta konkurssin aiheuttamassa roolisiirtymässä tutkimuskohteenaan laman aikana konkurssin tehneet yrittäjät. Hän tarkasteli yrittäjien selviytymistä uskonnollisuuden ja elämänhallinnan näkökulmasta. Lampela-Kivistön keskeisin tutkimustehtävä oli tutkia konkurssin kokeneiden yrittäjien uskonnollisuutta välineenä selviytyä uudessa vaikeassa elämäntilanteessa. Tutkimuksen mukaan kyseessä on prosessi, jossa konkurssin kokenut pyrkii sopeutumaan konkurssin jälkeiseen elämään ja identiteetin muutokseen.

Tässä prosessissa uskonnolla on Lampela-Kivistön mukaan viisi funktiota. Ensiksi uskonnon tärkein tehtävä on olla väline hallittavuuden tunteen saavuttamiseen ja selitysmalli, jolla konkurssi ymmärretään esimerkiksi Jumalan kasvatusmetodinä. Toiseksi hallinnan tunne voidaan saavuttaa luovuttamalla hallinta kokonaan jumalallisille voimille, joilla uskotaan olevan tarvittavaa voimaa ja halua toimia uskovan hyväksi surun, syyllisyyden, häpeän, epäonnistumisen ja kyvyttömyyden tunteiden voittamiseksi. Kolmanneksi uskonto antaa tunteen hyväksytyksi tulemisesta ja auttaa häpeän voittamisessa. Neljänneksi uskonto auttaa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksissa. Viidenneksi uskonto edistää sopeutumista uuteen konkurssin jälkeiseen tehtävään yrittäjän roolin tilalla. Uusi rooli voidaan kokea Jumalan antamana. (Lampela-Kivistö 2000, 358–360, 384.)

Lampela-Kivistö totesi tutkimuksessaan, että katkeroituminen ja häpeä saattavat estää sopeutumasta konkurssin jälkeiseen elämään. (Lampela-Kivistö 2000, 331–332.) Tämä on oman tutkimukseni kannalta tärkeä havainto, koska tarkastelen myös, mitkä syyt estävät sopeutumasta velkaantuneen elämään. Samoin tarkastelen, edistääkö uskonnollisuus sopeutumista ja selviytymistä.

Paavo Kettunen tutki Leipää vai läsnäoloa? -tutkimuksessaan diakoniatyöntekijöiden ja heidän asiakkaidensa kohtaamisia Helsingin hiippakunnassa. Kettunen asetti tutkimuksensa keskeisimmiksi kysymyksiksi, ovatko ihmiset tulleet autetuiksi diakoniatyössä ja millaista tämä autetuksi tuleminen on ollut. Lisäksi Kettunen tutki diakoniatyöntekijöiden käsityksiä diakoniasta. (Kettunen 2001, 39–41.)

Kettunen sai tuloksekseen, että diakonian asiakkaat ovat kokeneet tulleen kokonaan (89 %) tai osin (9 %) autetuiksi. Vain kaksi prosenttia asiakkaista ei kokenut saaneensa apua. Asiakkaat perustelivat autetuksi tulemistaan saamallaan taloudellisella avuilla ja keskustelulla diakoniatyöntekijöiden kanssa. (Kettunen 2001, 207.)

Seurakuntien diakoniatyön tarve on kasvanut ja sen luonne on muuttunut. Diakonia muuttui laman myötä yhä enemmän vanhusten parissa työskentelystä työikäisten pariin. Nykyään diakoniatyöntekijä muistuttaa sosiaalityöntekijää, jonka luokse aineellista apua tarvitseva hakeutuu. Kettusen mukaan diakoniatyöntekijöillä oli kuitenkin onnistumisesta työssään asiakkaitaan heikompi käsitys. Tutkijan mukaan se kertoo diakoniatyöntekijöiden oman ammattitaitonsa alhaisesta arvostuksesta. (Kettunen 2001, 10–11, 13, 188, 190, 207.)

Kettusen tutkimuksen mukaan diakoniatyöntekijöillä oli kaksi diakonista käsitystä. Suurimmalla osalla oli hengellinen ja tavoitteellinen, intentionaalinen, näkemys. Hengellinen käsitys ymmärrettiin sielunhoitona ja tavoitteellinen käsitys laaja-alaisena auttamisena. Aineellinen apu tulkittiin myös sielunhoitona, asiakkaan elämäntilanteeseen osallistumisena. Kettusen mukaan sielunhoidolle on lisääntyvää tarvetta aineellisen avun rinnalla. (Kettunen 2001, 205–206.)

Kettusen tutkimus osoitti, että kirkon diakoniatyöllä on tärkeä osa ylivelkaantuneen selviytymisessä. Tämä tulos on oman tutkimukseni kannalta merkittävä, koska tarkastelen ylivelkaantuneiden selviytymiskeinoja ja tukiyhteisöjä.

Jouko Kiiski käsitteli Rakkaus lamassa -tutkimuksessaan perheneuvonnan näkökulmasta laman aiheuttamia parisuhdeongelmia. Hän jakoi parisuhteet ongelman mukaan kolmeen pääryhmään: yritystoiminnan lopettamisesta kärsineet parisuhteet, työttömyydestä kärsineet parisuhteet ja ylivelkaantumisesta kärsineet parisuhteet, joita tutkimus koski. Oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen on Kiisken tutkimustulos, jonka mukaan juuri ylivelkaantuneiden parisuhteet kärsivät enemmän sosiaalisesta deprivatiosta kuin muut ongelmaiset parisuhteet. Ylivelkaantunut irtaantuu helposti pois totutusta elämämpiiristään. (Kiiski 2002, 109–115.)

Tutkimukseni kannalta huomioitavaa on myös Kiisken tutkimuksensa tuloksissa esittämä erittely, jolla tutkija jakoi parisuhdeongelmaiset heidän selviytymiskeinojensa mukaan neljään ryhmään: 1) sosiaalista tukea etsivät, 2) toiminnasta tukea etsivät, 3) omasta itsestä tukea etsivät ja 4) uskonnosta tukea etsivät. Sosiaalista tukea etsiviin kuului enemmän naisia kuin miehiä. He hakivat tukea esimerkiksi seurakuntien perheasiain keskuksista, joissa he saattoivat puhua ongelmistaan. Toiminnasta tukea etsivien enemmistö oli miehiä. He hakivat työstä ja harrastuksista elämäntilanteita, joihin ei liittynyt tai joilla ei tarvinnut ajatella ongelmia. Omasta itsestään tukea etsivät turvautuivat etenkin itseensä selviytymisessään. He suhtautuivat väheksyvästi ongelmiinsa ja positiivisesti niiden voittamiseen. He katsoivat voimavarojen selviytymiseensä olevan omassa itsessään. Uskonnosta tukea etsiviin kuului enemmän naisia kuin miehiä. He turvautuivat Jumalaan selviytymiskeinonaan. He rukoilivat, osallistuivat seurakunnan toimintaan ja saattoivat kokea olonsa veloista huolimatta turvalliseksi. Ryhmän ongelmia olivat alistuminen ja mukautuminen, jolloin olosuhteiden muuttaminen ja itsestä huolehtiminen saattoivat unohtua. (Kiiski 2002, 279–285.)

Kiisken havainnot ovat oman tutkimukseni kannalta tärkeitä, koska tarkastelen myös uskonnon merkitystä ylivelkaantuneiden selviytymiskeinona.

Hannu Sorrin tutkimus käsitteli laman vaikutuksia ihmisten henkiseen hyvinvointiin. Aineisto koostui kirkon Palvelevassa puhelimesta lamavuosina 1991–1996 käydyistä keskusteluista kootuista tilastoista. Tutkimus kuvaa muutoksia henkisessä hyvinvoinnissa eri puolella Suomea ja erilaisissa soittajaryhmissä. Sorri jaotteli soittajat neljään ryhmään: Mielenterveyden häiriöistä kärsivät, Juttelijat, Ihmissuhdeongelmaiset ja Yksilöongelmaiset. Sorrin tutkimuksen tuloksissa todetaan, että henkinen ahdinko ja yksinäisyys lisääntyivät kaikissa Palvelevaan puhelimeen soittaneiden ryhmissä. Tuloksissa myös todetaan, että ryhmäjakauma muuttui tutkimusvuosien aikana. Muutos aiheutui Sorrin mukaan maaseudun rakennemuutoksesta, muuttotappiosta ja yksinäistymisen kasvusta. Sorrin tutkimus vahvisti käsitystä, että työ, perhe ja laaja ihmissuhdeverkosto ovat tärkeimpiä selviytymisen edellytyksiä. (Sorri 2001, 46–88, 122–127, 128–136.) Tämä Sorrin havainto on tärkeä selvittäessäni tutkimuksessani velkaantuneitten selviytymiskeinoja.

Sari Kokkosen tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, miten työtön perheenisä koee oman työttömyytensä. Tutkimus tehtiin haastattelemalla 23 helsinkiläistä ja vantaalaista työtöntä miestä, joilla oli takanaan vähintään puoli vuotta kestänyt työttömyys ja joilla oli vähintään yksi samassa taloudessa asuva alaikäinen lapsi. Kokkonen kartoitti ensin haastateltavansa elämänkaarta lapsuudesta haastatteluhetkeen työhistoria mukaan lukien. Toiseksi hän tarkasteli haastateltavansa työttömyysaikaa. (Kokkonen 2003, 33–39.)

Kokkonen tutki myös työttömien isien uskonnollisuutta. Työttömäksi jääneen elämässä usko merkitsee Kokkosen mukaan vakautta vaikeassa elämäntilanteessa. Työttömät osallistuivat seurakuntien ruuanjakeluun, mutta samalla seurakuntien muuhunkin toimintaan. (Kokkonen 2003, 260–265.)

Oman tutkimukseni kannalta on tärkeää Kokkosen havainto, että monet työttömät pitivät työttömyyttään mahdollisuutena, eivät menetyksenä. Vapaaehtois-työ, harrastustoiminta ja perhe-elämä antoivat etenkin isyyden voimavarana kokeneille hyödyllisyyden tunteen. He eivät kokeneet itseään työttömiksi, vaikka he sitä ehkä muiden ihmisten silmissä olivatkin. (Kokkonen 2003, 248–253.)

3.2 Tutkimuksessa käytettävät käsitteet

3.2.1 Elämänhallintateoria

Lampela-Kivistö käytti tutkimuksessaan Aaron Antonovskyn elämänhallintateoriaa. Antonovsky määrittelee elämänhallinnan käsitteen koherenssiteorialaan, joka perustuu hallittavuuden ja yhteenkuuluvuuden, koherenssin, tunteeseen. Se merkitsee yksilön varmuutta siitä, että hänen sisältään tai ulkopuolelta tulevat ärsykkeet ovat strukturoituja, ennustettavissa tai selitettävissä olevia. Hänellä on myös voimavaroja, joilla hän kykenee vastaamaan kyseisten ärsykkeiden aiheuttamiin vaatimuksiin ja haasteisiin ja joihin hänen kannattaa panostaa ja sitoutua. Koherenssiteoriassa keskeisintä ovat ymmärrettävyys, hallittavuus ja merkityksellisyys. Tärkeintä elämänhallinnalle on, että voi itse tuntea elämänsä ymmärrettävänä ja elämisen arvoisena. (Antonovsky 1987, 15–22.)

Toisen varsinkin Suomessa mainetta saaneen elämänhallintateorian on kehittänyt J.P. Roos, joka käytti teoriaansa tutkimuksessaan Suomalainen elämä (1987). Roosin mukaan elämänhallinta on keskeisintä yksilön elämässä ja sen puuttuminen leimaa hänen koko elämänsä. (Roos 1985, 43; ks. myös Roos 1987, 64.) Roos määrittelee ja jakaa elämänhallinnan ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan. Ulkoisen tai sisäisen elämänhallinnan menetys tai palautuminen vaikuttaa Roosin mukaan toisiinsa. (Roos 1985, 42.)

Elämän ulkoinen hallinta on Roosin mukaan sitä, että ihminen tuntee itse hallitsevansa elämänsä kulkua. Yksilön asettamat tavoitteet ja tarkoitukset toteutuvat ketjuna. Mitään odottamatonta tai hallitsematonta ei tapahdu. Ulkoiseen elämänhallintaan vaikuttavat sukupolvi, sukupuoli, koulutus ja ammatti. Tavoitteena on henkinen ja aineellinen vauraus sekä turvallinen asema, josta tosiasiassa ulkoisessa elämänhallinnassa on kyse. Oma asunto on Roosin mukaan keskeistä ulkoiselle elämänhallinnalle. (Roos 1985, 41–43.)

Elämän sisäinen hallinta on Roosin mukaan sitä, että kykenee sopeutumaan elämän muuttuviin tilanteisiin ja vaiheisiin, hyväksymään tosiasiat ja ponnistelemaan elämän vaikeuksissa ulkoisen elämänhallinnan parantamiseksi. Sisäinen elämänhallinta voidaan oppia vähitellen lapsuudesta lähtien. Roos vertaa

sisäistä elämänhallintaa Saarijärven Paavon sisukkaaseen raatamiseen hallaisilla viljelyksillään. Nykyinen urbaani elämä asettaa tietenkin toisenlaiset tavoitteet kuin agraarinen elämä luonnon ehdoilla. Turvallisuus, mukavuus, helpous, vaikeuksien välttäminen ja valinnanmahdollisuus ovat nykyajan perustavoitteita. Roosin mukaan myös sisäisen elämänhallinnan luonne on muuttunut. Nykyisin sisäinen elämänhallinta käsitetään elämän julkisivuna, imagona, jonka täytyy olla puhdas ja eheä. (Roos 1985, 42.)

Ulkoiselle elämänhallinnalle on Roosin mukaan tärkeää koulutuksen, ammatin ja varallisuuden tuoma turvallinen asema, johon kuuluu keskeisenä myös oma asunto. Siten turvallisuutta uhkaavat työttömyys, yrityksen konkurssi ja omaisuuden realisointi voivat olla esimerkiksi ylivelkaantuneen ulkoisen elämänhallinnan menettämisen syitä. Sisäisen elämänhallinnan menettämisen syinä voivat olla muun muassa ylivelkaantumisen seurausten aiheuttama julkisivun menettäminen ja häpeä. (Roos 1985, 43.)

Sopeutuminen on Roosin mukaan edellytys ulkoisen elämänhallinnan parantamiselle. (Roos 1985, 42.) Sisäisenä prosessina sopeutuminen merkitsee turvallisuuden tunteen palautumista elämään. Ulkoisesti siihen kuuluvat asunto, riittävä toimeentulo ja varallisuus.

Käytän Roosin elämänhallintateoriaa tutkimukseni metateoriana, johon liitän sitä täydentäviä näkemyksiä. Kuvaan metateorian kuviossa 1.

3.2.2 Suhteellisen deprivaaation teoria

Kiiski käytti tutkimuksessaan deprivaaation käsitettä kuvaamaan erilaisia tilanteita, joissa ihminen voi kokea olevansa huonommassa asemassa toisiin ihmisiin tai ryhmiin nähden. Kiisken mukaan ylivelkaantuminen on tällainen tilanne. Deprivaatiota aiheuttavat myös yksilön omat odotukset, jotka saattavat tuntua liian suurilta verrattuina omiin voimiin tai mahdollisuuksiin. Kiisken näkemys perustuu Charles Glockin kehittämään suhteellisen deprivaaation teoriaan, jolla Glock selittää syitä, miksi ihmiset liittyvät uskonnollisiin ja sekulaareihin liikkeisiin. Glockin mukaan deprivaatiot ovat vajeita, joita kompensoidakseen yhteis-

kunnan heikoimmat ja syrjäytyneet saattavat hakeutua muun muassa seurakuntien tai erilaisten järjestöjen toiminnan piiriin.

Glockin teoriassa on viisi deprivatiotyyppiä: 1) taloudellinen deprivatio, joka liittyy epätasaiseen tulonjakoon, 2) sosiaalinen deprivatio, jolla kuvataan puutteellista sosiaalista asemaa, 3) orgaaninen deprivatio, joka tarkoittaa yksilön heikkoa psyykkistä tai fyysistä terveyttä verrattuna toisiin ihmisiin, 4) eettinen deprivatio, joka kuvastaa yhteiskunnan tarjoamia, riittämättömiksi koettuja eettisiä arvoja ja 5) psyykkinen deprivatio, joka on usein sosiaalisen deprivatian seurausta. (Glock 1964, 26–29.)

Suhteellisen deprivatian teoriassa toiminnalla on funktionaalinen tehtävä, jota esimerkiksi seurakunta tai aatteellinen järjestö saattaa toteuttaa. Kiiskin mukaan myös lähiyhteisö tai perhe voi antaa tuen, joka edistää sopeutumista. (Kiiski 2002, 322–323.) Selvitän suhteellisen deprivatian teorian pohjalta, mitkä tahoilta velkaantunut on saanut yhteisöllistä, henkistä tai toiminnallista tukea.

Suhteellisen deprivatian teoria kuvaa mielestäni hyvin sisäisen elämänhallinnan menettämisen ja palautumisen mekanismeja. Teoriaa on kuitenkin arvosteltu, että se ei selitä sitä, miksi kaikki eivät hakeudu yhteisöllisen toiminnan piiriin, vaikka heillä olisi jokin selvästi havaittava deprivatio. Mielestäni tämän selittää Roosin teorian mukainen sisäiseen elämänhallintaan liittyvä sopeutuminen.

3.2.3 Voimaantuminen

Sisäisen elämänhallinnan palautumiseen liittyy myös empowerment-käsite, joka kuvaa prosessia, jonka päämääränä on ihmisten, organisaatioiden ja yhteisöjen kyky ja mahdollisuus hallita omaa elämäänsä. Itse prosessi ja sen päämäärä vaihtelevat yksilön tai yhteisön tilanteen mukaan. Hallinnan tunteen kasvu voi johtaa todelliseen muutosvoimaan, jonka vaikutus on mahdollista todeta muuttuneena asenteena tai käytöksenä. Silti kyseisen prosessin ilmaiseminen on vaikeaa, koska kyseessä on sisäinen voimantunne, joka prosessimaisesti kasvaa tai jota voidaan kasvattaa. Empowerment-käsite suomennetaan esimerkiksi voimaantuminen, voimistaminen, vahvistuminen, valtautuminen, valtauttaminen tai valtaistaminen. Empowerment-käsitteen vastakäsite on powerless-

ness, joka voidaan kääntää esimerkiksi voimaantumattomuus, vallattomuus, luovuttaminen, opittu avuttomuus tai tunne oman elämän hallinnan kadottamisesta. (Kivipelto 2008, 29; Kuronen 2004, 282.)

Koska empowerment-käsite on hyvin laaja-alainen, siitä ei yleensä käytetä suomennettuja muotoja. Empowerment-työskentelyn lähtökohta on, että kukaan ihminen ei ole irrallinen ympäristöstään. Siten työtavan peruseriaate on, että yksilö vahvistuu vuorovaikutuksessa yhteisön kanssa. Yksilö muuttuu sosiaalityön kohteesta, objektista, sen tekijäksi, subjektiksi, joka itse määrittelee omin sanoin ongelmansa, pyrkimyksensä ja vahvuutensa. (Rostila 2001, 40–41.) Käytän tässä tutkimuksessa tuosta prosessista muotoa voimaantuminen, jossa velkaantunut vahvistuu yhteistyö- ja dialogisuhteessa asiantuntijan, tukihenkilön tai -ryhmän kanssa ottamaan itse vastuun omien ongelmien korjaamisesta ja velkojensa hoitamisesta.

Voimaantumisenä voidaan pitää myös sellaisen uskonnollisuuden omaksumista, joka edesauttaa sopeutumaan elämässä kohdatun kriisin jälkeiseen tilanteeseen. Lampela-Kivistön mukaan usko Jumalaan tarjoaa selitysmallin tapahtuneelle, esimerkkinä ylivelkaantuminen, jota saatetaan verrata Raamatun henkilöiden kohtaloihin. Näin kriisi voi saada uskon kautta uuden merkityksen kuten johdatuksen Jumalan luo tai Jumalan kasvatuksen johonkin uuteen parempaan elämänvaiheeseen. Usko siis antaa toivoa ja luottamusta tulevaisuuteen ja siten edistää sopeutumista. Uskon omaksunut voi mielessään jopa luovuttaa elämänsä täysin Jumalan hallintaan. Jumalan rakkaus koetaan hoivana ja ihmeenä, mikä voittaa esimerkiksi syyllisyyden ja katkeruuden tunteet, vaikka uskon omaksunut olisi suurissa vaikeuksissa. Jumalaan uskova voi luottaa, että vaikeuksille tulee oikeudenmukainen ratkaisu. Toisaalta Jumalalta rukouksissa apua pyytänyt saattaa entisestään katkeroitua, kun elämän vaikeudet vain jatkuvat eikä armahdusta kuulu. (Lampela-Kivistö 2001, 358–360, 384.)

Voimaantumisen muotona voidaan pitää myös uskonnollista yhteisöllisyyttä. Lampela-Kivistön näkemyksen mukaan uskonto ilmenee uskonnollisessa yhteisössä kokemuksena Pyhästä sekä pyhiä asioita koskevien uskomusten, tapojen ja sääntöjen noudattamisena. Kuuluminen tähän yhteisöön tarjoaa henkistä ja

hengellistä sekä aineellistakin turvallisuutta. Lampela-Kivistön mukaan uskonnollinen yhteisö voi suojella jäseniään elämän kriiseihin liittyviltä uhkatekijöiltä kuten avioerolta ja päihteiden liikakäytöltä. (Lampela-Kivistö 2001, 383.)

Uskonnollinen yhteisöllisyys on merkittävä alue, joka tarjoaa elämän tilanteeseensa muutosta haluavalle siihen mahdollisuuden. Jorma Niemelä toteaa tutkimuksessaan *Usko, hoito ja toipuminen* (1999), että uskonnolliset tekijät saattavat olla selittämässä elämänmuutosta. Niemelän esimerkkinä on päihdehoitoala, jolla toimii useita pieniä kristillisiä yhteisöjä. Nämä yhteisöt tarjoavat raittiuteen pyrkivälle mahdollisuuden hengelliseen kasvuun ja päihteistä toipumiseen, jota toteutetaan prosessimaisesti. Niemelän mukaan muutokseen kannustaa uskonnollisessa yhteisössä osoitettu esimerkki, huolenpito, rakkaus ja tuki. Uskonnollisuus voi tarjota elämäänsä muutosta etsivälle uudenlaisen lähestymistavan ja ratkaisumallin elämän ongelmiin. Se myös vahvistaa toipumista ja tarjoaa uuden suhteen omaan itseensä. (Niemelä 1999, 300–306.)

Myös sekulaarit yhteisöt voivat tarjota yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Näiden yleensä dialogiaa työmuotonaan käyttävien yhteisöjen pyrkimyksenä on vahvistaa jäsentensä yksilöllistä identiteettiä ja itsemäärittämistä sekä heidän mielihiteensä kuulumista yhteiskunnassa. Nämä päämäärät kuuluvat empowerment-käsitteen piiriin. Yhteisöjen tarkoituksena on myös olla omaehtoisuutta lisääviä vaihtoehtoisia elämänpoliittisia areenoita, joilla etsitään elämän kokemuksille ja vaiheille kaikupohjaa. Tällaisen toiminnan vaarana on eristäytyminen yhteiskunnan virallisista järjestelmistä. Vaarana on myös, että viralliset järjestelmät pyrkivät vain hyväksikäyttämään ja hyödyntämään näiden yhteisöjen omatoimisuutta. (Matthies 1996, 28; ks. myös Kuronen 2004, 281.)

Hyvä esimerkki sekulaarista yhteisöstä on Miessakit ry, joka perustettiin vuonna 1995 tukemaan muun muassa miesten henkistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvua sekä edistämään perheiden yhteiselämää. Yhdistys tunnetaan varsinkin *Lyömätön linja* -toiminnasta, mutta yhdistys tukee myös velkaantuneita miehiä kehittämänsä ohjelman mukaan. Siihen kuuluu psyykkistä ja fyysistä kuntoutusta sekä velkojen selvitystä. Tavoitteena on syrjäytymisen katkaisu, työkyky ja yhteiskunnan aktiivinen jäsenyys. (Lampela-Kivistö 2002, 16, 28–29.)

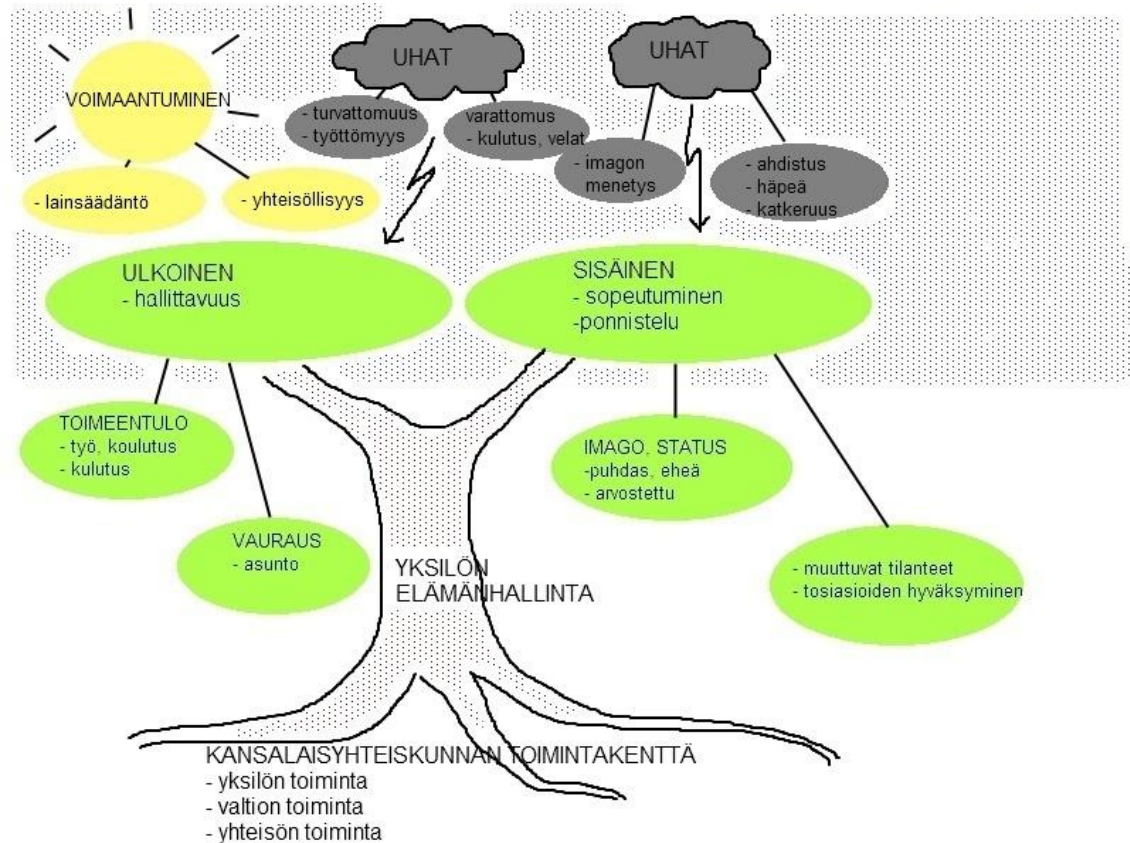
3.2.4 Kansalaisyhteiskunnan toimintakenttä

Koska Roosin elämänhallintateoria on yksilölähtöinen, se ei kuvaa yksilön elämänhallinnan riippuvuutta valtiosta tai yhteisöistä. Yksilökeskeistä näkemystä Susanna Hyväri täydentää tutkimuksessaan Vallattomuudesta vastuuseen (2001), jossa toteaa, että yksilön elämänhallintaan vaikuttavat kaikki kansalaisyhteiskunnan toiminnot. (Hyväri 2001, 269–273.) Hyvärin mukaan yksilö kohtaa ongelmiansa ratkaisemiseksi sosiaalipolitiikkaa toteuttavan valtion, joka tarjoaa materiaalisia edellytyksiä tai palveluja kansalaisilleen hyvän elämän turvaamiseksi tai edistämiseksi. Kansalainen voi esimerkiksi taloudellisissa vaikeuksissa saada toimeentulotukea ja asumiseensa asumistukea. Hän voi myös saada työttömyyskorvausta tai eläkettä ja opintojaan varten opintotukea. Vastavuoroisesti kansalainen voi äänestää vaaleissa tai jopa asettua ehdokkaaksi ja ajaa omista elämäkokemuksistaan nousevia asioita. Samat kokemukset ja näkemykset omaavat kansalaiset voivat myös muodostaa yhteisöjä, jotka sitten ajavat heidän puolestaan yhteisiä asioita, ja näin valtio ja yhteisö kohtaavat. Yhteisö voi olla myös yhdistys, järjestö tai yritys, joka voi toteuttaa valtion sosiaalipolitiikkaa ja olla esimerkiksi jakamassa valtion taloudellista tukea tai avustusta tarvitseville. Yhteisö voi myös tuottaa sosiaalisia palveluja. Hyvärin mukaan kaikki edellä kuvatut yksilön, yhteisön ja valtion toiminnot risteävät toistensa kanssa ja ovat siten vuorovaikutuksessa. Näin ne yhdessä muodostavat kansalaisyhteiskunnan toimintakentän.

Hyvärin kansalaisyhteiskuntakäsitys poikkeaa perinteisestä 1800-luvulta peräisin olevasta Hegelin ja Snellmannin mukaisesta kansalaisyhteiskuntakäsityksestä, jossa painotetaan valtion hyvän hallinnon toteutumisen ja talouselämän menestymisen merkitystä. Hyväri ottaa mukaan yhteisen hyvän edistämiseen koko yhteiskunnan poliittisen järjestelmän, toiminnan ja tavoitteet. Näihin hän lisää kansalaiset ja heidän muodostamansa yhteisöt sekä niiden toiminnan ja tavoitteet. Hyvärin kansalaisyhteiskuntakäsitys on lähellä sosiologi Mary Kaldorin globaalia kansalaisyhteiskuntakäsitystä. (Kaldor 2006, 20–25.) Siten Hyväri liittyy käsityksellään nykyiseen sosiologiseen suuntaukseen, joka mielestäni kuvaa kattavammin kansalaisyhteiskuntaa kuin perinteinen käsitys. Käytän Hyvärin kansalaisyhteiskuntakäsitystä tuloslukujen rakenteen pohjana.

3.2.5 Elämänhallinta kuviona – ”Elämän puu”

Kuvio 1. Yksilön elämänhallintaan vaikuttavat tekijät

Yksilö ei toimi yksin maailmassa, vaan hänen elämäänsä vaikuttavat sen yhteiskunnan ja yhteisön arvot, rakenteet ja toimet, johon hän kuuluu. Olen sijoittanut kansalaisyhteiskunnan toimintakentän ”Elämän puu” -kuvion juuriksi, joista yksilön elämänhallinta saa voimansa. ”Elämän puu” jakautuu oksiin, ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan. Ulkoiselle elämänhallinnalle on keskeistä hallittavuuden tunne, jota saattavat uhata esimerkiksi työttömyys ja varattomuus. Sisäiselle elämänhallinnalle on tärkeää sopeutuminen ja ponnistelu sekä puhdas ja eheä imago, jota voivat uhata ahdistus, häpeä ja katkeruus. Ulkoinen ja sisäinen elämänhallinta ovat vuorovaikutuksessa, mihin yksilö, yhteisö ja yhteiskunta voivat vaikuttaa voimaantumisella, jota kuvaa kuviossa aurinko. Voimaantumisen keskeisiä välineitä ovat erityisesti ulkoiseen elämänhallintaan vaikuttava lainsäädäntö ja sisäiseen elämänhallintaan vaikuttava yhteisöllisyys. Lainsäädännön tarkoituksena on myös luoda edellytyksiä voimaantumiselle.

3.2.6 Kirjetutkimus

Tämän tutkimuksen aineistona on Katakombi-projektille lähetetyt kirjeet. Ne kuuluvat persoonallisiin kirjallisiin dokumentteihin, joihin luetaan myös oma-elämäkerrat, yksilölliset muistiinpanot, päiväkirjat, taiteelliset ja projektiiviset dokumentit, esseet ja aineet. Persoonallisia dokumentteja käytetään yleensä tutkittaessa yksittäistapausta. Niitä voidaan kuitenkin käyttää myös tutkittaessa jonkin väestöryhmän poliittisia, aatteellisia ja yhteiskunnallisia ajatuksia ja mietteitä. (Pietilä 1976, 21–22; Suojanen 1984, 47–48.)

Suomessa kirjetutkimus on kohdistunut koko kansakunnalle tärkeisiin tapahtumiin tai muutosvaiheisiin. Kuuluisia kirjetutkimuksia ovat muun muassa Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen tutkimus Sota-ajan kirjeet (1984) ja J.P. Roosin tutkimus Suomalainen elämä (1987). Sota-ajan kirjeet -tutkimus toteutettiin kvantitatiivisella tutkimusotteella ja sen aineistona oli noin 20 000 rintamamiesten viime sotien aikana kotiväelleen kirjoittamaa kirjettä. Ne kertovat rintamaolosuhteista, sotilaiden maailmankuvasta ja tunnemaailmasta kuoleman keskellä. Suomalainen elämä -tutkimuksen aineistona oli 130 elämäkertaa, joista tutkimukseen valittiin 21 tarinaa. Tutkimus kertoo Suomessa 1900-luvun ensimmäisenä seitsemänä vuosikymmenenä tapahtuneesta muutoksesta.

Kirjeitä voidaan tutkia myös esimerkiksi H.D. Lasswellin kommunikaatioteorian perusteella. Siihen liittyen Veikko Pietilä toteaa, että viestintä tapahtuu aina tietyllä välineellä tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa. Viestillä on lähettäjä ja vastaanottaja, joten kommunikaatiotapahtumasta voidaan tutkia, kuka sanoo, kenelle, mitä, miten ja millä vaikutuksella. (Pietilä 1976, 16.)

Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyö sai Katakombi-projektilleen kirjeitä, jotka tuovat esille 1990-luvun laman seurauksena syntyneen ylivelkaantumisen ongelman. Kommunikaatioteorian perusteella Katakombi-projektit ovat kommunikaatiotapahtumia, jotka liittyvät yhteiskunnallisiin asioihin. Kirjeprojektille lähetetyt kirjeet ovat kommunikaatioteorian mukaisia viestejä, jotka on tarkoitettu julkisuuteen, suuren yleisön ja päättäjien tietoon. Käytän kommunikaatioteoriaa arvioidessani kirkon toimintaa ja sen tuloksia lamatilanteessa.

3.3 Tutkimustehtävä

Tutkin 1990-luvun taloudellisessa lamassa ylivelkaantuneitten selviytymistä ja elämänhallintaa sekä millaisia selviytymisen eri keinot ovat olleet ja miten ylivelkaantuneet ovat kokeneet selviytymisen. Selvitän myös, millä toiminnalla kirkko tuki velkaantuneita taloudellisessa lamatilanteessa ja mitä lainsäädöllisiä ja muita tuloksia kirkon toiminta sai aikaan.

Tutkimuksessa käytetään metateoriaa J.P. Roosin elämänhallintateoriaa, mihin liitetään osia Charles Glockin deprivatioteoriasta, Liisa Lampela-Kivistön näkemyksen uskonnon merkityksestä kriisistä selviytymisessä, Lampela-Kivistön ja Jorma Niemelän käsitykset uskonnollisesta yhteisöllisyydestä ja Aila-Leena Matthieksen näkemyksen sekulaarista yhteisöllisyydestä sekä Susanna Hyvärin käsityksen kansalaisyhteiskunnasta. KDY:n Katakombi-projektin tulosten ja kirkon toiminnan arvioinnissa käytetään Lasswellin kommunikaatioteoriaa.

Tutkimusaineistona on KDY:n Katakombi-projektille lähetetyt kirjeet. Tutkimuksen analyysimenetelmänä käytetään sisällön erittelyä, joka soveltuu hyvin kirjallisten dokumenttien analysointiin.

3.4 Aineiston esittely ja käsittely

KDY pyysi helmikuussa 2000 ylivelkaantuneita kirjoittamaan kokemuksistaan. Kirjoituspyyntö Onko velkataakka pilannut elämäsi? välitettiin diakoniatyöntekijöiden ja Velkaneuvojat ry:n jäsenten kautta ylivelkaantuneille sekä julkaistiin muun muassa 100- ja City-lehdissä sekä Kotimaassa. Kirjoittajilta toivottiin kertomuksia erityisesti heidän velkaantumiseensa johtaneista syistä sekä silloisesta velka- ja elämäntilanteestaan. Kirjoituspyyntö oli strukturoitu ja siinä asetettiin seuraavat kysymykset: 1) Mistä se alkoi, vaikuttiko lama siihen? 2) Mitä sitten tapahtui? 3) Missä velkasi ovat nyt? ja 4) Mitä Sinulle nyt kuuluu ja minkälaisena näet tulevaisuutesi? (Kirkon tiedotuskeskus 2000. Liite.)

Katakombi-projektille lähetetyt kirjeet on litteroitu KDY:n toimesta. Samalla kirjeistä muodostettiin koosteita, jotka nimettiin Velkasyrjäytyneiden kertomuksia 1

– 3. (Kirkkohallitus 2000a.) Projekti sai yhteensä 278 kirjettä. Koosteista jätettiin kuitenkin pois 45 kirjettä. Jos kirje sisälsi vain yleisiä ajatelmia, raamatunlauseita, lehtileikkeitä tai muuta liiteaineistoa, se poistettiin. Joistakin kirjeistä ei saatu selvää puhtaaksi kirjoitettaessa. Osa kirjoittajista taas kielsi kirjeensä julkaisemisen. Litteroinnissa kirjeet oli nimitetty tarinoiksi, joten esitellessäni tutkimukseni tuloksia käytän kirjeiden viittauksissa T-kirjainta ja kirjeen numeroa, esimerkiksi T1. Tutkimukseen valittiin 90 kirjettä.

Kirjoituspyynnössä todettiin, että kirjoittaa voi myös nimettömänä, koska kirjeet on tarkoitettu julkisuuteen. Koosteita muodostettaessa kirjeistä poistettiin kaikki lähettäjien nimeä ja asuinpaikkaa koskevat tiedot. Tutkimusaineistosta ilmenee, että kaikki kirjoittajat eivät itse ole velkaantuneita, vaan he ovat saattaneet kirjoittaa ylivelkaantuneen perheenjäsenensä tai ystävänsä puolesta.

3.5 Aineiston analyysi ja luotettavuus

Kirjeiden ja muiden kirjallisten dokumenttien systemaattiseen ja objektiiviseen tutkimiseen hyvin soveltuva analyysimenetelmä on kvalitatiivinen sisällön erittely. Menetelmää nimitetään myös dokumenttien analyysimenetelmäksi, jossa ensimmäisenä vaiheena tarkastellaan ja pelkistetään dokumenttien ilmisisältöä. Näin saatuja havaintoja luokitellaan ja yhdistetään analysoitavaan muotoon. Havaintoyksikköinä voivat olla sana tai sanayhdistelmä, lause, lausuma tai ajatuskokonaisuus, joita tavallisimmin käytetään aineistoa ryhmiteltäessä. (Eskola & Suoranta 2003, 185–188.)

Toisena vaiheena laadullisessa sisällön analyysissä on edellä kerrotulla tavalla saatujen tulosten merkitystulkinta, jossa viitataan aikaisempaan tutkimukseen ja joka perustuu valittuun teoreettiseen näkökulmaan. Tätä vaihetta tutkimuksessa voidaan myös nimittää selittämisen vaiheeksi. (Alasuutari 1999, 38–43.)

Tässä tutkimuksessa käytetään analyysimenetelmänä kvalitatiivista sisällön erittelyä. Analyysiyksikkönä on ajatuskokonaisuus, jossa kirjeen kirjoittaja kertoo selviytymisestään velkaantumisesta. Tutkimusaineistosta valitaan mahdollisim-

man monta samantyyppistä ajatuskokonaisuutta, jotka luokitellaan ”Elämänpuu”-taustateorian perusteella ryhmiksi, joiden merkitystulkinnat esitetään tulosluvuissa 4, 5 ja 6.

Tuloslukujen rakenteena ja aineiston ensimmäisenä jaottelun portaana käytetään Hyvärin kansalaisyhteiskuntakäsitystä, jonka mukaan aineistosta etsitään ajatuskokonaisuuksia yhteiskunnallisista, yhteisöllisistä ja yksilöllisistä selviytymiskeinoista. Toisena portaana on kuvata ”Elämänpuu”-taustateorian mukaan kunkin ajatuskokonaisuusryhmän sisältä esiin nousevia selviytymismalleja. Kolmantena portaana on koota ajatuskokonaisuusryhmien teemat johtopäätöksiksi, jotka esitän luvussa 7.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta on vaikeaa arvioida luotettavuuden, validiteetin, ja toistettavuuden, reliabiliteetin, perusteilla, koska nuo määritelmät on otettu määrällisestä tutkimuksesta. (Heikkinen & Rovio 2007, 119–120.) Kirjeitä aineistona käyttävän laadullisen tutkimuksen tulosten luotettavuutta voidaan arvioida sen perusteella, miten kirjeissä kerrotut asiat vastaavat niiden kirjoitusajankohdan ulkoisen maailman tosiasioiden tilaa. (Heikkinen & Syrjälä 2007, 147–148.) Kirjetutkimuksessa kirjoittaja kuitenkin tulkitsee kirjoitushetken todellisuutta oman kokemuksensa ja tunnemaailmansa kautta. Sitten tutkija tulkitsee kirjeistä ilmenevän viestin tulkintahetken, kokemustensa ja tunnemaailmansa kautta. Tämän vuoksi todellisuuden tulkinnat ja merkitykset voivat muuttua.

Katakombi-projektille kirjoittaneet eivät edusta ylivelkaantuneiden enemmistöä, mutta he antavat kirjeissään oman subjektiivisen kuvansa ylivelkaantumisesta ja siitä selviytymisestään. Toistettavuuden, reliabiliteetin, arviointi on siten myös vaikeaa, koska jokaisen kirjoittajan käyttämät käsitteet ovat persoonallisia. Tulkitsen tutkimusaineistoa omien kirjeistä saamieni käsitysten sekä tutkimuskirjallisuuden ja siitä saatujen käsitteiden mukaan. Tämän tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida vertaamalla niitä aikaisempien tutkimukseni aihepiiriin kuuluvien tutkimusten tuloksiin. Kyseeseen tulevat etenkin Lampela-Kivistön, Kettusen, Kiisken, Kokkosen ja Niemelän tutkimukset. Suorittamani vertailu on todettavissa tulosluvuissa 4, 5 ja 6.

4 SELVIITYMISEN YHTEISKUNNALLISET KEINOT

4.1 Sosiaalipolitiikka, sosiaalityö ja lainsäädäntö

Yhteiskunta pyrkii harjoittamaan sellaista poliittista ja käytännön toimintaa, sosiaalipolitiikkaa, jolla voidaan ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia monella tasolla. Sosiaalipolitiikan tarkoituksena on muun muassa selvittää, miten näihin ongelmiin vastaavat kansalaisyhteiskunnan osana valtio ja sen lainsäädäntöön perustuva sosiaalipoliittinen järjestelmä sekä muut kansalaisyhteiskuntaan kuuluvat osat: yhdistykset, järjestöt ja muut yhteisöt. Sosiaalipolitiikan tehtävänä on myös tutkia ja arvioida, miten kansalaisten hyvinvointi pystytään takaamaan yhteiskunnan jäsenille muuttuvassa maailmassa. (Tampereen yliopisto 2010.)

Sosiaalityö on sosiaalipolitiikan toteuttamisen väline. Sen tarkoituksena on ylläpitää asiakkaittensa arkielämän jatkuvuutta ja normaaliutta. Tästä hyötyvät niin yhteiskunta kuin apua tarvitseva asiakaskin. Sosiaalityön välineinä ovat materiaalien ja sosiaalisten resurssien jakaminen sekä sen lisäksi erilaiset normaalistamistoimet. Siksi sosiaalityö on normatiivista. Se tarkoittaa, että työ perustuu lainsäädäntöön, jossa määritellään sosiaalityöstä vastuussa olevien viranomaisten velvollisuudet auttaa ihmisiä, jotka ovat avun tarpeessa. Siinä myös määritellään viranomaisten oikeudet puuttua eri lakien normien rikkomisiin, joilla voidaan vahingoittaa toisia ihmisiä. (Sipilä 1989, 61–62.) Tällainen laki on esimerkiksi lastensuojelulaki. Lisäksi lainsäädännössä määritellään muun muassa kenelle materiaalista ja sosiaalista apua voidaan myöntää ja missä muodossa.

Sosiaalityö käyttää välineenään muun muassa toimeentulotukea, joka on osa materiaallisen avun jakamista ja jonka määrittää laki toimeentulotuesta. Se on tullut varmasti monille 1990-luvun lamasta kärsineille tutuksi. Sosiaalisena lakina voidaan pitää myös lakia yksityishenkilön velkajärjestelystä. Sitä säädettäessä sen odotettiin helpottavan suuresti ylivelkaantuneitten asemaa.

Selvitän seuraavaksi, millaisena velkaantuneet kirjoittajat ovat kokeneet toimeentulotuen varassa elämisen, miten velkajärjestelylaki on toiminut ja mitä kokemuksia velkaantuneilla on siitä.

4.2 Toimeentulotuki

Suomalainen yhteiskunta auttaa yllättäviin taloudellisiin vaikeuksiin joutuneita toimeentulotukijärjestelmällä. ”Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo.” (Toimeentulotukilaki 1997, 1 L 1 §.) Tukea myöntävät harkinnanvaraisesti kunnat, joiden resurssit mittavien 1990-luvun alun laman jälkien korjaamiseen olivat pienet. Toimeentulotuki on yhdessä muiden tukien kanssa ollut tarpeen velkaantuneille ja auttanut heitä eteenpäin.

Toimeen tulomme on täysin yhteiskunnan varassa, muodostuen työmarkkina-, asumis- ja toimeentulotuesta, lapsilisistä (4 lasta, joista nuorin 8 v) EU-paketit ym. vapaaeht. apu on ollut todella tarpeen. Kaikenlaiset avustukset on hyödynnetty tarkasti. (T43)

Toimeentulotukea ei voi pääsääntöisesti myöntää velkaantuneelle, joka on velkajärjestelyn piirissä ja jolle on käräjäoikeudessa vahvistettu maksuohjelma. Tarkoituksena on, että kunnan myöntämää toimeentulotukea ei käytetä velkojen maksuun, vaan velallinen itse maksaa ne tuloillaan. Silti vaikeassa elämäntilanteessa olevalle velkaantuneelle voidaan myöntää harkinnanvaraista toimeentulotukea varsinkin, jos velkaantuneella on huollettavanaan lapsia. Kielteiset päätökset herättävät kuitenkin katkeruutta.

Toimeentulotukea meille ei voi myöntää eikä asumistukea, koska meillä on vahvistettu maksuohjelma. Harkinnanvaraista toimeentulotukea on mahdollista saada, jos on näyttää, ettei ole kerta kaikkiaan enää ruokaa mitä syödä. Niinkin on käynyt, vaikka eletäänkin Suomessa ja hyvinvointivaltiossa. (T80)

Katsonkin, etten ole syyllinen velkakierteeseeni, ei sillä elä kokonaista kuukautta kukaan suomalainen. Katsonkin, etten ole yksin syyllinen velkakierteeseeni. Jos olisin niissä tilanteissa saanut toimeentulotukea tai asumistukea, ei tällaista kaaosta olisi päässyt syntymään. (T271)

Toimeentulotuen hakeminen on itsenäiseen elämään tottuneelle vaikeaa. Vaikeuksien keskelläkin pyritään säilyttämään itsekunnioitus. Sosiaalityöntekijän on

virkamääräystensä vuoksi tarkoin harkittava perusteet toimeentulotuen myöntämiselle. Tämän hakijat saattavat kokea ahdistavana ja raskaana.

Sosiaalitarkkaaja ei saa luoda itsestensä sellaista kuvaa, että hän kaikin tavoin vastustaa hakijan tarpeita sekä vähättelee hänen ahdistuksiansa ja pelkojansa sekä hätää. Myönteinen asennoituminen hakijaan ja hänen tarpeisiinsa on paras. Sosiaalitarkkaajan ystävällinen suhtautuminen ja myötäeläminen vaikeuksissani on merkinnyt minulle paljon. (T126)

Tuen hakijalle on tärkeää tuntea tulevansa kuulluksi ongelmissaan. Kettusen mukaan tämä seikka vaikuttaa yhdessä taloudellisen tuen kanssa siihen, että tuen saaja tuntee tulleen autetuksi. (Kettunen 2001, 207.)

Huolimatta perustuslaissa määritellystä tasa-arvosta kaikilla Suomen kansalaisilla ei ole oikeutta saada toimeentulotukea. Etenkin yrittäjien asema on päättäjien juhlapuheista huolimatta heikko.

Ensimmäisenä jäi maksamatta TV-lupamaksut ja lasten päivähoitomaksut. Tästä alkoi kierre ja laskut ajautuivat pian ulosottoon. Yritimme mm. sosiaalitoimistosta apua tilanteeseen, mutta vastaus oli tyyli: ”yrittäjän palkkaa on vaikea määritellä”, apua ei herunut. (T100)

Kielteinen toimeentulotukipäätös saattaa kiihdyttää hakijan syrjäytymiskehitystä. Samalla hän menettää loputkin ulkoisesta elämänhallinnastaan ja sisäisen elämänhallinnan menettämisprosessi alkaa. (Roos 1985, 43.) Tämä kehitys saattaa johtaa jopa psyykkisiin ongelmiin kuten ahdistukseen ja masennukseen.

4.3 Velkajärjestely

4.3.1 Velkajärjestelylain säätäminen

Ylivelkaantuminen tuli 1990-luvun alun laman seurauksena yhteiskunnalle aivan uutena ongelmana. Siihen ei ollut varauduttu. Velkaantuneita koskeva lainsäädäntö perustui lähinnä vuoden 1868 konkurssilakiin. Se ei tietenkään vastannut 1990-luvun laman ongelmia. Eduskunnan oli säädettävä sen tilalle uusi laki, velkajärjestelylaki. Se astui voimaan 25.1.1993. Lain mukaan ”maksukyvyttömän yksityishenkilön (velallisen) taloudellisen tilanteen korjaamiseksi

tuomioistuimien voi määrätä hänen velkojiaan koskevista järjestelyistä (velkajärjestely) ja vahvistaa hänelle hänen maksukykyään vastaavan maksu-ohjelman.” (Velkajärjestelylaki 1 L 1 §.) Laissa määritellään tarkoin, kenelle oikeus voi myöntää velkajärjestelyn. Rikoksista tuomitut tai niistä epäillyt, yritystoiminnassaan velvollisuuksiaan laiminlyöneet, omaisuuttaan tai tulojaan velkojilta tai ulosottoviranomaisilta salanneet, tai velkaantumisessaan kevytmielisesti menettelleet saavat oikeudelta kielteisen päätöksen. Myös pelkkä oletus siitä, ettei velkaantunut selviäisi järjestelyn maksuohjelmasta, riittää perusteeksi epäämään myönteisen päätöksen. (Velkajärjestelylaki 3 L 10 §)

4.3.2 Velkajärjestelyn hakeminen

Velkajärjestelyä haetaan tuomioistuimelta, käräjäoikeudelta, jolla on suuri harkintavalta varsinkin arvioitaessa, kenelle velkajärjestely myönnetään ja millä perusteilla. Ylivelkaantuneet kertovat kirjeissään, miten vaikeaa on päästä velkajärjestelyyn.

Velipojan vaimo oli hokenut monta yötä, että miksi sinä menit panemaan nimesi ja takaamaan. Nyt ne myyttää meiltäkin talon pois, jonka hän oli maksanut ja sen pitää maksaa pankille heti. Mistä me rahat saamme. Pankit panevat ehdottomia tuomioita tällaisissa tapauksissa ihmisten kannettaviksi...

Velipojan vaimo päätti päivänsä muutaman viikon kuluttua tapahtuneesta.

Pääsimme velkasaneeraukseen tässä tapauksessa. Olemme siitä hyvillä mielin, kun nyt riemuvuoden lopulla loppuu maksut. Tiukkaa on ollut, mutta Luoja on ihmeellisesti armahtanut eteenpäin. (T1)

Näin dramaattista asioiden käännteitä eivät useimmat velkajärjestelyä hakeneet ole kokeneet, mutta muita ongelmia kuitenkin. Oikeus harkitsee, onko velkaantumisessa menetelty kevytmielisesti. Tahallaan velkaantuneelle ei velkajärjestelyä myönnetä.

Sitten tuli uusi velkajärjestelylaki, joka antoi uutta toivoa ja haimmekin sitä ensimmäisten joukossa. Toiveet murenivat kuitenkin nopeasti, koska meille ei sitä hyväksytty. Syy oli kevytmielinen velkaantuminen, jota emme todellakaan ymmärtäneet. Kummankin velat olivat tulleet yrittämisen seurauksena jo ennen kuin olimme nähneet toisemme. Myös pankit vastustivat velkajärjestelyä, vaikka olimme todistettavasti yrittäneet hoitaa velkojamme. (T67)

Velkajärjestelyä haettiin v. 1993. Molempien kohdalla se hylättiin, koska kummankin katsottiin olevan piittaamattomia velan takaisinmaksuun ja velkaa olimme ottaneet kevytmielisesti. Omalta kohdaltani en millään voinut hyväksyä oikeaksi näitä perusteluja ja niinpä valitin hovioikeuteen. Vastaus ei ollut sen myönteisempi. (T105)

Velkajärjestelyä haetaan usein vasta viimeisenä veloista selviytymisen keinona, kun kaikki henkilökohtainen omaisuus on vapaaehtoisesti myyty velkojen maksamiseksi.

Kun v. 1994 tajusin, etten sen jälkeenkään, kun olin muuttanut rahaksi kaiken myytäväksi kelpaavan irtaimen omaisuuteni kuten auton, taulut, korut, perityt hopeaesineet, selvinnyt velkataakastani pankkiin, joka peri korkoa koron päälle, hakeuduin velkaneuvontaan. (T35)

Velkajärjestelylaki on luonnollisesti voimassa vain Suomessa. Siten järjestelyä ei voida myöntää ulkomailla asuville, vaikka velka olisi otettu suomalaiselta rahituslaitokselta.

Menetin myös oikeuteni velkasaneeraukseen, kun muutin 1995 Ruotsiin. Kyselin silloin, mitä se vaikuttaa, mutta kukaan ei tiennyt. Vaimoni sai velkajärjestelyn, minulta se hylättiin maastamuuton takia. (T60)

Velkojilla on oikeus vastustaa oikeudessa käsiteltävää velkajärjestelyä. Syynä voi olla epäily, että velallinen ei mahdollisesti selviä velkajärjestelyn maksuvelvoitteista.

Olen osa-aikatyössä, en ole päässyt velkasaneeraukseen, liian pieni palkka. Ulosotto seuraa tulojani koko ajan. (T11)

Aloin hakea velkajärjestelyä, olinhan työkyvyttömyyseläkkeellä oleva entinen yrittäjä. Sain kamppailla pari vuotta toimittaen erilaisia papereita käräjäoikeuteen. Joku velkojista valitti suurista sairauskuluistani. Sain aloitus päätöksen marraskuussa -97. Kiitos hyvän velkaneuvojan, voimani riittivät siihen paperisotaan. (T28)

Oikeus saattaa harkita myös iän perusteella, voiko nuori työikäinen tai vanha eläkkeellä oleva ihminen saada velkajärjestelyn. Nuorella katsotaan olevan mahdollisuus työllistyessään maksaa velkansa, joten järjestelyä ei myönnetä.

Vajaa kaksi vuotta sitten haimme velkasaneerausta, mutta kuten saattaa arvata HYVINVOINTI SUOMESSA ei saneerauksia hyväksytä köyhille. Päätös oli kielteinen, koska olemme verraten nuoria ja meillä on kuulemma mahdollisuus kouluttautua / työllistyä ja sitten maksaa velat, jotka hipovat jo lähes SUNDQVISTIN sutkin korvaussummaa. (T110)

Velkasaneerauksesta ei tule mitään apua, olen käynyt siellä isäni kanssa ja kohta 80-vuotta täyttävät vanhempani ovat lainani takaaajia. Velkasaneerauskäynnin neuvona oli vain, että mene töihin ja isäni sai 150 mk:n laskun käynnistä... (T69)

Velkajärjestelyä ei myöskään myönnetä, jos katsotaan, että hakijan jäljellä oleva elinikä ei ehkä riitä velkajärjestelyn vaatimusten täyttämiseen.

Muita tuloja kun eläke kun ei ole eikä tule jatkossa tule olemaan. Eikä elin-aika enää riitä velkajärjestelyyn. (T55)

Turvallinen asema on Roosin mukaan ulkoiselle elämänhallinnalle keskeistä. Sen tuottaa muun muassa riittävä varallisuus, mistä oma asunto on tärkein osa. (Roos 1985, 41–43.) Velkajärjestelylain tarkoituksena onkin pyrkiä säilyttämään velallisen asunto tai matkoihin tarvittava auto. Tosin ansioihin tarvittavat arvokkaat työkalut saatetaan ulosmitata ja realisoida.

Laki yksityisten velkajärjestelystä, josta kiitokset sen luojille ja hyväksyjille, pelasti varmaan monet pahimmasta, niin myöskin meidät. Oikeuden päätöksellä saimme pitää vanhan omakotitalon, 10 vuotta kuitenkin äärimmäisen tiukalla maksuohjelmalla. (T3)

Alkuunkin mulla oli pieni eläke, josta menee saneeraukseen 740 mk kuukaudessa. Vanhan auton jättivät omaan käyttöön. (T275)

Pankki ei suostunut meidän konkurssiin, joten ainoaksi vaihtoehdoksi jäi velkasaneeraus. Se tuntui suorastaan taivaan lahjalta, vihdoinkin saataisiin selvyys velkoihin ja saataisiin aikaan maksuohjelma, jota me pystyisimme noudattamaan. ... Kuorma-auto ja muu omaisuus piti realisoida, mutta koska olimme asuneet omassa talossa vasta viisi vuotta, tuntui tärkeältä säilyttää koti, joka oli ”omin käsin” tehty. (T80)

Velkojat saattavat silti ennen tuomioistuimen päätöstä velkajärjestelystä ulosmitata ja realisoida velallisen omaisuutta. Hakiessaan järjestelyä velallinen voi kuitenkin myös hakea käräjäoikeudelta ulosoton keskeyttämistä.

Tällä välin ennen lopullisen velkasaneerauksen alkamista, ulosottomies ulosmittasi minun puolikkaani omakotitalosta jonka omistan mieheni kanssa. (T34)

Nyt elokuun lopulla 1999, sain ulosottoapulaiselta laskun, jonka summa oli n. 610 000 mk. ... Hän kuitenkin kehoitti minua hakemaan velkajärjestelyä, sekä ulosoton keskeyttämistä, käräjäoikeudelta. Tämän teinkin, niin pian kun sain varattua ajan velkaneuvojan luokse. Siellä tehtiin tarvittavat paperit lähetettäväksi paikalliselle käräjäoikeudelle. (T58)

Agraarisessa yhteiskunnassa ulkoinen elämänhallinta voitiin menettää luonnon olosuhteiden vuoksi. Nykyisin sen aiheuttavat syyt, joihin vaikuttaminen voi olla yhtä vaikeaa kuin aikoinaan kadon torjuminen hallaisilla pelloilla. Velkaisille niin tutut ulosottomiehet toimivat tuomioistuinten päätösten mukaisesti eivätkä he voi niitä muuttaa. Siten ulkoisen elämänhallinnan menettämisessä on kyse ulkoisten tekijöiden astumisesta ohjaamaan yksilön elämää oman ohjauksen sijaan. (Roos 1985, 65.)

4.3.3 Kokemuksia velkajärjestelystä

Velkajärjestely koetaan monesti raskaana. Maksuohjelmat ovat niin tiukkoja, että rahaa normaaliin elämään ei jää. Velkaantuneet tinkivät vaatteista, harrastuksista, virkistyksestä, jopa ruuasta. Tämä ei voi olla vaikuttamatta asianomaisen psyykkiseen ja fyysiseen terveydentilaan.

Velkajärjestelyssä varani pantiin niin pieneksi, ettei ole tänä 5-vuotiskautena, joka on jo kulunut, pystynyt hankkimaan vaatteita, lääkkeitä, ei aina ruokaakaan. (T82.)

Sitä ei voi käsittää, kun joutuu kituuttaan ja syömään EU-annoksia miltä se tuntuu. Toivoisin, että kirkko tekisi aloitteen ja alkaisi tosissaan ajamaan meidän ylivelkaantuneiden asiaa. Velkajärjestely ei sitä tee, vaan kurjistaa ihmisen alimpaan kastiin, koiran alapuolelle syömään nurkissa. (T10)

Velkajärjestelyn kesto 5–10 vuotta on monelle velkaantuneelle liian pitkä aika elää vain vähimmäistulojen varassa varsinkin, kun toimeentulotukea ei pääsääntöisesti myönnetä velkojaan oikeuden vahvistamalla maksuohjelmalla maksavalle.

Velkajärjestelyaikana viisi vuotta on liian pitkä, kokonaisaika minunkin kohdallani on 10 vuotta. Olen laihtunutkin 14 kiloa. (T26)

Olen velkasaneerauksessa 10 v. Maksan kk:ssa liki 3000 mk eläkkeestä joka on 5500 mk. Olen yli 80 v. jolloin maksuerät loppuvat. (T30)

Anoimme pankilta armahdusta velkasaneerausajan pituudesta tai jos saisi sen maksaa kerralla pois. Vastaus oli, emme poikkea teidän kohdallanne käräjäoikeuden päätöksestä. Velkasaneeraus on pahempi kuin vankilangaistus. (T121)

Velkajärjestely saatetaan keskeyttää, jos velallinen ei pysy vahvistetussa maksuohjelmassa. Tällöin velkojen perintä jatkuu entiseen tapaan. Tosin oikeus voi hakemuksesta esimerkiksi sairauden vuoksi määrätä veloille niin sanotun nollaohjelman, jolloin velkajärjestely astuu uudelleen voimaan sitten, kun velallisella on taas mahdollisuus noudattaa alun perin vahvistettua maksuohjelmaa.

Pääsin tai jouduin velkajärjestelyyn v. -95 ja se päättyi vasta 2003. ... Koko ajan pelko siitä, että velkajärjestely raukeaa kun rahat eivät riitä siihenkään. (T36)

Kun sitten sain pitkän prosessin jälkeen hakemukset tuomarin kanssa velkasaneeraukseen, ja lopulta sain päätöksen oikeudelta, että minut on hyväksytty saneeraukseen vuoden 97 alussa. Uskoin sen olevan käännekohta, jolloin olisin noin viiden vuoden kuluttua maksanut virallisesti velkani. Mutta eihän kaikki voi järjestyä niin helposti, sillä minulla ei ollut pysyvää työpaikkaa, joka on yksi edellytys saneerauksen onnistumiselle. Näin ollen saneeraus keskeytettiin neljä kuukautta positiivisen päätöksen jälkeen, ja on keskeytettynä tällä hetkelläkin. (T12)

Velkajärjestelyn määräykset ovat tiukkoja. Laki ei salli velallisen maksaa muita kuin maksuohjelmassa olevia velkoja. Jos ohjelmaa rikotaan, järjestely voidaan purkaa.

...käräjäoikeuden päätöksellä velkajärjestelymme määrättiin raukeamaan ... Suurimpana syynä tämä... Olin korvannut takaajalle 21000 mk korkoja saamastani sivutulosta... Miksi? Siksi, että häpesin... Velkajärjestelylain mukaan takaajia ei saa auttaa. (T168)

Takaajien osa on kova, koska he vastaavat takaamastaan velasta kuin omastaan. Siksi he joutuvat maksamaan hoitamattomien velkojen korot ja

lyhennykset, jopa koko velan. Takaajat tietenkin kokevat tämän raskaana ja epäoikeudenmukaisena, hehän eivät ole ottaneet velkaa itselleen ja omiin tarkoituksiinsa. Velallisen velkajärjestely koskee vain asianomaista velallista, ei esimerkiksi takaajia. He voivat kuitenkin hakea takausvastuulleen oman velkajärjestelyn.

Ihmettelen myös, kuinka on mahdollista, että työttömän n. 3000 markan nettotuloista ulosmitataan lääkärin hyväksi, jolla itsellään on kymmenien tuhansien nettotulot kuukaudessa. (T104)

Maksan tätä takausvelkaa v. 2004 asti ja loput kahdeksan kuukautta on laskettu minulle tosi rankemman mukaan. En jaksa ajatella vielä siihen asti vaan elämme päivän kerrallaan. (T34)

Kuten edellä käy ilmi, ei minulle ole jäänyt muita mahdollisuuksia selvittää näistä takauksista kuin hakeutua itse velkajärjestelyyn. (T107)

Velkaantuneet kokevat velkaantumisen ja maksukyvyttömyyden häpeällisinä. Tätä tunnetta lisäävät vielä aiheeton syylistäminen ja leimaaminen. Pahinta on kuitenkin toisten velkaan osallisten uhkailu tai suoranainen väkivalta velkajärjestelyyn päässyttä velallista kohtaan.

Nykyinen velkajärjestelylaki toimii periaatteella, että ylivelkaiset ovat pääosin rikollisia. Aiheettomalla syylistämisellä pyritään hallitsemaan tätä kokonaisuutta. (T120)

Jouduimme velkasaneeraukseen takaajat kävivät päälle kuin hyeenat tuli tappouhkauksia, herätettiin yöllä. Hypittiin silmille kaupassa, kirkkopihassa, hautausmaalla, sairaalapihassa tätä on jatkunut koko tämän ajan kun olemme olleet saneerauksessa. Olemme joutuneet muuttamaan puhelinnumerot, asumme pienellä kylällä jossa jokainen tietää toistensa asiat. Olemme leimattu ja tuomittu niin kuin vain ihminen voi olla, elämä valmista (helvettiä). (T47)

Meidän vanhempien elämä on mennyt pilalle takaajien painostuksesta, kun he yrittävät tehdä meistä maksumiehiä. Ei voi enää rauhassa kadullakaan kulkea, kun huudellaan kaikenlaisia ilkeitä sanoja. (T243)

Nämä ylivelkaantuneet kirjoittajat tuntevat pelkoa takaajilleen aiheuttamiensa taloudellisten vaikeuksien vuoksi. Pelkoon liittyy läheisesti syyllisyys ja häpeä sekä ”kasvojen menetys”. Yksilöllä on tarve tulla hyväksytyksi omassa yhtei-

sössään ja yhteiskunnassa, jonka identiteetin hän on omaksunut. ”Kasvojen menetys” kohdistuu juuri tuon identiteetin arvoon. (Lampela-Kivistö 2000, 223.)

4.3.4 Vapaaehtoinen velkajärjestely

Velkoja voi järjestellä myös sopimalla suoraan velkojan kanssa ilman oikeuskäsittelyä. Tätä kutsutaan akordimenettelyksi, joka on nopein ja helpoin tapa saada velat vastaamaan velallisen maksukykyä.

Tein pankin kanssa uuden velkakirjan 10 v. maksuajalla, velkaa on 104.000 mk. Lesken eläke + oma eläke on yht. 3400 mk/kk. Siitä ottaa pankki päältä 1800 mk/kk lainan lyhennyksiin ja korkoihin ja lopulla saan tulla toimeen. (T81)

Neljä vuotta sitten käännyin velkaneuvojan puoleen, kun huolestuin aravan koron noususta. Silloin hän sai neuvoteltua aravan maksun kerran kuuhun 1410 mk:aan. ... Kolme vuotta sitten pääsin vapaaehtoiseen velkajärjestelyyn. Mikä toimi tähän asti. Nyt kun on töissä, niin aina vaan piukemmaksi talous on mennyt. (T83)

Pääsimme lopulta vapaaehtoisen velkasaneerauksen piiriin eli sovittiin pankin ja maatalouspiirin herrojen kanssa miten toimittaisiin. Myytiin kaikki mitä voitiin, sillä sellaisenaan tuotantoa ei voinut jatkaa, se oli pakko lopettaa kannattamattomana. (T127)

Jos vapaaehtoinen velkajärjestely epäonnistuu, on silti mahdollista vielä hakea velkajärjestelyä käräjäoikeudelta. Kirkkohallituksen akordirahastoprojekti pyrki erityisesti edistämään vapaaehtoisia velkajärjestelyjä, joissa osa veloista maksetaan ja osa annetaan anteeksi. (Ks. sivu 18.)

4.3.5 Velkajärjestelyn päättyminen

Kun velkajärjestely päättyy, entinen velallinen on varmasti helpottunut ja vapautunut. Kiitollisuus läheisille ja ystäville täyttää myös mielen velka-ajan loppumisesta, mutta uuden aloittaminen saattaa pelottaa.

Kun viime syksynä tuli velkajärjestelyn viimeinen päivä, olin aivan poissa tolaltani. Pelkäsin, että tulee joku viranomainen, soittaa ovikelloa ja sanoo että kaikki jatkuu vielä, en ole hoitanut asioitani oikein tai jotain. Kuljin sen päivän kaupungilla päämäärättömästi ja vasta klo 16 jälkeen uskaltauduin kotiin. (T106.)

Velkasaneeraukseni päättyi toukokuussa. En millään olisi voinut selvitä siitä ilman ystävien ja terapeutin apua. Myös jo edesmenneitä vanhempiani minun tulee kiittää siitä, että ovat antaneet lapselleen elämän eväiksi kekseliäisyyden valmistaa hyvää ruokaa halvalla. (T185)

Velkasaneeraushelvetti kesti kohdallamme viisi vuotta ja päättyi helmikuun alussa armon vuonna 2000. Olemme menettäneet kaiken omalla työllämme ansaitun omaisuuden ja koen sen häväistyneenä. Aloitamme jälleen nollapisteestä, toivottavasti voimamme riittävät. (T267)

Velkajärjestelyn päättymiseen liittyy myös toive luottotietojen korjaamisesta. Ilman sitä uudelleen aloittaminen on vaikeaa ja siksi pelko kaihtaa velallista.

Velkajärjestelyohjelma on voimassa vuoden 2002 kevääseen, silloin olisi mahdollisuus aloittaa ”puhtaalta pöydältä” vihdoinkin!? Maksuhäiriömerkintä pitäisi olla poistunut silloin Suomen Asiakastieto Oy:n luottorekisteristä; tosin ihmettelenpä vain miksi heidän asiakaspalvelunsa on erittäin salamyhkäistä, en ole saanut vastauksia kysymyksiini – kuinka pitkään kyseinen merkintä voi ”kummitella” luottotiedoissa... (T181)

Luottohäiriömerkintä saattaa estää esimerkiksi puhelin- tai internetliittymän avaamisen. Se voi olla myös este luottokortin saamiseksi, mikä edelleen estää nykyajan normaalin asioinnin internetissä vaikka matkatoimiston kanssa matkalippujen ostamiseksi. Luottohäiriömerkintä saattaa estää jopa asunnon vuokraamisen. (Lampela-Kivistö 2000, 285–287.) Merkintä voi roikkua luottotietorekistereissä vuosikausia senkin jälkeen, kun velka on maksettu. Velallisen tulisikin itse voida tarkistaa tietonsa rekisterin pitäjältä ja vaatia tietojensa oikaisua. Periaatteessa näin tulisi voida menetelläkin. (Suomen Asiakastieto Oy, 2010a.)

5 SELVIYTYMISEN YHTEISÖLLISET MUODOT

5.1 Ahdistus, häpeä ja katkeruus yhteisöllisyyden esteinä

Ahdistus, häpeä ja katkeruus saattavat estää ylivelkaantunutta pääsemästä irti ongelmastaan ja aloittamasta uutta vaihetta elämässään. Psyykkiset tekijät voivat olla myös syy yksin jäämiseen. Yksinäisyys ja erakoituminen ovat monen ylivelkaantuneen kohtalona, koska he eivät jaksakaan hakeutua ongelmineen toisten seuraan.

Kiiskin mukaan pelko ja lievä ahdistus ovat yleensä normaali reaktio ihmisen kohtaamissa vaikeissa elämäntilanteissa. Ahdistus eroaa pelosta siinä, että pelolla on selvä kohde, mutta ahdistuksen kohdetta voi olla vaikeaa määritellä. Pitkäkestoinen, voimakas ahdistus saattaa rajoittaa psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä. Pitkä ahdistuminen saattaa muuttua syväksi ahdistuskokemukseksi ja paniikkihäiriöksi. Tällöin on jo kyseessä hoitoa vaativa psyykinen ongelma. (Kiiski 2002, 138–142.) Velkaantuneen ongelmat saattavat aiheuttaa ahdistusta, joka johtaa sosiaaliseen eristäytymiseen.

Kaupungin oikeusavustaja auttoi meidät molemmat velkajärjestelyn piiriin, minun kohdallani asia järjestyi noin kahdessa kuukaudessa, vaimolleni velkajärjestely myönnettiin noin vuoden kuluttua. Vaikka meille on myönnetty ns. yksityishenkilön velkajärjestely, elämme silti normaalin elämän ulkopuolella. (T56)

Suhteet tuttuihin ja sosiaalinen kanssakäyminen oli jäänyt. Paineiden keskellä en jaksanut seurustella toisten ihmisten kanssa. (T220)

Kiiskin mukaan ahdistuskokemuksiin luetaan myös häpeä omasta taloudellisesta tilanteesta. Elintason muutosta huonompaan suuntaan on vaikeaa hyväksyä. (Kiiski 2002, 144–145.) Tällainen suoranainen köyhtyminen on Glockin näkemyksen mukaan taloudellista deprivatiota, joka edelleen näyttää aiheuttavan sosiaalista deprivatiota. (Glock 1964, 26–29; Kiiski 2002, 145.)

Olemme miehen kanssa niin totaalisen yksin, ei meillä ole ystäviä. Tuntemme itsemme niin epäonnistuneiksi, kun raha-asiat eivät pysy hanskassa. (T63)

Kirjoittaja kuvaa tilannetta, jota Roos nimittää julkisivun, imagon, menettämiseksi. Julkisivun tulisi olla puhdas ja eheä, minkä ylivelkaantuminen, konkurssit ja omaisuuden realisointi voivat tahrata. Tästä taas saattaa seurata sisäisen elämänhallinnan menettäminen ja häpeä. (Roos 1985, 42–43.) Siten epäonnistuminen voi aiheuttaa häpeää ja se edelleen eristäytymistä.

Häpeä voi pitkittyessään muuttua katkeruudeksi, mikä saattaa ilmetä kateutena ja jopa vihana veloistaan selvinneitä tai vielä heikommassa asemassa olevia kohtaan. (Lampela-Kivistö 2000, 331–334.)

Kun on varaa palkata hyvä asianajaja, voi etukäteen tuomittu asia kääntyä päinvastoin. Näin kävi Ulf Sundqvistin asialle. Syyllisestä tehtiin syytön. Pankin olisi pitänyt tarkistaa pitävätkö vakuudet paikkansa. Eivät olleet pitäneet. Siis ihmisten, saati Sundqvistin, ei ollut luottamista. Samoin Korkeimman Oikeuden tuomari jatkaa vaan virassaan. Ei muka tiennyt mitä kauppoja puolisonsa on tehnyt. (T260)

Kiitos teille projektista, toivottavasti tämä auttaa päättäjiä näkemään minkälaista suolaa Ulf Sundqvistin ja Eeva Vuoren tapaukset aiheuttivat haavoissani. Toivottavasti tämä valaa rohkeutta lainlukijoille oikeudenmukaisuuden jakamiseen oikein. (T160)

Ylivelkaantuneet eivät ole mikään yhtenäinen joukko. Vaikka velkajärjestely koetaan raskaana, se erottaa velkaantuneet toisistaan. Velkajärjestelyn ehdot edellyttävät, että sen piiriin pääsemiseksi velallisella täytyy olla riittävät tulot järjestelyn loppuun saattamiseksi. (Velkajärjestelylaki 2 L 4 §.) Tämä saattaa aiheuttaa katkeruutta niiden joukossa, jotka eivät tuota ehtoa voi täyttää. Katkeruus ilmenee ”herravihana” ja kohdistuu varsinkin niihin, jotka ovat voineet sovittaa velkansa akordimenettelyllä. Vaikka Ulf Sundqvistin sovittelu edellytti häneltä suurta suoritusta, hän välttyi velkajärjestelyn taakoilta. Tämän monet velkaantuneet ovat kokeneet epäoikeudenmukaisena ja vihastuneet. Muutenkin julkisuuden henkilöiden velka-asiat olivat paljon esillä juuri Katakombi-projektien perustamisen aikaan, mikä on saattanut vaikuttaa kirjeiden sisältöön.

Toinen suuri suomalaiseen yhteiskuntaan lamavuosina vaikuttanut ja yhä vaikuttava ilmiö on maahanmuutto. Itä-Euroopan sosialistimaiden romahdus 1990-luvun alussa aiheutti muuttoliikkeen, josta Suomikin sai osansa. Maahan-

muuttajiin on helppoa kohdistaa omien ongelmien aiheuttamaa katkeruutta. Myös toimeentulotuen ja muiden avustusten saajat saatetaan leimata tukien väärinkäyttäjiksi, vaikka itse olisi saatu samoja tukia. Ennen hyvin toimeentulleella mutta nyt syrjäytymässä olevalla ihmisellä on tarve osoittaa, että hän ei ainakaan kuulu syrjäytyneitten joukkoon. (Ks. Lampela-Kivistö 2000, 358.) Seuraavat väitteet ehkä ilmentävät tuota asennetta, mutta kuvaavat myös esittäjiensä todellisia tunteita.

Ulkomaalaisia vain autetaan Suomen verorahoilla olemaan ja elätettäväksi. Tämä jos mikä tekee niin katkeraksi ja toinen asia vielä mikä etenkin sattuu, kun tiedän monta tapausta että käytetään sosiaali- ja Kelakorvauksia väärin perustein. (T76)

Eilen iltauutisia katsellessani kerrottiin romaanipakolaisista ja että he saavat 6000 mk/kk Suomessa avustusta. Toivoisin, että maamme päättäjät heräisivät ajoissa auttamaan meitä, että edes joskus saisi uuden vaatekerran päällensä ja tuntisi itsensä ihmiseksi. (T100)

Myös eräät Afrikan maat kokivat 1990-luvulla valtiollisen romahduksen. Niistä tunnetuin esimerkki on ehkä Somalia, josta paenneet saapuivat Suomeen juuri pahimpina lamavuosina. Niinpä tulijat saivat tuta monella rasistisella tavalla.

... suomalaiset vaan mukisevat lehtien palstoilla ja kirjoittavat, kuten nyt minäkin teille, vaikeuksistaan ja kateudesta ihan aiheellisesti vihreinä kun somalian kansalaiset ja muut maahanmuuttajat vievät asunnot siis kunnan vuokra-asunnot nenän edestä. Somalinuoret saavat jopa 5.500 mk 6 t. työharjoittelusta kun suomenpoika saa työmarkkinatukea 2.420 mk/kk samasta asiasta. (T162)

Suomi on sitoutunut pakolaisasioissa kansainvälisiin sopimuksiin. Niiden perusteella pakolaiset pääsevät saman sosiaaliturvan piiriin kuin ”kantasuomalaisetkin”. Tästä näyttää aiheutuvan kilpailua sosiaaliturvaa saavien kesken.

5.2 Vertaistuki

Nykyään ystäväpiiri on muodostunut monille niin tärkeäksi, että se saattaa jopa korvata perheen. Perheettömiä ihmisiä on paljon ja heille ystävyysuhteet voivat tulla erityisen tärkeiksi. Velallisille läheiset ystävät ovat todella merkittäviä, kos-

ka heidän kanssaan voi todella jakaa velkaantumisen raskaan taakan. Ystävä kirjoittaa velkaantuneen Irman puolesta.

Irmalla on hänen oman kertomansa mukaan kolme sellaista ystävää, jotka ovat auttaneet häntä, eivätkä odota saavansa rahojaan takaisin. Ilman heidän apuaan hän ei olisi pärjännyt tähän päivään asti. Heidän avullaan ja Jumalan antaman rauhan turvin hän sanoo jaksavansa. (T200)

Voimaantuminen on yksilön ja yhteisön välistä vuorovaikutusta. Yksilö ei voi olla koskaan irrallinen ja riippumaton ympäristöstään. Ystäväpiiri voi muodostaa yksilölle läheisimmän yhteisön, joka on suotuisin yksilön omien voimavarojen löytämiselle ja käyttöönotolle. (Rostila 2001, 41.) Velkaantumiseen liittyy syrjäyttäviä psyykkisiä tekijöitä kuten häpeä ja katkeruus, joita käsittelin jo aiemmin. Ymmärtävä ystäväpiiri voi auttaa voittamaan voimaantumista estävät tunteet.

Jotkut velkaantuneet ovat olleet niin aktiivisia, että ovat perustaneet yhdistyksiä ajamaan velkaantuneitten asioita ja auttamaan heitä esimerkiksi velkajärjestelyhakemuksen laatimisessa. Velkaantuneitten yhdistyksiä on myös mukana Kata-kombi-projekteissa. (Ks. sivu 15.)

Sain vinkkiä eräästä velallisille tarkoitetusta yhdistyksestä, joka tekisi velkajärjestelyhakemuksia. Otin yhteyttä ja velkajärjestelyn hakeminen alkoi. Reilun puolen vuoden paperi ruljanssin jälkeen minulla oli hyväksytty velkajärjestely kourassa, jota toteutan vieläkin. (T65)

Vaikeassa tilanteessani minua kehoitettiin velkaneuvojan toimesta ottamaan yhteyttä YVR:ään (=Ylivelkaantuneitten vapautusrintama, tutkijan selvennys), joka suoritti velkasaneerauksia sekä yksityisille että yrityksille. ... Velkajärjestelyni astui voimaan v. 1995, siitä lähtien olemme maksaneet tuon järjestelyn osoittamia lainojamme säännöllisesti. (T126)

Taloudellinen lama ei aiheuttanut sen kokeneissa ainoastaan sosiaalista eristäytymistä. Sen rinnalla on tapahtunut sosiaalisen aktiivisuuden lisääntymistä. Kiisken mukaan työttömyys ja yritystoiminnan lopetus lisäävät vapaa-aikaa, jonka voi käyttää omaksi tai toisten hyödyksi. Velkaantuneitten lisääntynyt sosiaalinen aktiivisuus on kuitenkin marginaalinen ilmiö, mutta kuitenkin hyvin tärkeää heidän psyykkiselle ja fyysiselle kuntoutumiselleen. Osalle se on merkinnyt velkojen selvittämistäkin. (Kiiski 2002, 115–116; Lampela-Kivistö 2002, 16–17.)

Kunnat ja eri järjestöt ovat palkanneet velkaneuvojiksi entisiä, työttömiksi jääneitä pankkitoimihenkilöitä tai itse velkaantumisen kokeneita ihmisiä. Velkaantuneen on helppoa asioida asioita tuntevan tai samanlaisia kokemuksia omaavan henkilön kanssa.

Minulle oli aivan taivaallista, kun itse velkasaneeraaja kertoi, että hän itse on samanlaisen iskun alla, eikä ole taannut miehensä yritystä ja käyvät oikeutta korkeimpaan asti, mutta nyt tiedän, että hävisivät kaikki. Tämä kyseinen tapahtuma, vaikka sekin on ikävää, auttoi minua vielä taistelemaan ja jaksamaan... (T76)

Kirjoittaja kertoo ponnistelustaan, jota velkaantumisen itse kokenut velkaneuvoja esimerkillään tuki. Sinnikäs ponnistelu kuuluu Roosin mukaan sisäiseen elämänhallintaan oleellisena osana. (Roos 1985, 42.) Kirjoittaja myös osoittaa, että voimaantumiseen kuuluva dialogisuus ei ole vain asiakkaan kuuntelua. Se voi sisältää myös työntekijän panoksen olla voimaantumisen esimerkkinä, mikä Niemelän mukaan kuuluu osana psyykkiseen toipumisprosessiin. (Niemelä 1999, 304.)

5.3 Seurakunnan toiminta

Seurakunnan järjestämät jumalanpalvelukset ovat ilmaisia juhlia, joihin jokainen on tervetullut. Tämä merkitsee velkaantuneelle paljon. Hän voi tuntea olevansa samanarvoinen kuin vieressä istuva toinen kirkkovieras, ei tarvitse kärsiä häpeästä. Jumalanpalveluksia voi myös kuunnella radiosta tai katsella televisiosta, mikä ehkä sopii jopa paremmin suomalaiselle yksityisen uskonnon harjoittajalle kuin kirkossa käynti.

Olemme iloisia siitä, että pyhäisin pääsee kirkkoon kuuntelemaan Jumalan Sanaa ilman pääsymaksua. Sitä olemme suositelleet parempiosaisillekin. Ehtoollispöydässä saamme kohdata Kristuksen Jeesuksen... (T205)

Kirjoittajan osallistuminen uskonnollisen yhteisön, seurakunnan, pyhään toimintaan, ehtoolliseen, on vahvistanut hänen uskoaan ja yhteisöön kuulumisen tunnettaan. Lampela-Kivistön mukaan juuri uskonnollisen yhteisön tavat ja rituaalit luovat yhteisöön kuuluville turvallisuuden tunnetta. (Lampela-Kivistö

2000, 383.) Turvallisuuden tunne onkin tärkeää velkaantuneen selviytymiselle. Seurakunnan jumalanpalvelusten ja pyhien toimitusten lisäksi velkaantuneet tarvitsevat hätäänsä, häpeäänsä ja katkeruuteensa taloudellista ja henkistä tukea sekä hyväksyvää yhteisöä. Seurakunnan diakoniatointa tarjoaa näitä kaikkia, mitä velkaantuneet näyttävät arvostavan.

1999 kesäkuussa velkajärjestelyni hyväksyttiin, mieheni hakemus hylättiin. Päätöstä odotellessa henkiset voimavarat olivat täysin lopussa. En voinut puhua kenellekään. Eräänä päivänä menin kirkon diakoniatyöntekijän juttusille. Se auttoi paljon. Olin hyvin epätoivoinen ja masentunut. Saimme ruokapankista hakea torstaisin ruokakassin ja tuntui hyvältä syödä joskus mahansa täyteen. (T100)

Opinko mitään? Sen opin, että on etsittävä ihminen, joka hyväksyy sinut, sellaisenaan, kuuntelee, ei syytä, ohjaa tarvittaessa ammattilaisen luokse. Sellaisia ihmisiä minulle olivat seurakunnan kaksi diakonissaa ja pari ystävää. (T106)

Kirjoittajat ilmaisevat arvostuksensa tuomalla esille samoja seikkoja, joiden mukaan Kettunen totesi lähes kaikkien (89 %) diakonian asiakkaiden tunteneen tulleen kokonaan autetuiksi vaikeassa elämäntilanteessaan. He olivat taloudellisen avun lisäksi saaneet keskustella ymmärtävän ihmisen kanssa. Kettusen mukaan tällaisesta ”asiakaskontaktista tuli symboli välitetyksi ja rakastetuksi tulemiselle.” (Kettunen 2001, 207.)

Keskustelu, dialogi, on myös tärkeä tekijä voimaantumisprosessissa. Se tarkoittaa asiakkaan kunnioittamista ainutlaatuisena ihmisenä, joka on oman elämänsä paras asiantuntija. Dialogisuus ja kunnioituksen periaate merkitsevät, että työntekijä ei tyrkytä asiakkaalleen samankaltaisuutta oman itsensä kanssa tai ryhdy samanlaiseksi kuin asiakkaansa. (Rostila 2001, 42.) Ongelmaisen asiakkaan tulee saada kohdata aikuisia ihmisiä, jotka tukevat häntä terveellä tavalla elämässä eteenpäin. Diakoniatyö on osa tätä asiakkaan voimaantumisprosessia, jossa se täydentää terveydenhoitojärjestelmän työtä ja tuloksia.

Diakoniatyöntekijät käyttävät asiakkaita kohdatessaan dialogin työvälineenä sielunhoitoa, joka voi Kettusen mukaan olla hengellistä tai intentionaalista. Hengellisessä sielunhoidossa on keskeistä pohtia yhdessä asiakkaan kanssa hänen

suhdettaan Jumalaan ja Jumalan vaikutusta asiakkaan elämässä sekä yhdessä rukoilla hänen asioittensa puolesta. Intentionaalisessa sielunhoidossa on tärkeitä itse keskustelu ja siinä asiakkaan esille tuomat asiat, mitä keskustelu herättää asiakkaassa, hänen tunteensa ja Jumalan läsnäolon tunteminen. Keskustelu voi sisältää ripin, Raamatun lukua ja virsien laulamista. Intentionaalisen sielunhoidon tavoitteena on asiakkaan vapautuminen raskaana kokemastaan asiasta. (Kettunen 2001, 77–87.)

Noista itsetuhoajatuksista olen nyt päässyt. Kiitos aivan ihanan lääkärimä ja diakonissan, joilta olen saanut tukea, kannustusta, rohkaisua ja ennen kaikkea uskoa paremmasta huomisesta. (T33)

Kirjoittajan kuvaama auttamisen periaate ilmenee myös kristillisen päihdehoidon käytännöissä. Niemelä toteaa, että päihteistä toipuneen asiakkaan elämän ”muutokselle virittävä tila syntyi uskovien esimerkistä, huolenpidosta ja heidän osoittamastaan rakkaudesta.” Tämän vuoksi myös diakoniatyön kehittämisessä tulee kiinnittää huomiota ammatillisen osaamisen lisäksi perinteisiin kristillisiin arvoihin, lähimmäisenrakkauteen ja pyyteettömään auttamiseen. (Niemelä 1999, 304.) Auttamisen tulee olla ilmaista tai se ei saa maksaa paljoa.

Seurakunnan toimintamuodot ovatkin pääsääntöisesti ilmaisia, mikä on velallisuudelle tärkeä seikka. Toiminta kattaa laajan kirjon musiikkia, virkistystä tai vain toisten seurassa olemista. Kiiskin tutkimuksen mukaan seurakunnan toiminta tarjosi velkaantuneille hengellisen ulottuvuuden lisäksi sisältöä elämään ja vain yhdessäoloa toisten seurassa. (Kiiski 2002, 256–257.)

Soittelen srk:n orkestereissa eri tilaisuuksissa. Ihmettelen myös sitä, että aina pitää olla rahapussi kädessä, jos osallistuu johonkin yhdessä oloon. Diakoniatyömme on kylläkin poikkeus, joskin sille annetaan liian pienet rahat ihmisten auttamiseksi. (T158)

Olen kaiken tämän ”surullisen tarinani” keskellä ohjautunut seurakunnan piiriin. Saan siellä kohdata ihmisiä, kun osallistun lähetyspiiriin, käyn kristillisissä eläkeläisissä, ja kuuntelemassa esitelmää ns. Raamattu-luennoilla. Se on onneksi vielä maksutonta. (T35)

Ihmissuhteiden ylläpito vaatii nykyaikaisessa yhteiskunnassa rahaa, jonka puute saattaa johtaa sosiaaliseen eristäytymiseen. Kiisken mukaan velkaantuneen yhteydenpito sukulaisiin ja ystäviin saattaa estyä varojen puutteen vuoksi. Hän ei yksinkertaisesti voi rahapulassaan osallistua yhteisiin tapaamisiin ja rientoihin. Tästä saattaa seurata, että velkaantuneelta puuttuu sosiaalinen tukiverkko, joka yleensä on yksilön keskeinen selviytymiskeino. Sen puute voi taas johtaa psyykkisiin häiriöihin ja sairauksiin. (Kiiski 2002, 111.)

Minulla ei ole yhtään ystävää. Lapset ovat ainoita ystäviä. Köyhyys on syynä tähänkin. Kun ei ole ollut rahaa, että olisi voinut mennä sukulaisten juhliin, niin he ovat loukkaantuneet ja unohtaneet. (T150)

Sosiaaliseen eristäytymiseen liittyykin psyykkisiä tekijöitä kuten masennus, häpeä ja pelot. Kiisken mukaan masennus saattaa aiheuttaa, että velkaantunut ei vain jaksakaan pitää yllä sosiaalisia suhteita. Velkaantumiseen liittyy sosiaalinen stigma, joka puolestaan voi aiheuttaa häpeää ja johtaa eristäytymiseen. Tämä voi pahentua ja johtaa jopa vainoharhaisiin pelkoihin, joissa velkaantunut kokee jokaisen ulkopuolisen ihmisen uhkana ja vihamielisenä. (Kiiski 2002, 109–110.) Sosiaalisessa eristäytymisessä on siis kyseessä eräänlainen kehä, jonka murttaminen on sisäisen elämänhallinnan palautumisen eräs edellytys.

Aluksi oli vaikeaa ja jouduin käymään mielenterveystoimistossa, kun koko omaisuus meni. Ystävien kehoituksesta aloin osallistua seurakunnan toimintaan ja olen vieläkin mukana. (T136)

Seurakunnan työntekijöillä on ammattitaitoa sielunhoidollisissa asioissa, mutta psyykkisten ongelmien hoitamiseen ammattitaitoa ehkä puuttuu. Voimaantumisprosessissa on kuitenkin keskeistä yksilön ja yhteisön kohtaaminen. (Rostila 2001, 40–41.) Tähän kohtaamiseen seurakunnassa on ammattitaitoa ja mahdollisuuksia.

Seurakunnan diakoniatyössä riittää asiantuntemusta jopa vaativien velka projektien pystyttämiseen ja ylläpitämiseen. Kiisken tutkimuksen mukaan velkaantuneet osallistuivat seurakunnalliseen vapaaehtoistyöhön kantamalla koleet, pitämällä kerhoa, osallistumalla talkootyöhön, tekemällä sielunhoitotyötä ja hoitamalla luottamustehtäviä. (Kiiski 2002, 257.)

Aktiivinen velkaantunut seurakuntalainen kirjoittaa:

Itse pääsin velkajärjestelyyn syksyllä -94. Sitä ennen olin kulkenut umpiossa. Seurakunnan diakoniatöinnässä olin mukana. Saimme pystyyn velkaneuvontaprojektin. Velkaneuvojamme oli ihminen ISOLLA I:llä ja hänen neuvoillaan aloin täyttää hakemusta. Olin sitä ennen kysynyt neuvoa kuluttajaneuvojalta. Hänen yksioikoinen kantansa oli, että itse-pähän olet liemeen mennyt ja seuraukset hoidat. ... Tunteet vaihtelivat syyllisyydestä häpeään, nöyryytyksestä alistuneisuuteen tai vihaan. Asiallisen ja inhimillisen kohtelun sain seurakunnan velkaneuvojalta ja oikeusaputoimiston velkaneuvojalta. (T106)

Kirkko on velka-asioissa edelläkävijä, koska se jo vuonna 1991 perusti Takuu-Säätiön auttamaan ja neuvomaan velkaantuneita. Seurakuntien diakoniatyöntekijät toimivat muiden tointensa ohella velkaneuvojina ennen kuin yhteiskunta heräsi velkaongelmaan ja perusti varsinaisen kunnallisen velkaneuvonnan toimen. (Lampela-Kivistö 2002, 13.)

Seurakuntien rahavarat ovat kuitenkin laajaan auttamistoimintaan rajalliset. Kirkon Katastrofirahasto voi kuitenkin auttaa suurissa ja tärkeissä hankinnoissa.

Näinä vuosina elämämme on ollut taloudellisesti todella tiukkaa, laskujen siirtämistä, rahan lainaamista vanhemmilta, avustusten hakemista ja ruokapankin antimien hyödyntämistä. Olen myös saanut Seurakuntien katastrofirahastolta ison summan laskujen maksuun. (T114)

Seuraavan vuonna jouduin turvautumaan Kirkon katastrofirahastoon, jotta sain silmälasit, kun toimeentulotukea ei myönnetty. (T83)

Velkajärjestelyssä tuomioistuimet määräävät velallisille hyvin tiukat käyttövarojen rajat, jolloin odottamattomiin menoihin ei jää rahaa. Toimeentulotukea ei voida pääsääntöisesti myöntää velkajärjestelyssä olevalle. Kirkon ja seurakunnan tarjoama apu on ollut useimmille sitä saaneille hyvin tarpeellista.

Ei niin hyvää, ettei jotain parannettavaa. Hyvää tarkoittavat seurakunnan toiminnot saattavat joskus jopa lisätä niihin osallistuvan taakkaa.

Olen vaikeimpina aikoina joutunut menemään seurakunnan järjestämiin ruokapankkijonoihin ja voin sanoa, ettei tämä mitenkään kohenna tällaisen ihmisen nykyistä alennustilaa sekä itsetuntoa. Päinvastoin. Olisi paljon

inhimillisempää tällaisille ihmisille, että he saisivat avustuksensa rahassa tai ostokortteina kotiinsa. (T126)

Hyvästä ja turvallisesta sosiaalisesta asemasta pudonneet saattavat kokea uuden heikomman asemansa häpeällisenä. (Lampela-Kivistö 2000, 284.) Velkaantuneen sosiaalinen stigma on muutenkin raskasta kantaa, mitä ruuan jakelujonossa seisominen saattaa sitä entisestään pahentaa. Seurakunnan toiminnot syrjäytyneille ja syrjäytymisvaarassa oleville tulisi järjestää niin, että leimaamista ei syntyisi.

5.4 Perhe velkaantuneen tukijana

Suurten velkojen keskellä oleva parisuhde on erityisen altis eroille. Puolisot väsyvät velkaantumiseen ja alkavat syyttää toisiaan vaikeasta tilanteesta.

Mutta sitten alkoi uupumus ja syyttely, kun olimme siinä pisteessä, että kotimme joutuimme myymään. Talo myytiin pilkkahintaan, laina lyheni vähän. Avioliittomme loppui myös siihen. (T11)

Ylivelkaantuminen kuormittaa parisuhdetta ja saattaa kärjistää vanhoja parisuhdeongelmia niin, että jopa vuosikymmeniä kestäneet parisuhteet särkyvät. Velkaantuminen myös aiheuttaa ahdistusta ja masennusta sekä päihteiden liikkakäyttöä. Riidat, puhumattomuus ja perheväkivalta vielä pahentavat tilannetta. Puolisot saattavat etäännyä toisistaan psyykkisesti, jolloin myös seksuaalinen kanssakäyminen voi päättyä ja tilalle tulla rinnakkaissuhteita. (Kiiski 2002, 216–218; Lampela-Kivistö 2000, 297–298.)

Vain toisen puolison velkaantuminen on myös rasite parisuhteelle. Tällöinkin ahdistus ja masennus, jopa itsemurhan uhka vaivaavat parisuhdetta. Velaton puoliso joutuu ymmärtäjän ja perheterapeutin rooliin, mikä voi pitkän päälle olla hyvin raskasta. Siten väsyminen toisen puolison velkaantumisesta aiheutuneisiin psyykkisiin ongelmiin saattaa aiheuttaa parisuhteen kariutumisen. (Lampela-Kivistö 2000, 299; Kiiski 2002, 217.) Myös toisen puolison holtiton velan otto voi olla syy eroon.

Vuoden 1999 helmikuussa mittani tuli täyteen ja päätin erota avovaimostani. Viimeinen pisara oli se, että hän oli tilannut tavaraa minun nimissäni kotiin. (T225)

Velkaongelmissa painiskeleva parisuhde kärsii myös kulutukseen liittyvästä syyllisyydestä. Pienikin rahanmeno, joka ei ole ollut välttämätön, voi aiheuttaa syyllisyyttä ja syyttämistä. (Kiiski 2002, 142–143.) Parisuhteen katkeaminen voi lopulta olla pienestä asiasta kiinni.

Yhteinen taakka velkaantumisesta saattaa kuitenkin lähentää puolisoita tai perheenjäseniä. Kokkosen mukaan jaettu kokemus voi vahvistaa puolisoitten ja perheen keskinäistä hyvinvointia. Perhe saattaa olla myös hyvä syy ja peruste sinnitellä elämässä eteenpäin. (Kokkonen 2003, 215–218, 239.)

Haluamme hoitaa omat mokamme. Kun apua todella tarvitsisi, kaikki kääntävät selkänsä. Kyllä siinä syvä ja tuskallinen itku tuli – en minä elämääni näin suunnitellut. ... Olemme 33- ja 36-vuotias aviopari, meillä on kaksi tyttärtä ja kolme kissaa. Meidän perheemme on vahva. Yritämme tukea toisiamme ja rakastamme toisiamme. (T63)

Kirjoittaja kertoo pettymyksestään mutta myös uskostaan selviytymiseen. Hän ymmärtää perheensä vaikean tilanteen ja silti näkee sen vahvuuden. Hän on realisti, joka näkee perheensä elämäntilanteessa negatiiviset ja positiiviset puolet. Kiiskin mukaan näin ajattelevat uskovat nykyisten vaikeuksien olevan ohimeneviä. (Kiiski 2002, 250–251.) Tämä malli sopii hyvin esimerkiksi Roosin sisäisen elämänhallinnan määritelmään, jossa sisukas ponnistelu kohti parempaa aikaa on keskeistä. (Roos 1985, 42.) Siten myönteinen ajattelu tukee velkaantunutta perhettä.

Perheen jäsenet ja myös muut sukulaiset saattavat myös kantaa vastuuta velkaantuneesta ja hänen selviytymisestään.

Pyysin poikaa tulemaan takaamaan 2 t. lainaa. Hän sanoi hae velkasaneeraukseen. Otin siitä vähä nokkiini ja kävelin suoraan velkasaneerauksen toimistoon. (T13)

Ilman sukulaisiani en tiedä missä olisin, heidän takiaan kokoon selkärangan (edes ¼). Vanhempani pitävät ruuassa ja sisarukset antavat silloin

tällöin osapäivätöitä, satunnaisesti, mutta henkisesti se on erittäin tärkeää ja kyllähän se rahakin on tarpeen. (T8)

Hain veljenpojan (100 km päästä) oikeusaputoimistoon syksyllä ja nyt kaikki asiat on lopulta hoidettu. Se on vaan kumma kun kaikkien sympatia on vaimon puolella niin oikeudessa kuin sos. ym. virastoissa ja kyläläisissä. Vaimo sai kaiken haluamansa. (T140)

Kirjoittajat osoittavat, että voimaantuminen ei ole vain asiantuntijoiden käynnistämä ja aikaansaama prosessi. Velkaantuneella on ehkä perheensä tai sukunsa muodostama valmis yhteisö, joka voi toimia velkaantuneen rinnalla voimaantumisen eri vaiheissa. Tällöin velkaantunut voi tuntea kuuluvansa yhteisöön, jonka perhe tai suku muodostaa. Yhteenkuuluvuus yhteisöön on edellytys voimaantumiselle. (Rostila 2001, 41.) Tätä vahvistaa esimerkki:

Takaajat maksoivat minun velkani ja minulla on sukulaisten kanssa huonot välit. He katkaisivat välit kokonaan. Lapsetkin halveksivat. Ystävät eivät tunne. Minua ei kutsuttu edes veljentytön häihin ja vanhin poikani meni salaa naimisiin. (T99)

Leimaaminen ja häpeä voivat erottaa velkaantuneen perhe- ja sukuyhteydestä varsinkin, jos perheenjäsenet ja sukulaiset ovat olleet velkojen takaajina ja joutuneet vastaamaan maksamatta jääneistä veloista.

6 SELVIYTYMISEN YKSILÖLLISET RATKAISUT

6.1 Työ velkaantumisesta pelastajana

Työllä on läheisten ihmisten lisäksi keskeinen sija aikuisen ihmisen elämässä. Työ antaa elannon ja puitteet elämälle. Kokkosen mukaan työ myös muodostaa merkittävän tekijän aikuisen ihmisen identiteetille. (Kokkonen 2003, 272–275.) Työ voi olla myös keskeinen väline velkaantumisesta selviämiseksi.

Minun elämäni pelasti kylläkin työ. Olin kaiken aikaa säilyttänyt virkani. Työ oli sekä pelastukseni että ansani. Olin takaajista ainoa, jolla oli palkka, jota voitiin kuitata, sekä omaisuutta. Kuitenkin on niin, työ pelasti minut täydeltä hulluudelta ja itsemurhalta. ... Oman päätyöni lisäksi teen siivouksia, myyn kirppareilla mitä milloinkin. Teen piirakoita, käyn niitä myymässä firmoissa. Kaikki loma-aikani teen jotakin työtä, kun kuitenkaan ei ole varaa matkustaa mihinkään. (T2)

Kirjoittaja kertoo, että juuri työ on hänen selviytymiskeinonsa velkaantumisesta. Työllä näyttää kuitenkin olevan hänelle muitakin merkityksiä. Työ voi olla mielenkiintoista ja haastavaa, jolloin sen tekeminen voi antaa tarkoitusta ja merkitystä tekijänsä elämään. Siten työ vahvistaa ja rakentaa minäkäsitystä. Se myös palkitsee henkisesti. (Kiiski 2002, 239–240.) Tästä kertoo seuraava kirjoittaja.

Palasin heti normaalisti äitiysloman jälkeen työhön ja sain jo toisen viransijaisuuden samasta sairaalasta, haaveilemastani paikasta, ensiapupoliklinikalta. Raskas työpiste oli tämäkin humalaisineen ja huumeidenkäyttäjineen, mutta vaihtelevaa ja antoisaa. Lisäksi hyvät työkaverit ja tunne, ”että on kiva lähteä töihin”, auttoivat rahavaikeuksien keskellä. (T100)

Työ saattaa muodostua joillekin pakopaikaksi arjen ongelmista. Tällöin työ toimii osana puolustusmekanismia, joka torjuu ahdistavat asiat mielestä ja antaa tilaa työssä koettaville positiivisille seikoille. Työtoverit myös muodostavat yhteisön, johon voi liittyä. (Kiiski 2002, 241.) Näin työ auttaa ponnistelemaan elämässä eteenpäin ja palauttamaan sisäisen elämänhallinnan tunnetta. Siten työllä on ainakin kolme merkitystä: toimeentulo, elämän sisällön rikastaminen ja yhteisöllisyys. Työ ikään kuin yhdistää ulkoisen ja sisäisen elämänhallinnan alueet.

6.2 Opiskelulla uuteen alkuun

Opiskelu on myös keino päästä elämässä uuteen alkuun. Uuden ammatin ansiosta voi työllistyä. Opiskelu voi myös antaa sisältöä elämään ja luoda haaveita ja tavoitteita, joihin pyrkiä.

Olemme opiskelleet järjestelmällisesti koko perhe – ATK, kielet, ammatilliset asiat – voidaksemme muuttaa tilaisuuden tullen pois Suomesta – pakoon ikuista velkavankeustuomiota. (T43)

Kirjoittajalla on selvästi hyvä sisäinen elämänhallinta. Hän ja hänen perheensä jaksavat opiskelemalla ponnistella paremman tulevaisuuden puolesta. Tämä täyttää sopeutumisen tunnusmerkit. (Roos 1985, 42.)

Hain erääseen tukkuliikkeeseen töihin. Minut otettiin osa-aikaiseksi. Näytin kynteni ja sain vakinaisen paikan. Olin palauttanut uskottavuuteni. Alkoholi oli väistynyt. Elämäni oli saanut uutta arvojärjestystä. Opiskelin oppisopimuksella varastonhoitajaksi. Valmistun huhtikuussa 2000. (T65)

Syksyllä aloitin opiskelemaan sosiaalipolitiikkaa avoimessa yliopistossa ja vieläpä erinomaisilla arvosanoilla, ihan hyvin pitkäaikaistyöttömältä yo:lta. En vielä osaa edes kuvitella mitä minusta tulee isona... (T167)

Ammattiin opiskelu on hyvä ja järkevä alku velkojen selvittämisen tiellä. Se tarjoaa työllistymismahdollisuuden ja lisäksi se vahvistaa itsetuntoa. Opiskelu voi olla myös harrastus ja antaa elämälle sisältöä, mutta myös silloin se tukee opiskelijan tulevaisuuden suunnitelmien toteutumista. (Kiiski 2002, 242–244.)

6.3 Elämänmuutos velkaantuneen auttajana

Monilla velkaantuneilla on muitakin ongelmia kuin taloudelliset vaikeudet. Parisuuhdeongelmat ja päihteiden käyttö masennuslääkkeenä ovat velkaisilla yleisiä. Raittius saattaa olla kovan työn takana, mutta sitä suurempi ilo onnistumisesta.

Vaimoni lopetti vakituisen työn luotimme että Jumala huolehtii kaikesta ... alkoholia, velkaa riitaa (minulla välillä mukavasti sivutöitä) ... lopetin alkoholin käytön ... kesk. asumusero ... 6 viik vaimo välillä muualla jolloin taas ylimääräistä menoa. ... kirje en tule takaisin – tuli tieto tuomarilta. Ero

irtaimisto jaetaan tasan ... kiitos Jumalalle etten ole ratkennut juopottelemaan nyt raittiutta 9½ kk. (T26)

Kiiskan mukaan alkoholin väärinkäyttö on erityisesti yritystoiminnan lopettamaan joutuneiden ja ylivelkaantuneitten miesten ongelma, joka rasittaa etenkin perhesuhteita kuten kirjoittajakin toteaa. (Kiiski 2002, 154–157.) Hän ymmärtää, että alkoholi on hänen ongelmansa ja siksi pelkää retkahdusta. Kirjoittaja ei kerro, onko hän ollut hoidossa ongelmansa vuoksi. Hän kuitenkin kiittää Jumalaa, ettei ainakaan vielä ole ”ratkennut juopottelemaan”. Usko Jumalaan alkoholin väärinkäytöstä parantajana kuuluu Niemelän elämäkatsomusmalliksi nimeämään hoitomuotoon. (Niemelä 1999, 213–214, 270.)

Velkaantunut saattaa olla hyvin yksinäinen ongelmiansa keskellä. Näissä oloissa parisuhde on varmasti parasta, mitä voi kokea. Yhteiset harrastukset puolison kanssa tukevat uuden elämävaiheen alkua. Tuki saattaa kuitenkin löytyä myös uudesta harrastuksesta, jonka avulla on saanut uusia ystäviä. Ystävyys tukee selviytymistä.

Olen pysynyt maksuohjelmassa, mutta joka päivä muistaa, että on ylivelkaantunut. Onneksi vaimoni ei ole ollut velkaantunut. Aloimme seurustella vuoden 1994 loppupuolella ja avioliiton solmimme 1996 huhtikuussa. ... Liikunta luonnossa, pienet matkat ja vaimon kanssa kalastaminen antavat sisältöä elämään. (T136)

Nyt olemme iloisia ja onnellisia. Poikani on lastenkodissa noin puoli vuotta ja toivomme kaikki, että sairaalakierteeni olisi nyt takanapäin. Meillä on myös ollut koiranpentu noin vuoden, se on minulle henkinen tuki ja ulkoiluttaja, olen saanut paljon uusia ystäviä... (T114)

Kirjoittajat toteavat, että myös harrastukset antavat elämään sisältöä. Ne voivat myös auttaa velkaantunutta unohtamaan ainakin hetkeksi vaikeutensa toimimalla sellaisten ihmisten kanssa, jotka eivät liity hänen ongelmiinsa. (Kiiski 2002, 244–248.) Harrastusystävät voivat myös muodostaa yhteisön, johon velkaantunut voi liittyä uudelta pohjalta ilman vanhoja rasitteita, jolloin hänen julkisivunsa on puhdas ja eheä. Siten harrastukset myös tukevat sisäisen elämänhallinnan palautumista. (Roos 1985, 42.)

6.4 Usko toivon tuojana

Usko ilmenee luottamuksena Jumalaan ja luo siten pohjaa pyrkiä elämässä eteenpäin. Usko antaa myös vakautta elämänmuutosten keskellä. (Kokkonen 2003, 260–265.) Lapsesta lähtien opitut uskonnolliset tavat kuten rukoileminen tuovat turvallisuutta elämään. Suomalaiset rukoilevatkin enemmän kuin yleensä muut eurooppalaiset. (Niemelä 2003, 174–176.) Kiisken mukaan rukoileminen voi olla keskeinen selviytymiskeino velallisille. He eivät koe enää yksin kantavansa velkaantumisensa taakkaa, vaan voivat rukouksessa jakaa sen Jumalan kanssa. Rukoilevat velalliset luottavat rukouksen voimaan ja uskovat, että Jumala kuulee heidän pyyntönsä ja vastaa niihin. (Kiiski 2002, 253–256.) Velkaantuneiden kirjoittajien ahdistava arki tulee esille heidän huokauksissaan ja lyhyissä rukouksissaan Jumalalle.

... rakas Herrani, anna apu jostakin, että saan velkani pois, koska se on aina edessä. (T77)

Toivon, että Jumala olisi armahtavainen meitä kohtaan. Pelastaisi meidät hyvydessään ja ihmisrakkaudessaan. (T101)

Antakoon Taivaan Isä meille kaikille kärsiville voimaa selvitä, varsinkin näille nuorille, kuinka he voivat uskoa johonkin oikeudenmukaisuuteen, missä ja mitä se on? (T135)

Velkajärjestelyn edistyminen voi tuntua suoranaiselta rukousvastaukselta. Momen vuoden piina muuttuu helpotuksen tunteeksi, mistä on syytä kiittää Jumalaa. Velkaantunut voi myös kokea muuttuneen tilanteen ”jumalallisena intervertiona”. (Kiiski 2002, 255.)

... en voi kun kiittää Jumalaani ja hänen apuaan, hän kuulee rukoukset pyynnöt pienen ihmisen. (T187)

Armon kokemus ja syntien anteeksisaamisen tunne voivat myös olla kiitosrukouksen aiheita. Kiisken mukaan rukous myös vähentää ahdistusta ja suuntaa ajatukset tulevaisuuteen. (Kiiski 2002, 254.) Tämä vahvistaa sisäistä elämänhallintaa ja on siksi tärkeää myös elämänhallinnan palautumiselle.

Kiitos Herralle Vapahtajalle Kristukselle. on olemassa Armo ja anteeksi-
anto Kristuksessa Jeesuksessa – itseä ja muita ihmisiä kohtaan... Amen.
(T221)

Lampela-Kivistön mukaan usko Jumalaan ja Hänen huolenpitonsa kokemus antavat velallisille toivoa ja luottamusta tulevaisuuteen. Ne myös auttavat sopeutumaan velkaantumisen aiheuttaneeseen elämäntilanteeseen. (Lampela-Kivistö 2000, 358.) Siten usko Kiisken mukaan voimaannuttaa velkaantunutta ja vahvistaa hänen sisäistä elämänhallintaansa. (Kiiski 2002, 259.)

En ole elämälleni katkera, näiden kaikkien vaikeuksien kautta olen saanut tuntea rukouksen voiman, että minulla on sittenkin hyvä olla. Minulla on ystäviä joiden kanssa voi jutella, eivät ole selkäänsä kääntäneet. Ihmettelevät usein, että kuinka jaksankin olla noin elämänmyönteinen. Vastaankin heille, että kyllä Taivaan-isä pitää meistä lapsistaan huolen. (T38)

Päivästä toiseen elän luottaen Jumalan armahtavaisuuteen uskoen, että kyllä hän pitää meistä kaikista huolen, niin kuin Hän sanassaan on luvannut. (T122)

Kovia vastoinkäymisiä elämässään kokeneet saattavat Kokkonen mukaan etsiä hengellistä syytä tai tarkoitusta kokemilleen kärsimyksille. (Kokkonen 2003, 233.) Usko ehkä horjuu vaikeuksien keskellä, kun Jumalalta odotetaan vastausta, miksi Jumala sallii pahan luomassaan maailmassa. Se on koko kristikunnan keskeisiä kysymyksiä. Tähän teodikea-ongelmaan ovat etsineet vastausta monet kirkon historiassa vaikuttaneet teologit. Sitä kysyy myös velkaantunut perheellinen mies:

Uskomme molemmat Jumalaan. Kyllä kai tällä kaikella on jokin tarkoitus? (T127)

Uskovalle velalliselle velkaantuminen saattaa tuntua ja selittyä jumalallisena kasvatusmetodina kuten vaikeudet Raamatun Jobille. Se voi myös tuntua Jumalan johdatukselta esimerkkinä Vanhan Testamentin Joosef. (Lampela-Kivistö 2000, 358–259.) Tällöin velkaantumiseen sisältyykin erityinen siunaus ja tarkoitus, jolla Jumala antaa velallisen elämään entisen tilalle jotain uutta ja parempaa. Tänä Jumalan erityisenä lahjana velkaantunut voi pitää juuri uskoa.

7 JOHTOPÄÄTÖS SELVIITYMISKEINOISTA

7.1 Yhteiskunnalliset selviytymiskeinot ja elämänhallinta

Tutkimukseni tulokset näyttävät osoittavan, että yhteiskunnalliset selviytymiskeinot vaikuttavat eniten ylivelkaantuneitten aseman parantumiseen. Toimeentulotuen tarkoituksena on kuitenkin viimesijaisena ja väliaikaisena tukimuotona vain turvata sitä hakeneen välttämättömät arjen tarpeet. Sitä ei ole tarkoitettu pysyväksi ratkaisuksi esimerkiksi ylivelkaantuneitten ongelmiin. Toimeentulotuen hakemiseen liittyy myös häpeää ja sen epäämiseen katkeruutta. Siten toimeentulotuki saattaa vain kiihdyttää velkaantuneen syrjäytymiskehitystä, kun sekä ulkoisen elämänhallinnan että sisäisen elämänhallinnan todelliset tarpeet jäävät täyttämättä. Silti toimeentulotuesta näyttää tulleen monille suomalaisille pysyvä taloudellisen toimeentulon lähde, kun työttömyys ja muut sosiaaliset ongelmat pitkittyvät. Lisäksi toimeentulotukea ei voida myöntää esimerkiksi velkajärjestelyssä olevalle. Tämä korostaa velkajärjestelyn merkitystä. Eräs kirjoittaja kiteyttää velkajärjestelyn merkityksen seuraavasti:

Velkajärjestelyyn pitäisi päästä helpommin. Vaikein tilanne on niillä, jotka eivät pääse velkajärjestelyn piiriin. He ovat velkavankeudessa koko lopun ikäänsä. Täytyisi löytyä jokin keino millä velkoja voisi sovittaa. (T136)

Velkajärjestely on kirjoittajan mielestä ainoa tapa selvitä ylivelkaantumisesta, koska velat eivät vanhene ja siten saattavat ahdistaa velallista koko elämän ajan. Ulkoinen elämänhallinta menetetään, kun yksilö ei enää pysty itse ohjaamaan elämänsä kulkua. (Roos 1985, 65.) Siten ylivelkaantumisesta selviytymiseen tarvitaan ulkopuolista apua ja tukea etenkin velkajärjestelyn muodossa.

Velkajärjestely saattaakin onnistuessaan olla ratkaisu ulkoisen elämänhallinnan palautumiseen, kun se vakiinnuttaa ylivelkaantuneen elämäntilanteen. Velat on sovittavissa ja maksettavissa tietyn ajan kuluessa ja velkaantumiselle on näkyvissä selkeä päätös. Siten velkajärjestely mahdollistaa ylivelkaantuneen sopeutumisen vaikeaan elämäntilanteeseen, mikä Roosin mukaan on edellytys ulkoisen elämänhallinnan parantamiselle. (Roos 1985, 42.) Sisäinen elämänhallinta palautuu, kun ulkoisen elämänhallinnan tuoma turvallisuudentunne vahvistuu.

Kuten edellä olen osoittanut, velkajärjestelyyn on vaikeaa päästä ja sen ehdot ovat tiukkoja ja vaikeita täyttää. Järjestely kestää yleensä 5–10 vuotta, joka on pitkä aika minimituloilla elävälle. Siksi velkajärjestelyn ehtoja on vaadittu helpotettavaksi, kestoja lyhennettäväksi ja velallisen käyttövarojen rajoja nostettaviksi. Velkajärjestely on oleellisen tärkeää ylivelkaantuneen ulkoisen elämänhallinnan palautumiselle. Tosin velkajärjestelylaki säädettiin taloudellisen laman keskellä vuonna 1993 kompromissien tuloksena eikä se siten ehkä ole toiminut parhaalla tavalla ylivelkaantumisen ongelman ratkaisemiseksi. Työttömän on esimerkiksi lähes mahdotonta päästä velkajärjestelyyn. Myös muut ehdot ovat tiukkoja ja järjestelyn keskeytykset yleisiä. Siten velkajärjestelylaki saattaa toimia alkuperäistä tarkoitustaan vastaan.

Yhteiskunnalliset selviytymiskeinot, varsinkin velkajärjestely, näyttävät olevan velkaantuneen ulkoisen elämänhallinnan palautumiselle oleellisen tärkeitä. Ilman hallittavuuden ja turvallisuuden tunnetta sisäinen elämänhallintakaan ei voi palautua.

7.2 Yhteisölliset selviytymismuodot ja sisäinen elämänhallinta

Tutkimusaineistoni mukaan ylivelkaantumiseen näyttää liittyvän myös muita ongelmia kuten työttömyyttä ja päihteiden väärinkäyttöä, psyykkisiä ja fyysisiä terveysongelmia sekä ahdistuksen, häpeän ja katkeruuden tunteita. Ne voivat estää sopeutumisen, joka voi olla edellytys ulkoisen elämänhallinnan palautumiselle. (Roos 1985, 42.) Yhteisölliset selviytymiskeinot liittyvät noiden esteiden voittamiseen. Yhteisölliset selviytymiskeinot, voimaantuminen ja osallisuus, ovat yhteisön ja yksilön välisen toiminnan tuloksia. Nämä prosessit auttavat ylivelkaantunutta sopeutumaan elämäntilanteeseensa ja siten ne ovat myös ulkoisen elämänhallinnan palautumiselle tärkeitä välineitä.

Kuten olen edellä osoittanut, yhteisöllisillä selviytymiskeinoilla voi olla tärkeä ja jopa ratkaiseva merkitys velkaantuneen vaikeassa elämäntilanteessa. Ne voivat olla tukemassa sopeutumista, mutta niillä ei kuitenkaan ratkaista ylivelkaantumisen ongelmaa. Siihen tarvitaan järeämpää keinoa, velkajärjestelyä. Tosin

eräät yhteisöt ja seurakunnat ovat auttaneet ylivelkaantuneita hakemaan velkajärjestelyä ja siten osallistuneet ulkoisen elämänhallinnan palautumisprosessiin. Yhteisöllisyyden tärkein anti on kuitenkin osallisuuden ja dialogisuuden avulla voimaannuttaa syrjäytyvää ihmistä ponnistelemaan eteenpäin elämässään. Siten yhteisöllisyys voi liittyä selviytymisen yksilöllisiin ratkaisuihin.

Seurakuntien diakonia nousi tutkimusaineistossa yhteisöllisyyden muodoista voimakkaimmin esille. Ehkä siihen vaikutti osaltaan KDY Katakombi-projektien aloitteentekijänä ja kirjoituspyynnön esittäjänä. Velkaantuneet saivat tutkimusaineiston mukaan seurakunnilta monipuolista taloudellista apua ja neuvontaa velka-asioissa. He saivat myös sielunhoitoapua diakoniatyöntekijöiltä ja papeilta sekä osallistuivat jumalanpalveluksiin. Katakombi-kirjeissä annettiin kiitosta kaikille seurakunnan toiminnoille. Vain yksi kirjoittaja oli tuntenut häpeää ruuan jakelujonossa seisomisesta. Ehkä seurakuntien toiminnot syrjäytyneille ja syrjäytymisvaarassa oleville tulisi järjestää niin, ettei leimaamisen tunnetta syntyisi.

Perhe on myös yhteisö, jolla on suuri merkitys velkaantuneen voimaantumisessa. Se on myös syy, jonka vuoksi veloissa oleva jaksaa sinnitellä eteenpäin. Tämä vastaa Kokkosen tutkimuksen näkemystä. (Kokkonen 2003, 215–218.)

7.3 Yksilölliset selviytymisratkaisut ja elämänhallinta

Tutkimukseni tulokset näyttävät osoittavan, että yksilölliset selviytymiskeinot ovat riippuvaisia yhteiskunnan ja yhteisöjen tarjoamasta tuesta ja avusta. Silti yksilöt tekevät itsenäisesti omat ratkaisunsa: ottavatko he kyseiset tarjoukset vastaan ja menettelevät niiden mukaan vai jättävätkö ne käyttämättä ja pitäytyvät entisessä elämässään. Työ on kuitenkin sellainen yksilöllinen selviytymiskeino, jonka suhteen on vaikeaa tehdä valintaa. Ilman sitä esimerkiksi velkajärjestely ei ole mahdollista. Tosin oikeus voi määrätä ja ulosottoviranomainen mitata velallisen palkasta velkojen maksuun suurenkin summan, mutta se on enakkoon laskettavissa.

Yksilöllisissä selviytymiskeinoissa näyttävät yhdistyvän niin ulkoisen kuin sisäisenkin elämänhallinnan piirteet. Varsinkin työllä on selvästi molempien hallin-

nan muotojen piirteitä, samoin ehkä opiskelulla. Elämänmuutos voidaan myös lukea molempien hallinnan muotojen piiriin. Kun ulkoiset olosuhteet muuttuvat esimerkiksi raittiuden tai parisuhteen vuoksi, ne vaikuttavat myös sisäiseen elämään. Usko kuitenkin kuuluu selvästi sisäisen elämänhallinnan alueeseen. Tosin silläkin on vaikutuksensa ulkoiseen elämänhallintaan sopeutumista ja voimaantumista edistävänä asiana.

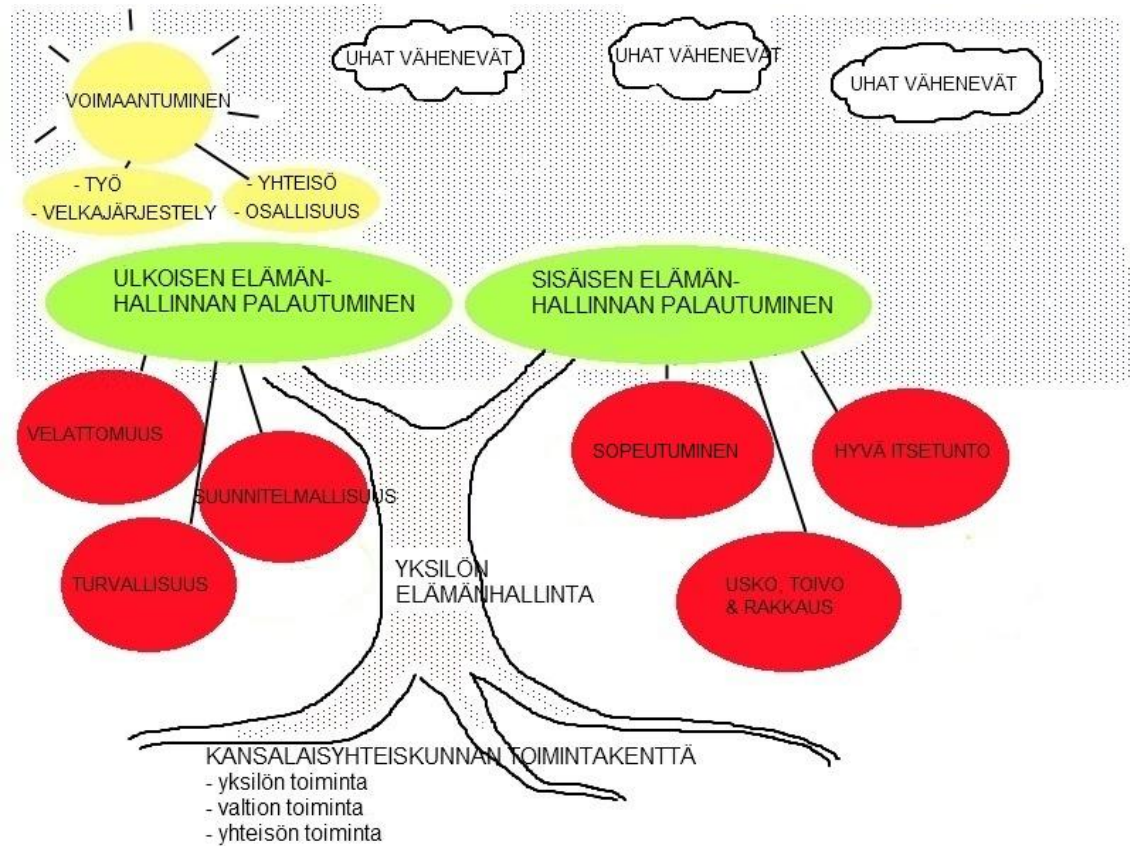
Työ on selviytymiskeinona keskeisellä sijalla. Ilman sitä ylivelkaantunut ei voi saada esimerkiksi velkajärjestelyä eikä siten päästä veloistaan irti. Monet ylivelkaantuneet eivät kuitenkaan ole velkojensa vuoksi saaneet työtä, joten heidän velkaantumiseensa ei ole ratkaisua. Heitä uhkaa paheneva syrjäytyminen uusine vaikeuksineen kuten päihteiden väärinkäyttö sekä psyykkiset ja fyysiset terveysongelmat. (Nykänen ym.1995, 46–55; Lampela-Kivistö 2002, 28–29.)

Usko on myös yksilöllinen selviytymiskeino, jonka suhteen on vaikeaa tehdä valintaa. Joitakin uskon asiat kiinnostavat ja Jumalan sana koskettaa. Joillekin taas uskonto voi näyttäytyä ahdistusta lisäävänä asiana. Uskonto on Suomessa niin yksityinen ja yksilöllinen alue, että sitä on vaikeaa lähestyä saati jakaa. Usko ilmeneekin Katakombi-kirjeissä hyvin yksityisessä muodossa, rukoilemisessa. Kiiskin mukaan tämä on velkaantuneelle tärkeä selviytymiskeino, koska hän kokee, että voi jakaa velkataakkansa Jumalan kanssa. Tämä luo turvallisuudentunnetta sekä antaa toivoa ja voimia vaikeaan elämäntilanteeseen. (Kiiski 2002, 254–255, 258.) Kokkosen mukaan usko edustaa myös jatkuvuutta syrjäytyvän elämässä. (Kokkonen 2003, 260–265.) Lapsesta asti on totuttu rukoilemaan eikä tavasta luovuta, vaikka ei välitöntä apua saataisikaan.

Katakombi-kirjeiden kirjoittajat rukoilevat luonnollisesti velkojen anteeksiantamisen puolesta, mutta myös arkipäivässä selviämisen puolesta. Rukousvastauksista kuten velkajärjestelyn etenemisestä halutaan kiittää Jumalaa, mutta myös armosta, minkä velkaantunut on kokenut tunnettuaan saaneensa syntinsä anteeksi. Kiiskin mukaan rukoileminen vähentää ahdistusta ja suuntaa velallisen ajatukset tulevaisuuteen. (Kiiski 2002, 254.) Nämä vaikuttavat sopeutumiseen velkaantuneen vaikeaan elämäntilanteeseen, sisäisen elämänhallinnan palautumiseen ja lopulta myös ulkoisen elämänhallinnan palautumiseen.

7.4 Veloista selviytyminen kuviona – ”Elämän puun hedelmät”

Kuvio 2. Tutkimustulokset ”Elämän puun hedelminä”

Tutkimukseni vahvistaa Roosin elämänhallintateorian käsityksen, että elämänhallinnan osa-alueet ovat keskenään vuorovaikutuksessa. (Roos 1985, 41–43.) Tutkimukseni osoittaa myös, että velkaantuneen ihmisen elämänhallinnan palautumisen mahdollistaa voimaantuminen. Se kohdistuu ulkoiseen elämänhallintaan yksilön itsensä tekemän palkkatyön ja yhteiskunnan säätämän velkajärjestelyn avulla. Ulkoisen elämänhallinnan palautumisen tuloksia ovat velattomuus ja työn mahdollistamat suunnitelmallisuus ja turvallisuus. Lisäksi voimaantuminen kohdistuu sisäiseen elämänhallintaan osallisuuden kautta, minkä mahdollistaa velkaantunutta tukeva yhteisö. Sisäisen elämänhallinnan palautumisen seurauksia ovat sopeutuminen velkavaikeuksiin ja lopulta velkaantuneen itsetunnon parantuminen. Tutkimuksessani tärkeimmäksi velkaantunutta tukevaksi yhteisöksi ilmeni seurakunta ja sen diakoniat toiminta. Myös usko Jumalaan ja rukous vahvistivat velkaantunutta sekä antoivat hänelle toivoa ja turvaa.

8 POHDINTA

8.1 Tutkimuksen merkitys ja luotettavuus

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että yhteiskunnalliset selviytymiskeinot näyttävät olevan tärkeimpiä välineitä ylivelkaantumisesta selviämisessä. Siten valtion harjoittama sosiaalipolitiikka ja lainsäädäntötyö ovat keskeisellä sijalla taloudellisissa vaikeuksissa olevan ihmisen aseman parantamisessa. Yksilön oma toiminta elämäntilanteensa korjaamiseksi saattaa valua tyhjiin ilman häntä tukevaa valtion politiikkaa. Yhteisölliset selviytymiskeinot ja yhteisöjen harjoittama toiminta täydentävät valtion pyrkimyksiä, mutta niillä ei ratkaista velkaantumisen ongelmia. Kuitenkin myös ne tukevat yksilöä hänen ponnistelussaan kohti parempaa asemaa. Nämä tulokset ovat mielestäni merkittävintä tutkimuksessani.

Tutkimukseni tuloksia voi verrata Gia Virkkusen väitöskirjatutkimukseen ”Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin” – Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla (2010). Se käsittelee nimensä mukaisesti pula-aikaa, jonka suuri kansainvälinen lama aiheutti 1930-luvulla. Tutkimuksessa todetaan, että köyhyydestä selviytyminen noina vuosina oli ennen kaikkea yksilöllinen suoritus. Tuolloin oli puutetta jopa ruuasta ja pula ilmenikin suuressa määrin suoranaishana nälkänä. Siksi yleisenä selviytymiskeinona oli ruuan kerjääminen tai ruokaa vastaan tehdyt hanttityöt. Yhteiskunnan tukikin oli lähinnä kuntien antamaa ruoka-apua. Yhteisöllinen tuki oli sukulaisien ja naapureiden varassa. 1930-luvun pulassa olisi siis kyse hengissä pysymisestä, mikä on suurin ero, kun sitä verrataan 1990-luvun lamaan. Myös yhteiskunnalliset selviytymiskeinot olivat 1930-luvulla alkeellisia ja puutteellisia verrattuna 1990-luvun aikaan. Tämäkin korosti yksilöllisten selviytymiskeinojen merkitystä 1930-luvun pulasta selviytymisessä. (Virkkunen 2010, 271–274.)

Tutkimukseni luotettavuutta voidaan arvioida laadullisen tutkimuksen perusteiden ja miten sen tulokset vastaavat ulkoisen maailman tosiasioiden tilaa. (Heikkinen & Syrjälä 2007, 147–148.) 1990-luvun lama koetteli valtion taloutta, pankkeja ja tuhansia yksittäisiä ihmisiä niin, että laman vaikutusten kiistäminen ei ole mahdollista. Siten myös tutkimusaineistossa kerrottujen selviytymiskeinojen voidaan

katsoa vastaavan tosiasioita. Tämän aineiston sisällön erittelyssä laatimani ”Elämänpuu” -taustateoria toimi mielestäni hyvin. Käytin myös jokaista teorian osaa tutkimukseni analyysissa. Tällä perusteella uskon, että ”Elämänpuu” -teoriaa voisi käyttää samantyyppisen kirjeaineiston tutkimuksessa toistamiseen.

8.2 Kirkon toiminta ja velkaantuneen aseman muutos

Kansankirkoilla, Suomen luterilaisella ja ortodoksisella kirkolla, on keskeinen merkitys Suomessa. Tästä huolimatta niiden asemaa ei esimerkiksi Hyvärin kansalaisyhteiskuntakäsityksessä määritellä tarkemmin. Kirkot harjoittavat diakoniallaan omaa sosiaalityötä ja siten tukevat valtion sosiaalipoliittisia toimia köyhien ja muiden avun tarpeessa olevien aseman parantamiseksi. Tästä syystä etenkin luterilaisen kirkon toiminnan on katsottu saaneen kolmannen sektorin kansalaisjärjestön piirteitä. (Sipiläinen 1996, 57–58.) Silti sitä ei voida lukea varsinaiseksi kolmannen sektorin toimijaksi. Kansankirkoilla on virallinen asema ja siihen liittyviä julkisia tehtäviä kuten avioliittoon vihkiminen ja vainajien hautaan siunaaminen. Näiden tehtävien ja velvollisuuksien vuoksi kirkolle on annettu erityisoikeuksia kuten verotusoikeus ja osuus yhteisöverotuotosta. Edellä selvitetyn perusteella kansankirkot voidaan sijoittaa Hyvärin kansalaisyhteiskuntakäsityksessä valtion ja yhteisöjen väliseen kenttään.

Tätä näkemystä voidaan perustella myös Katakombi-projekteilla, jotka Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyö toteutti vuoden 1995 toimintasuunnitelmansa mukaisesti yhdessä yhteistyöjärjestöjensä kanssa ja joita on käsitelty tässä tutkimuksessa. (Ks. sivut 16–17.) Projekteja voidaan pitää kommunikaatiotapahtumana, joka liittyi yhteiskunnalliseen kontekstiin ja josta viestittiin suurelle yleisölle ja päättäjille useita välineitä käyttäen. (Ks. Pietilä 1976, 16.) Suomen evankelis-luterilainen kirkko asetti Katakombi-projektien käyttöön ja niiden tavoitteiden saavuttamiseksi suuren joukon diakoniatyöntekijöitä, pappeja, piispoja ja viestintävälineitään. Se myös asetti piispainkokouksen päätöksillä koko kirkollisen arvovaltansa ja diakoniarahastojensa varoja edistämään velkaantuneitten aseman parantamista. Kirkko onnistui pyrkimyksessään ja sai siitä suomalaisilta arvostusta ja kiitosta. (Ks. Kettunen 2001, 207–208; Kokkonen 2003, 262–265.)

Katakombi-projektien tavoite täyttyi Riemuvuoden 2000 jälkeen. Suomalainen yhteiskunta heräsi ja eduskunta sääti parannuksia vanhoihin lakeihin sekä joukon uusia lakeja. Tällä perusteella Suomen luterilaista kirkkoa voidaan nyt pitää Casanovan käsityksen mukaisena yhteiskuntaorientoituneena kirkkona. (Casanova 1994, 220–223.)

Eduskunta uudisti velkajärjestelylain säännöksiä velallisen järjestelyyn pääsemiseksi. Myös raskaaksi ja pitkäksi koettu velkajärjestelyaika lyhentyi alimmillaan kolmeen vuoteen. (Oikeuslaitos 2010a.) Lisäksi velkojen perimiselle ja vanhentumiselle tuli tarkat säädökset ja aikarajat, joiden perusteella velalliselle yllättäviä velkomiskanteita ei enää voida nostaa. (Laki velan vanhentumisesta.) Myös vanha Suomen suuriruhtinaskunnassa vuonna 1868 säädetty konkurssisääntö kumottiin ja tilalle säädettiin uusi konkurssilaki. (Konkurssilaki.) Tosin vielääkään ei yksityishenkilön henkilökohtainen konkurssi ole Suomessa mahdollista kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa. Siellä velallinen voi luovuttaa kaiken omaisuutensa velkojensa maksamiseksi, mutta samalla vapautua kaikista lopuista veloistaan ja voi aloittaa uuden elämän velattomana henkilönä puhtailla luottotiedoilla. Myös Suomessa on pyritty velkavankeuden murtamiseen säätämällä erityinen luottotietoja säätelevä laki. (Luottotietolaki.)

Suurin uudistus on varmaan kuitenkin Suomen suuriruhtinaskunnassa vuonna 1895 säädetyn ulosottolain kumoaminen vuonna 2007. Vanha laki korvattiin uudella ulosottokaarella, jossa määritellään veloille vanhentumisraja. (Ulosottokaari.) Nyt velat vanhenevat 15 vuoden kuluessa lopullisesta maksutuomion päivästä lukien. Tämän perusteella pelkästään 1.3.2008 noin 1,6 miljardin euron velat vanhenivat yli 30 000 velalliselta. Kymmenettuhannet velalliset pääsivät ulosottokierteestä, mutta tuhannet jäivät vielä velkavankeuteen. (Oikeuslaitos 2008.) Ulosoton suojaosuutta myös nostettiin, joten velalliselle jää tuloistaan käyttöön suurempi osuus. (Oikeuslaitos 2010b.)

Yhteiskunnan valmius kohdata velkaongelmaisia on nyt paljon parempi kuin 1990-luvun lamavuosina. Nykyiset velkaneuvojat ovat paljon kokeneempia ja koulutetumpia kuin ennen. Erilaiset vapaaehtoisten yhdistykset ja järjestöt ovat myös entistä valmiimpia auttamaan velallisia. Varsinkin Takuu-Säätiö on kasva-

nut merkittäväksi velkaantuneitten auttajaksi. Nykyään säätiö auttaa laitostautuneiden lisäksi yleensä taloudelliseen kriisitilanteeseen joutuneita henkilöitä velkaneuvonnalla ja takaamalla järjestelylainoja. (Takuu-Säätiö 2010b.)

Kirkko on myös 1990-luvun lamakokemusten ja etenkin Katakombi-projektien myötä paljon valmiimpi kohtaamaan velkataakan alla ponnistelevan ihmisen. Kirkon toiminta 1990-luvun taloudellisen laman vaikutusten tasoittajana ja selvittäjänä osoitti, että kirkolla on kykyä ja voimaa ajaa velkaantuneiden ja myös muiden huono-osaisten asiaa. Tarvitaan vain hyvää tahtoa ja päätöksiä oikeiksi koettujen asioiden puolesta toimimiseksi.

Elina Juntusen, Henrietta Grönlundin ja Heikki Hiilamon seurakuntien diakonian asiakkaita koskeva tutkimus Viimeisellä luukulla (2005) kuitenkin toteaa, että ylivelkaantuneitten on yhä vaikeaa löytää auttajia ongelmaansa. Toimeentulotukipäätöksissä ei edelleenkään aina huomioida hakijan velkaantumista. Näin velkaantunut saattaa jäädä vaille tarvitsemaansa sosiaalitukea ja siten joutua turvautumaan diakonian apuun. (Juntunen, Grönlund & Hiilamo, 2006, 105–106.)

Diakonia ja kuntien sosiaalitoimi ovat kuitenkin lähentyneet toisiaan ja tekevät yhteistyötä etenkin siksi, koska asiakkaat ovat usein samoja. Myös toimintamuodot vastaanottoineen ovat samankaltaisia. (Juntunen ym. 2006, 179–180). Diakonia näyttääkin paikkaavan sosiaalitoimen aukkoja. Eräät kunnat ovat jopa luovuttaneet talous- ja velkaneuvonnan hoidon kokonaan seurakunnan vastuulle. (Varkauden seurakunta 2010.)

8.3 Ylivelkaantuminen edelleen ajankohtaista

Vaikka 1990-luvun alun lamavuosista on lähes kaksikymmentä vuotta, ylivelkaantuminen ilmiönä ei ole hävinnyt. Ekonomisti Raghuram Rajan ennusti jo vuonna 2005, että suuri globaali talouskriisi on tulossa ja että se leviää maailmanlaajuisilla rahoitusmarkkinoilla nopeasti maasta toiseen. (Rajan 2010.) Koska Rajan esitti ennustuksensa keskellä nousukautta, niitä ei yleisesti pidetty uskottavina. Rajanin ennustukset kävivät kuitenkin toteen.

Syksyllä 2008 globaali talouskriisi kosketti kaikkia maita ja niiden kansalaisia. Kriisi alkoi Yhdysvalloista, jossa miljoonat ihmiset olivat joutuneet vaikeuksiin asuntolainojensa vuoksi ja pankit heidän perässään. Pian työttömyys nousi Euroopassakin USA:n vientimarkkinoiden tyrehtyttyä. Myös Suomessa työttömyys on kasvanut, mutta tosin siihen on osaltaan vaikuttanut rakennemuutos, kun teollisuus on siirtänyt tuotantoaan halvan tuotannon ja nousevien markkinoiden maihin. Työttömyyden kasvun vuoksi monet eivät ole Suomessakaan pystyneet maksamaan asuntovelkojaan. Velkaneuvonnan kysyntä on lisääntynyt ja velkajärjestelyjen määrä on kääntynyt nousuun. (Tilastokeskus 2010.)

Velkaisten joukko on myös kasvanut uudella ryhmällä, nuorilla aikuisilla. Monet heistä ovat avanneet puhelin- ja internetliittymiä tai ostaneet tuotteita posti-myynnistä ja sitten jättäneet laskut maksamatta. Lisäksi nuoret aikuiset ottavat helposti pikaluottoja, jotka päätyvät usein perintäyhtiöille perittäviksi. (Gothoni 2006, 106.) Uutena velkaantumisen muotona ovat nuorten aikuisten vuokravelat. (Suomen Asiakastieto Oy, 2010b) Tämä kertoo velkasyrjäytymisen uudesta kehityksestä, jonka seuraukset ovat nuorille, vasta itsenäistä elämäänsä aloittaville vakavia. Huonot luottotiedot voivat estää asunnon vuokraamisen ja jopa työn saannin. Niin yksityisten ihmisten kuin yritystenkin maksuhäiriöt ovat kaksinkertaistuneet 2000-luvun alusta lukien. (Suomen Asiakastieto Oy, 2010c ja 2010d.) 1990-luvun kaltainen ahdistus ja hätä saattavat toistua.

Ylivelkaantuminen on useimmiten tavallisen ihmisen ulottumattomissa olevien syiden seurausta. Tämän vuoksi tarvitaan päättäjien viisasta varovaisuutta ja ennakkointia, jotta 1990-luvun laman kaltaisilta koettelemuksilta voitaisiin tulevaisuudessa välttyä. Päätän pohdintani erään Katakombi-kirjeen (T266) kirjoittaneen velallisen rukoukseen.

Rakas Jumala, Taivaallinen Isä, anna meille meidän velkamme anteeksi ja päästä meidät pahasta. Anna rakkauden sanoman mennä suomalaisten päättäjien sydämiin. Anna heille taito ja anteeksiantava mieli antaa meidän velkamme anteeksi. Anna armosi koskettaa meitä velallisia.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Antonovsky, Aaron 1987. Unravelling the Mystery of Health. How People Manage Stress and Stay Well. 2nd ed. San Fransisco: Jossey-Bass Publishers.

Arffman, Kaarlo 2008. Auttamisen vallankumous. Luterilaisuuden yritys ratkaista köyhyyden aiheuttamat ongelmat. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Arffman, Kaarlo 2009. Mitä oli luterilaisuus? Johdatus kadonneeseen eurooppalaiseen kristinuskon tulkintaan. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Casanova, José 1994. Public Religion in the Modern World. Chicago: The University of Chicago Press.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Glock, Charles 1964. The Role of Deprivation in the Origin and Evolution of Religious Groups. – Religion and Social Conflict. Ed. by Lee Robert and Marty Martin. New York: Oxford University Press. 24–26.

Gothoni, Raili 2006. Velat anteeksi? Akordirahastomallin arviointitutkimus. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:1. Helsinki: Kirkko-hallitus.

Heikkinen, Hannu L. T. & Rovio Esa 2007. Toimintatutkimuksen raportointi. – Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Toim. Heikkinen, Hannu L. T., Rovio, Esa & Syrjälä, Leena. Helsinki: Kansanvalistus-seura.

Heikkinen, Hannu L. T. & Syrjälä, Leena 2007. Tutkimuksen arviointi. – Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Toim. Heikkinen, Hannu L. T., Rovio, Esa & Syrjälä, Leena. Helsinki: Kansanvalistus-seura.

Hyväri, Susanna 2001. Vallattomuudesta vastuuseen: kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Helsinki: Tietosanoma Oy.

- Jonung, Lars & Kiander, Jaakko & Vartia, Pentti 2009. The great financial crisis in Finland and Sweden: the dynamics of boom, bust and recovery, 1985–2000. – The Great Financial Crisis in Finland and Sweden. The Nordic Experience of Financial Liberalization. Ed. by Lars Jonung, Jaakko Kiander & Pentti Vartia. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Juntunen, Elina & Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki 2006. Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Kaldor, Mary 2006. Globaali kansalaisyhteiskunta. – Vastaus sodan ongelmaa. Helsinki: Like.
- Karisto, Antti 1998. Pirstoutuvan elämän politiikka. – Elämänpolitiikka. Toim. Roos, J. P. & Hoikkala, Tommi. Gaudeamus. Helsinki.
- Kauppakaari 1743 – Ruotsin waltakunnan laki, hyväksytty ja noudatettawaksi otettu, Waltiopäwillä vuonna 1734. Ynnä niiden lisäysten, muutosten ja selitysten tausta, jotka owat woimassa Suomen Suuriruhtinanmaassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1877.
- Kettunen, Paavo 2001. Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakonia-työntekijän työnäky laman puristuksessa. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A Nro 76. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Kiiski, Jouko 2002. Rakkaus lamassa. Parisuhdeongelmat ja 1990-luvun talouskriisi. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A Nro 77. Helsinki. diss.
- Kirkkohallitus 1995. Osallisuuden ja jakamisen yhteisö. Suuntaviivoja diakonia ja yhteiskuntatyön kehittämiseen. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 1995:6. Helsinki: Kirkkohallitus, Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus.
- Kirkkohallitus 2000a. Velkasyrjäytyneiden kertomuksia 1–3. Helsinki: Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyö.
- Kirkkohallitus 2000b. Kirkkohallitus vetoaa valtioneuvostoon: Velkasyrjäytyneitä autettava mahdollisimman pian. Helsinki: Kirkon tedotuskeskus.
- Kivipelto, Minna 2008. Osallistava ja valtaistava arviointi: johdatus periaatteisiin ja käytäntöihin. Helsinki: Stakes.
- Kokkonen, Sari 2000. Työttömänä isänä perheessä ja yhteiskunnassa. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 238. Helsinki.

- Konkurssisääntö 1865. – Ruotsin waltakunnan laki, hyväksytty ja noudatettawaksi otettu, Waltiopäwillä vuonna 1734. Ynnä niiden lisäysten, muutosten ja selitysten tausta, jotka owat woimassa Suomen Suuriruhtinanmaassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1877.
- Kortteinen, Matti 1988. Hallittu rakennemuutos? Helsinki: Hanki ja jää.
- Kuronen, Marjo 2004. Valtaistumista vai voimavaraistumista – feministisiä näkökulmia empowermentiin sosiaalityön käsitteenä ja käytäntönä. – Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikerta. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Lampela-Kivistö, Liisa 2000. Yrittäjä konkurssin pyörteissä. Uskonnollisuus rooliiritymässä. Helsingin Yliopisto. Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 99. Helsinki. diss.
- Lampela-Kivistö, Liisa 2002. Kaskesta uusi kasvu. Velkaisten miesten kuntoutumisohjelma -kehitysprojektin loppuraportti. Miessakit ry:n julkaisuja 2002:1. Helsinki: Miessakit ry.
- Leinonen, Jaana 2003. Kirkko velkasyrjäytyneiden tukena. Moniste. Helsinki: Kirkkohallitus, Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö.
- Malkavaara, Mikko 2000. Diakonian, teologian ja diakonian murrokset. – Kirkonkirjat köyhyydestä. Toim. Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko & Malkavaara, Mikko. Helsinki: Kirkkopalvelut.
- Malkavaara, Mikko 2002. Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi. Näkökulmia laman ja markkinatalouden aikaan. – Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Toim. Virpi Mäkinen. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Matthies, Aila-Leena 1996. Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. – Välittävät verkostot. Toim. Matthies, Aila-Leena, Kotakari, Ulla & Nylund; Marianne. Tampere: Vastapaino.
- Niemelä, Jorma 1999. Usko, hoito ja kääntyminen. Tutkimus kääntymyksestä ja kristillisestä päihdehoidosta. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia 96. Helsinki: STAKES. diss
- Niemelä, Kati 2003. Uskonnonharjoitus. – Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella. Toim. Kääriäinen, Kimmo, Niemelä, Kati & Ketola, Kimmo. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Niinivaara, Erkki 1982. Maallinen ja hengellinen. Helsinki: Gaudeamus.
- Nykänen, Maija & Kontula, Osmo & Palonen, Kirsti & Liukkonen; Miikkael 1995. Taloudellisen laman myrskynsilmissä: tutkimus Vantaan velkaneuvonnan asiakkaiden taloudellisesta tilanteesta. STAKES:in raportteja 171. Jyväskylä: Gummerus.

- Pietilä, Veikko 1976. Sisällön erittely. Helsinki: Gaudeamus.
- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama painos. Helsinki: Kirjapaja.
- Rajan, Raghuram G. 2010. Fault Lines. How Hidden Fractures Still Threaten the World Economy. Princeton: Princeton Press.
- Raunio, Antti 1999. Tämän maailman lait ja rakkauden vaatimus – yhteiskuntakäsitykset saksalaisessa ja pohjoismaisessa luterilaisuudessa. – Rahan teologia ja Euroopan kirkot. Lopunajan sosiaalietiikka. Toim. Hallamaa, Jaana. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Roos, J. P. 1985. Elämäntapojen tyypeistä elämänkertojen valossa. – Rahkonen, Keijo (toim.). Elämäntapaa etsimässä. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Roos, J. P. 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus suomalaisten elämänkerroista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rostila, Ilmari 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö: voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sipilä, Jorma 1989. Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Sipiläinen, Ilkka 1996. Kansankirkon haasteet. – Välittävät verkostot. Toim. Matthies, Aila-Leena, Kotakari, Ulla & Nylund; Marianne. Tampere: Vastapaino.
- Sorri, Hannu 2001. Lama ja ahdinko: henkinen pahoinvointi Palvelevan puhelimen soittojen valossa. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. diss
- Suojanen, Päivi 1984. Sota-ajan kirjeet perinteentutkijan silmin. – Sota-ajan kirjeet. Toim. M.K Suojanen Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen moniste 6. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tuomarinohje 1616, kohta 7. – Suomen laki I. Helsinki 2010: Talentum.
- Vihriälä, Vesa 2002. Suhdanteiden tasaaminen. PTT-katsaus 2/2002. Helsinki: Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT.
- Virkkunen, Gia 2010. ”Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin.” Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla. Bibliotheca Historica 127. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. diss

Internet-lähteet

Hallitusohjelma

1987 <http://www.vn.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/holkeri/Hallitusohjelma - Holkeri112891.jsp>

Kirkkojärjestys

1993 II osa Jumalanpalvelus, kirjalliset toimitukset ja seurakunnan muut toiminta – 04 Luku Sielunhoito ja rippi; kirkkokuri; diakonia ja lähetystyö: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055#L4>
8.11.1991/1055 v. 1993

Kirkkolaki

1993 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054> 26.11.1993/1054

Konkurssilaki

2004 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040120> 20.2.2004/120

Laki velan vanhentumisesta

2003 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030728> 15.8.2003/728

Luottotietolaki

2007 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070527> 11.5.2007/527

Oikeuslaitos

2005 Velkasovintoja syntyi noin 7 000:

<http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Uutiset/Uutisarkisto/Uutiset2005/1144849448813> 28.2.2005

2008 Maaliskuun alussa velkoja vanhenee kymmeniltä tuhansilta ulosottovelallisilta:

<http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Uutiset/Uutisarkisto/Uutiset2008/1201510372112> 26.2.2008

2010a Velkajärjestelyasiat: <http://www.oikeus.fi/5899.htm> 16.10.2010

2010b Ulosotto: <http://www.oikeus.fi/4312.htm> 16.10.2010

Suomen Asiakastieto Oy

2010a Luottotietojen tarkistus

http://www.asiakastieto.fi/muut_palvelut/kuluttajille/luottotietojen_tarkistus/index.jsp 16.10.2010

2010b Nuorten maksuhäiriöt

<http://www.asiakastieto.fi/asiakastieto/ajankohtaista/index.jsp?T=nu&A=378> 16.10.2010

2010c Maksuhäiriöt:

<http://www.asiakastieto.fi/asiakastieto/ajankohtaista/index.jsp?T=nu&A=388> 16.10.2010

2010d Konkurssit

<http://www.asiakastieto.fi/asiakastieto/tilastot/konkurssit/index.jsp>
16.10.2010

Takuu-Säätiö

2010a <http://www.takuu-saatio.fi/takuu-saatio/historia/> 16.10.2010

2010b <http://www.takuu-saatio.fi/takuu-saatio/> 16.10.2010

Tampereen yliopisto.

2010 Sosiaalipolitiikka

<http://www.uta.fi/opiskelu/oppiaineet/sosiaalipolitiikka.html> 16.10.2010

Tilastokeskus

2010 Velkajärjestelyt:

http://www.stat.fi/til/velj/2010/02/velj_2010_02_2010-08-16_tie_001_fi.html 16.10.2010

Toimeentulotukilaki

1997 Laki toimeentulotuesta

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412> 30.12.1997/1412

Ulosottokaari

2007 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070705> 15.6.2007/705

Ulosottolaki

1895 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1895/18950037001>

Varkauden seurakunta

2010 Talous- ja velkaneuvonta:

<http://www.varkaudenseurakunta.fi/cgi-bin/linnea.pl?document=00010317> 16.10.2010

Velkajärjestelylaki

1993 Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930057> 25.1.1993/57

LIITE

13.3. – Ylivelkaantuneiden ja velkasyrjäytyneiden kertomukset päättäjien tietoon

Kirkossa ryhdytään keräämään velkasyrjäytyneiden kertomuksia. Todelliset ihmiskohtalot halutaan saada päättäjien tietoon. Hanke liittyy kirkoissa vietettävään Riemuvuoteen - Toivon vuoteen 2000, jonka perusajatus on velkojen anteeksi antamisen mahdollisuus. Kirkko haluaa etsiä yhdessä velkasyrjäytyneiden kanssa pääsyn pois kierteestä. Alkuun pitää päästä tekemällä selvitys, millaisesta ihmisjoukosta on kyse.

"On ihmisiä, jotka joutuvat elämään velkavankeudessa koko lopun elämänsä. Mahdollisesti velat vaikuttavat vielä heidän lastensakin elämään. Velkasyrjäytyneet eivät voi olla yhteiskunnan jäseninä. Jos he nostavat päänsä maan pinnalle, heitä uhkaa kaiken perintä. He eivät saa luottoa, eivät voi hankkia kännykkää, heitä ei ole. - Näin ihmisten kohtaloon haluamme nyt kiinnittää huomion."

Kirkon diakonia- ja yhteiskunnallisen työn johtava sihteeri **Juhani Veikkola** sanoo, että jo pitkään diakonia- ja yhteiskunnallisen työn piirissä on törmätty ylivelkaantuneiden ja velkasyrjäytyneiden kohtaloon. Esimerkiksi moni heistä on yrittänyt ulos pääsyä kirkon diakoniarahaston avulla.

Ylivelkaantuneita Suomessa on noin 300 000, mutta vain osa heistä on velkasyrjäytyneitä. Useat heistä ovat joutuneet tilanteeseen ilman omaa syytään yhteiskunnassa tapahtuneitten olosuhteitten muutosten takia. He muodostavat ongelman kovan ytimen, heidän ahdinkoonsa ei tunnu löytyvän ratkaisua nyt käytössä olevin keinoin.

Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus toivoo apua, jotta velkasyrjäytyneitten kertomukset tulisivat heille tietoon. Pyyntöä on levitetty mm. diakoniatyöntekijöiden ja velkaneuvojen välityksellä. Vetoomustekstiä tulisi levittää mahdollisimman laajasti esimerkiksi erilaisiin asiakastiloihin, että tieto kulkeutuisi niiden ihmisten saataville, joita asia todella koskee. (KT 10.3.2000 mm)

Toimituksille: Pyydämme julkaisemaan tiedotusvälineessänne oheisen vetoomuksen.

Onko velkataakka pilannut elämäsi?

Osa meistä elää velkaloukussa. Takaus, konkurssi, työttömyys, velkasaneerauksen laukeaminen tai maksuhäiriömerkinnät ovat tehneet elämästä sietämättömän. On aika

kertoa todellisia tarinoita näistä lähes elinikäisistä velka- tai takauskierteistä. Miten se on vaikuttanut vanhempien, isovanhempien, lapsien, sukulaisten, työtovereiden ja tuttavien elämään? On aika kertoa nämä tarinat, jotta ihmiset ymmärtäisivät ja armahtaisivat. Ja jotta päättäjät havahtuisivat.

Kirkko haluaa Riemuvuonna 2000 nostaa esille erityisesti velkasyrjäytyneet ja lähteä heidän kanssaan etsimään ulospääsyn mahdollisuuksia siitä ahdingosta, johon he ovat joutuneet olosuhteiden heittäminä. Kokoamme tarinat yhteen. Toimitamme ne päättäjien tietoon. Kertomuksia luetaan piinaviikolla, ennen pääsiäistä muun muassa Helsingin tuomiokirkossa tai sen rappusilla.

Jos haluat vaikuttaa päättäjiin, kerro tarinasi tai läheisesi tarina. Keräämme nyt kertomuksia kohtuuttomien takausvelkojen maksajista, velkajärjestelystä ulos joutuneista tai velkajärjestelyyn hamaan tulevaisuuteen sidotuista ihmisistä ja toivottomassa ulosottokierteessä olevista. Eli kaikista, vanhoista ja nuorista, jotka joutuvat elämään velkojensa vankeina.

Kirjoita tarinasi selkeästi yhdelle puolelle paperia ja numeroi sivut. Käytä henkilöistä peitenimiä ja velkojista yleisnimiä, kuten pankki, luottoyhtiö tms. Kun ilmaiset kotipaikkakuntasi, lääni tai maakunta riittää. Kerro velkaantumisesi tarina:

-Mistä se alkoi, vaikuttiko lama siihen?

-Mitä sitten tapahtui?

-Missä velkasi ovat nyt?

-Mitä Sinulle kuuluu nyt ja minkälaisena näet tulevaisuutesi?

Lähetä kertomuksesi mahdollisimman pian, viimeistään maaliskuun loppuun mennessä, osoitteella: Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus, Katakombi-projekti, PL 185, 00161 Helsinki.

Kiitämme Sinua kertomuksestasi ja toivomme yhteystietojasi Katakombi-hanketta varten. Jos haluat, voit toki kirjoittaa myös nimettömänä. Yhteystietosi jäävät ainoastaan Katakombi-projektin tietoon.

Lisätietoja: Pekka Viirre, sähköposti: pekka.viirre@evl.fi tai puh. (09) 1802 316 ja Juhani Veikkola, sähköposti: juhani.veikkola@evl.fi tai puh. (09) 1802 304.

Tiedotusyksikkö	vs. tiedotuspäällikkö Mikko Oinonen	(09) 180 2333	sähköposti: kt@evl.fi ja
Kirkkohallitus	vs. tiedottaja	(09) 180 2422	etunimi.sukunimi@evl.fi
	tiedottaja Mari Malkavaara	(09) 180 2334	WWW: http://www.evl.fi/
PL 185 (Luotsikatu 1 a)	tiedottaja Leena Pohjola	(09) 180 2330	
00161 Helsinki	KIRKKO-verkon toimittaja Riku Moisio	(09) 180 2467	
puhelin (09) 18021	toimistos sihteeri Heljä Saarela	(09) 180 2332	
telekopio (09) 180 2337	kanslisti Satu Hatakka	(09) 180 2420	